

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

М.В. Кордон

ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2008

ББК 65.9 (4укр)я73
К 66
УДК 327.7(075.8)

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 14/18–Г–419 від 14.02.2008 р.)*

*Видається за рішенням вченої ради Житомирського державного університету
імені Івана Франка від 25 січня 2008 року (протокол № 6)*

Рецензенти:

Грабар І.Г. – доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи Житомирського державного технологічного університету;

Щерба С.П. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, політології та історії Державного агроекологічного університету;

Ходаківський Є.І. – доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Державного агроекологічного університету

Кордон М.В.

К 66 Європейська та євроатлантична інтеграція України. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 172 с.

ISBN 978-966-364-667-1

У навчальному посібнику висвітлюється історія створення і розвитку таких організацій, як Європейський Союз і НАТО, розглядається питання співробітництва з ними України, шляхи її інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, перспективи набуття членства в Європейському Союзі, світовій організації торгівлі та НАТО.

Для студентів вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-364-667-1

© Кордон М.В., 2008

© Центр учбової літератури, 2008

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Україна завжди знаходилась в центрі міжнародної політики. І нині міжнародною спільнотою їй приділяється значна увага. Причини цього в тому, що Україна знаходиться в центрі Європи. Вона географічно та історично завжди була в Європі, належить їй. Геополітично Україна входить до країн Балто-Чорноморського субрегіону („осі Європи”), від яких значною мірою залежить стабільність усієї Євроатлантичної системи. Йдеться про держави Балтії, Польщу, Україну, Білорусь, Угорщину, Чехію, Словаччину, Румунію. У полі зовнішнього тяжіння України знаходяться понад 30 країн. Її територією проходять найбільш короткі та зручні шляхи на напрямках Балтика – Чорне море, Північна і Центральна Європа – Закавказзя і Центральна Азія. Вона знаходиться на шляху основних транзитних товаропотоків між Європою і Азією, Північню і Півднем. Україна найбільша за територією держава Європи і має відносно велику кількість населення. Вона виступає свого роду буфером між Європою і Російською Федерацією, центром, де стикаються інтереси Заходу і Сходу.

Ідея європейської і євроатлантичної інтеграції України має глибокі історичні корені. Це – історична традиція України. Українсько – європейські зв'язки завжди були досить щільними. Нині Україна має членство в близько 100 міжнародних організаціях. Вона встановила дипломатичні відносини з 160-ма країнами світу. Вступ її до Європейського Союзу – велика національна мета. Це є пріоритетом номер один в зовнішній політиці України. Альтернативи інтеграції України до європейської спільноти не існує. Інтеграція України до Європи і НАТО є проявом самотутності української нації, її історичної належності до європейського простору. Тому вивчення курсу „Європейська та євроатлантична інтеграція України” бачиться вкрай важливим і необхідним.

Мета посібника:

- зрозуміти необхідність єдиної Європи, Європи без кордонів;
- висвітлити перспективи набуття Україною членства в Європейському Союзі, Світовій організації торгівлі і НАТО;

- розуміння того, що визначальним у русі України до Європи є сталий економічний розвиток, економічне зростання;
- показати, що поглиблення і розширення стосунків з НАТО є для України запорукою її успішного наближення до Європейського Союзу;
- охарактеризувати Росію як вічного стратегічного партнера України;
- висвітлити питання про створення загальноєвропейського простору вищої освіти, приєднання України до Болонського процесу.

Найбільш детально ідею об'єднаної Європи протягом століть розробляли французькі та німецькі філософи й політики. У розвиток цієї ідеї великий внесок зробили А.Бріан, В.Гюго, Є.Даладье, П.Бонкур, Ф. Міттеран, Ж. Ширак (Франція). У Німеччині особливо активно розробляли й відстоювали цю концепцію Томас і Генріх Манн, А.Ейнштейн, К. Аденауер, Г.Коль та інші. Ця ідея знайшла підтримку й в інших європейських державах, але через труднощі, які пережила Європа в першій половині ХХ ст., реалізувати її не вдалося.

В Україні європейську орієнтацію започаткували члени Кирило-Мефодіївського товариства Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, М. Гулак. Кожний слов'янський народ, вважали вони, має побудувати власну демократичну державу. Після цього повинен пройти процес їх об'єднання у федерацію зі спільним парламентом у Києві. Пізніше ідею європейської орієнтації України проповідували у своїх працях І. Франко та М. Грушевський. Останній рекомендував українцям вчитися в країнах Західної Європи, а також у США.

Ідея об'єднання Європи переможе. Будьмо єврооптимістами! Вільній і демократичній Україні знайдеться місце в серці Європи. Для цього важливим є національна єдність. Суспільству необхідні порозуміння та злагода. Люди хочуть жити за законами братерства. Лише співробітництво може швидше всього привести до світового співтовариства, до європейської і євроатлантичної інтеграції України.

РОЗДІЛ I

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ

Історія створення і розвитку Європейського Союзу

Європейський Союз починає свою історію від 9 травня 1950 р. Саме тоді міністр закордонних справ Франції Робер Шуман запропонував нову форму політичної організації Європи силами створення спільного ринку вугільної і сталеливарної продукції Франції, Федеративної Республіки Німеччини та інших західноєвропейських країн як засіб зміцнення миру та стабільності на континенті, аби унеможливити саму думку про війну між європейськими націями. Ця пропозиція увійшла в історію під назвою “план Шумана”. День 9 травня став днем народження Європейського Союзу і тепер щороку святкується як День Європи, який також відзначається з 2003 року в Україні. День Європи разом з прапором ЄС, європейським гімном та єдиною валютою – євро виражає політичну сутність Європейського Союзу.

Головні мотиви європейської єдності після Другої світової війни:

- прагнення відкинути катастрофічну за наслідками політику націоналізму і тоталітаризму;
- зміцнення миру;
- досягнення спільного добробуту;
- відновлення політичного впливу європейських країн на міжнародній арені в умовах зростаючої могутності США та СРСР;
- побоювання зростаючого військового потенціалу СРСР та його східноєвропейських союзників.

18 квітня 1951 р. “план Шумана” було реалізовано через підписання Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі (ЄСВС). До складу цієї організації увійшло шість країн: Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург. Ця “європейська шістка” стала в подальшому своєрідним локомотивом європейської інтеграції і цілком заслужено вважається початком реальної економічної та політичної інтеграції Європи.

25 березня 1957 р. країни-члени Європейського об'єднання вугілля та сталі підписали Римську угоду про створення Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергетики – Євроатома. Метою Римської угоди було:

- 1) організація співтовариства;
- 2) створення спільного ринку шляхом усунення перешкод для вільного руху капіталів, робочої сили, товарів та послуг;
- 3) розробка спільної зовнішньої, торговельної, аграрної, транспортної політики та політики в галузі рибальства;
- 4) узгодження економічної та соціальної політики, а також співпраця в галузі ядерних досліджень з мирними цілями.

За період з липня по листопад того ж року угоду ратифіковано всіма парламентами країн “шістки” – Бельгії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Федеративної Республіки Німеччини та Франції. Маастрихтський договір 11 грудня 1991 р. (або договір про Європейський Союз) запровадив нові форми співробітництва між урядами країн-членів, зокрема з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а також у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Через доповнення існуючої системи Співтовариств такою міждержавною співпрацею, Маастрихтським договором було засновано Європейський Союз. Договір набув чинності 1 листопада 1993 р. після його ратифікації усіма сторонами.

Данія, Ірландія та Велика Британія вступили до Європейського Союзу у 1973 р., Греція – у 1981 р., Іспанія та Португалія – у 1986 р., Австрія, Фінляндія та Швеція – у 1995 р. 1 травня 2004 р. відбулося найбільше розширення Європейського Союзу. До його складу увійшли 10 нових країн: Естонія, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Мальта, Кіпр. 1 січня 2007 р. членами Європейського Союзу стали Румунія та Болгарія. Дату вступу Болгарії та Румунії до Європейського Союзу озвучили ще в грудні 2002 р. на саміті глав держав і урядів ЄС у Копенгагені. Умовами для вступу цих країн до ЄС стали реформування економіки та соціальної сфери, боротьба з організованою злочинністю й корупцією.

Таким чином, на сьогоднішній день Європейський Союз нараховує 27 держав-членів. Країнами-кандидатами на членство є Туреччина, Хорватія та Македонія. До країн-кандидатів висуваються такі три головні вимоги:

- бути географічно європейською державою;
- прагнути до членства в ЄС;
- бути усталеною демократією.

Ці вимоги доповнюються ще двома важливими критеріями вступу:

- бути ефективною ринковою економікою;
- адаптувати національне законодавство до законодавства ЄС.

З 2007 р. Європейський Союз вирішив призупинити розширення. Про це заявив голова Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу: “Після завершення п’ятого етапу розширення Євросоюзу і вступу до нього Болгарії та Румунії я впевнений, що кожному наступному розширенню мають передувати внутрішні реформи”.

Розширення ЄС в 2004 р. призвело до швидкого економічного розвитку ЄС – 10, тобто 10 країн, яких прийняли в ЄС.

Хвилі розширення ЄС:

Рік	Кількість країн-членів	Назви країн, що стали членами ЄС
1952	6 країн-членів	Королівство Бельгія Королівство Нідерландів Велике Герцогство Люксембург Французька Республіка Італійська Республіка Федеративна Республіка Німеччини
1973	9 країн-членів	Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії Королівство Данія Ірландія
1981	10 країн-членів	Грецька Республіка
1986	12 країн-членів	Королівство Іспанія Португальська Республіка
1995	15 країн-членів	Австрійська Республіка Фінляндська Республіка Королівство Швеція
2004	25 країн-членів	Естонська Республіка Республіка Кіпр Латвійська Республіка Литовська Республіка Республіка Мальта Республіка Польща Словацька Республіка Республіка Словенія Угорська Республіка Чеська Республіка
1 січня 2007	27 країн-членів	Болгарія Румунія

Етапи європейської інтеграції:

- 1950-1968 рр. – становлення економічної Європи шести країн;
- 1969-1973 рр. – поглиблення й розширення “Спільного ринку”;
- 1974-1984 рр. – певний застій євробудівництва;
- 1985-1991 рр. – виникнення нових інтеграційних структур та їхня підготовка до створення ЄС;
- після 1992 р. – розбудова ЄС.

Основні документи щодо заснування ЄС:

- Паризький договір 18 квітня 1951 р. – створення європейського об’єднання вугілля та сталі, початок реальної економічної та політичної інтеграції Європи;
- Римські договори 25 березня 1957 р. – створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом);
- Єдиний Європейський акт 17 лютого 1986 р. – внесення змін і доповнень до Римських угод стосовно спільного ринку; запровадження співпраці країн-членів у сфері зовнішньої політики та інституційної реформи ЄС;
- Маастрихтський договір 11 грудня 1991 р. – створення ЄС, визначення “трьох опор” ЄС: спільна зовнішня політика і політика безпеки; співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ;
- Амстердамський договір 2 жовтня 1997 р. – вдосконалення функціонування ЄС та Європейських співтовариств, інституційної структури ЄС та спільної політики ЄС;
- Ніццький договір 1 лютого 2003 р. – визначення нових правил для управління розширеним ЄС.

Переваги розширення:

- розширення зони миру, стабільності і добробуту в Європі;
- економічне зростання та створення нових робочих місць як у старих, так і нових країнах-членах;
- поліпшення якості життя громадян в усій Європі;
- збагачення культурного розмаїття, взаємообмін ідеями та краще розуміння інших людей;

- посилення ролі Союзу в міжнародних відносинах.

Основні складові процедури приєднання до Європейського Союзу:

- підготовка Єврокомісією детального звіту про стан готовності країни-кандидата;
- ухвалення Європейською Радою рішення про початок переговорів з цією країною на основі звіту Комісії;
- ведення самих переговорів про приєднання між представниками Спільноти та країни-кандидата;
- підписання угоди про приєднання за попередньої згоди Європарламенту;
- ратифікація такої угоди країною-кандидатом та всіма країнами-членами.

Усі рішення про розширення Рада Європейського Союзу ухвалює за принципом одностайності. Це надає кожній країні-члену можливість накласти вето на кандидатуру тієї чи іншої країни або принаймні ефективно блокувати проходження різних етапів вступної процедури. Найбільш вірогідним сценарієм є відмова Ради розпочати переговори про вступ на основі негативного висновку Єврокомісії, як це трапилося з Туреччиною у 1990 р. Призупинення процедури приєднання можливе також унаслідок одноосібного вето країни-члена, як це двічі, у 1963-му та 1967-му роках, зробив тодішній президент Франції Шарль де Голль. Він відмовився надати згоду на початок переговорів на вступ з Великобританією.

Європейський Союз базується на трьох головних компонентах:

- Європейське співтовариство становить правову основу для формування політики спільного ринку, міжнародної торгівлі, сприяння розвитку, монетарної політики, сільського господарства, рибальства, навколишнього середовища, регіонального розвитку, енергетики;
- спільна зовнішня політика та політика безпеки;
- юстиція і внутрішні справи, що включає співпрацю між країнами – членами ЄС в таких галузях, як громадянське та кримінальне право, політика імміграції та надання притулку, прико-

рдонний контроль, боротьба з торгівлею наркотиками, співпраця та обмін інформацією між поліціями.

Між державами-членами Союзу зникають бар'єри, які заважали вільному пересуванню людей, товарів, послуг та капіталів. Кордони – це порушення права людини на вільне пересування. У 90-х роках минулого століття стало простіше пересуватися по території Європи, оскільки було скасовано паспортну та митну перевірку на більшості внутрішніх кордонів ЄС. Важливим наслідком цього стало зростання мобільності громадян Європи. Так, з 1987 р. за підтримки ЄС більше мільйона молодих європейців змогли навчатися за кордоном. За деякими прогнозами, в майбутньому Європейський Союз перетвориться у щось, що нагадуватиме СШЄ (Сполучені Штати Європи). Установчі органи ЄС є уповноваженими створювати правила, регламенти, директиви, які обов'язкові до виконання всіма державами-членами. Відносини між країнами ЄС спираються на добровільний обмежений суверенітет і допущення втручання ззовні у випадку порушення договорностей¹.

Згідно з договором про Європейський Союз, що набув чинності у 1993 р., запроваджена Спільна зовнішня політика та політика безпеки. Головними цілями цієї політики є:

- захист спільних цінностей, фундаментальних інтересів та незалежності Союзу;
- всебічне зміцнення безпеки ЄС та країн-членів Союзу;
- збереження миру і зміцнення міжнародної безпеки;
- сприяння міжнародній співпраці;
- розвиток і зміцнення демократії, верховенства права, поваги до прав людини та фундаментальних свобод.

Основні ознаки інтеграції:

- спеціалізація та кооперація;
- глибокі структурні зміни в економіці країн-учасниць внаслідок спеціалізації та кооперації;
- створення наддержавних структур.

¹ Чекаленко Л.Д. Міжнародні організації і суверенітет держави. Стратегічна панорама, 2005, № 2, с. 54, 56.

Типи економічної інтеграції:

- зона вільної торгівлі, відміна митних тарифів і квот по відношенню до учасників, проведення власної політики щодо третіх країн;

- митний союз, передбачення поряд із зоною вільної торгівлі єдиної митної політики по відношенню до третіх країн;

- спільний ринок, митний союз та повне усунення перешкод для переміщення всіх факторів виробництва (товарів, капіталу, послуг і робочої сили) між країнами-учасницями;

- економічний та валютний союз, спільний ринок та узгоджена економічна політика, створення єдиної валюти і єдиного банку;

- повна економічна інтеграція, єдина економічна політика та гармонізація її законодавчої бази.

Існує п'ять інституцій Європейського Союзу. Кожна з них відіграє свою конкретну роль:

- Європейський Парламент (обирається громадянами країн ЄС кожні п'ять років);

- Рада Європейського Союзу (представляє уряди країн ЄС);

- Європейська Комісія (рушійна сила та виконавчий орган ЄС);

- Суд Європейського Союзу (забезпечує дотримання законодавства ЄС);

- Рахункова палата або Суд аудиторів ЄС (контролює ефективне та законне використання коштів з бюджету ЄС).

Столиця об'єднаної Європи – Брюссель (Бельгія).

Символи Європейського Союзу

Прапор Європейського Союзу

Історія створення прапору починається у 1955 р. Тоді Європейський Союз існував лише у вигляді Європейського об'єднання вугілля та сталі, до якого входило шість країн. Однак існувала окрема організація з ширшим представництвом – Рада Європи. Вона була заснована раніше для захисту прав людини та пропагування європейської культури. У той час Рада Європи підбирала собі емблему. Після активних обговорень було прийнято нинішній варіант прапора – коло з 12 золотих зірочок на синьому фоні як символ єдності і солідарності народів Європи. Кількість зірок

чок є незмінною і не має нічого спільного до кількості країн-членів організації. В різних традиціях число 12 є символічним числом і означає абсолютну досконалість. Це також і кількість місяців у році, і кількість цифр на циферблаті годинника. Коло є ще й символом єдності, повноти.

Європейський прапор, який втілює ідею об'єднання народів Європи, залишається незмінним, не зважаючи на розширення ЄС. Пізніше Рада Європи закликала інші європейські установи прийняти цей прапор. У 1983 р. його затвердив Європарламент. Усі європейські інституції використовують його як офіційний символ з початку 1986 р. Європейський прапор – це єдина емблема Європейської Комісії, виконавчого органу ЄС. Інші європейські установи та органи додають до прапора свою власну емблему.

Європейський гімн

У широкому значенні – це гімн не лише Євросоюзу, але й усієї Європи. Музика гімну взята з Дев'ятої симфонії, яку Людвіг ван Бетховен написав у 1823 р. У фінальній частині своєї симфонії Бетховен поклав на музику „Оду до радості”, написану у 1785 р. Фрідріхом фон Шиллером. У цьому вірші знайшла відгук ідея братання народів, що “всі люди стануть братами”.

У 1972 р. Рада Європи, яка розробила дизайн європейського прапора, схвалила бетховенську тему „Оди до радості” як свій гімн. Відомому диригенту Герберту фон Караяну було доручено написати три інструментальні аранжування – із соло для фортепіано, для духових інструментів і для симфонічного оркестру. Без слів, універсальною мовою музики, гімн виражає ідеали свободи, миру та солідарності, на яких тримається Європа.

У 1985 р. гімн було схвалено президентами та главами урядів країн ЄС як офіційний гімн Європейського Союзу. Цей гімн не має на меті замінити існуючі національні гімни країн ЄС. Гімн ЄС – це утвердження спільних цінностей та їх єднання в усьому розмаїтті національних відмінностей.

Один з лідерів Євросоюзу Романо Проді заявив, що “єдиний спосіб протистояти США й Китаю, а також посилити свій світовий вплив – це створити сильну Європу-континент”. Сьогодні в Європейському Союзі проживає близько 480 мільйонів громадян, або 7,2% населення світу. ЄС поступається Китаю (1295 мільйо-

нів осіб, або 20,5% народонаселення світу) та Індії (1057 мільйонів осіб, або 16,6% населення світу), але попереду США (292 мільйони, або 4,6%) та Японії (127 мільйонів, або 2%). В ЄС живе кожен чотирнадцятий мешканець світу. За результатами досліджень, 81 % усіх жителів ЄС задоволені своїм нинішнім життям.

Європейському Союзу належить 20% в обсязі світової торгівлі. Він виробляє одну четверту валового національного продукту світу. За межами Європейського Союзу його представляють 55 тисяч миротворців. 55% світової допомоги іншим країнам належить Європейському Союзу. Він є найбільшим світовим донором розвитку та гуманітарної допомоги, володіє значним потенціалом швидкого реагування. Це дає йому можливість мобілізувати допомогу в надзвичайних ситуаціях, а також забезпечувати підтримку ключових цінностей демократії, прав людини, якісного державного управління та верховенства права². ЄС щомісячно витрачає 500 мільйонів євро на підтримку проектів допомоги, що реалізуються на всіх п'яти континентах. Одним з ключових пріоритетів Союзу стає вирівнювання рівня життя в країнах-членах. Зараз він суттєво відрізняється.

Одне з найвражаючих свідчень успіху європейської інтеграції, творення єдиного Європейського Дому – відхід у минуле італійської ліри, німецької марки, португальського ескудо, французького франка, австрійського шилінга. У 1992 р. було прийнято рішення створити в рамках ЄС Економічно-валютний союз (ЕВС) і запровадити єдину європейську валютну одиницю. Управління нею мав здійснювати Європейський центральний банк, заснований у червні 1998 р. у Франкфурті. Єдина європейська валюта – євро* – стала реальністю 1 січня 2002 р., коли банкноти та монети євро замінили національні валюти у 12 з 15 тоді країн ЄС (Бельгії, Німеччині, Греції, Іспанії, Франції, Ірландії, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Австрії, Португалії та Фінляндії). 1 січня 2007 р. до “зони євро” приєдналась Словенія, а з 1 січня 2008 р. – Кіпр та Мальта. Велика Британія та Данія вирішили поки що відмовитись від введення євро на своїй території, а Швеція не змогла виконати необхідних критеріїв введення євро, встановлених

² Євробюлетень, 2006, № 4, с.26; 2006, № 5, с.4

* Саме так було названо єдину валюту ЄС на сесії Європейської Ради в Мадриді у грудні 1995 р.

Маастрихтським договором. Решта 9 держав, які приєдналися до ЄС у 2004 – 2007 роках, поки що не змогли виконати всіх необхідних критеріїв “зони євро”.

Європейська валюта має велике значення і за межами європростору. В цілому 40 країн користуються євро або залежною від нього валютою. В Косово і Чорногорії євро є навіть законним платіжним засобом. Доля євро на міжнародних фінансових ринках становить від 30 до 40% (доля долара США від 50 до 60%). Таким чином, євро є другою по значенню валютою в світі, оскільки за сукупним обсягом валового внутрішнього продукту держави єврозони поступаються лише США. Американська економіка становить близько третини світової, а на країни єврозони припадає лише п'ята частина³.

Всі євробанкноти єдині, їх випускає тільки Європейський Центральний Банк. Карбування ж монет було покладено на національні банки окремих країн Союзу. І хоча будь-яка з цих монет є законним платіжним засобом по всій “зоні євро”, дизайн їх відрізняється. Власне “решка” однакова для всіх євромонет, а ось “орел” – різний. Кожна країна має право розмістити на одному боці “своїх” євромонет те, що забажає. Маючи євро, люди можуть подорожувати і робити покупки в багатьох країнах Союзу без необхідності міняти гроші, безпосередньо порівнювати ціни.

17-18 червня 2004 р. на саміті ЄС у Брюсселі було схвалено текст Конституції Європейського Союзу. 29 жовтня 2004 р. глави держав та урядів 25 держав-членів ЄС та держав-кандидатів (Румунія, Болгарія та Туреччина) підписали текст “Угоди про Конституцію Європи”. Відповідно до своїх положень, Угода набуває чинності у встановлений термін після ратифікації всіма державами-членами ЄС. На початок 2007р. ратифікацію Конституційного Договору здійснили 16 держав-членів ЄС: Австрія, Бельгія, Греція, Естонія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Німеччина, Словаччина, Словенія, Фінляндія та Угорщина. Водночас ратифікаційні референдуми у Франції (29 травня 2005 р.) та Нідерландах (1 червня 2005 р.) мали негативний результат. 35 % громадян опитаних із Великої Британії, Німеччини, Іспанії, Італії та Франції вважають, що ухвалення загальноєвро-

³ Кушніренко Олександр. Нова валюта на європейському континенті. Вісник Української Академії державного управління, 2003, № 3, с.96

пейської Конституції позитивно вплине на життя в їхній країні. А 27 % впевнені, що цей вплив буде скоріше негативним. Найбільше негативних відгуків про перспективи ухвалення Конституції ЄС висловили жителі Великої Британії – 48 %.

Обов'язковим елементом для держав, які є членами Європейського Союзу, є Шенгенська угода про кордони, підписана згідно з умовами Амстердамського договору від жовтня 1997 р. Підписання Амстердамського договору надає гарантії того, що розширення ЄС не послабить захищеність Союзу від імпорту товарів за демпінговими цінами, нелегальної міграції та організованої злочинності та буде сприяти вільному (безвізовому) пересуванню громадян в межах Шенгенської зони (Шенген – містечко в Люксембурзі).

Шенгенська зона охоплює територію п'ятнадцяти європейських країн. Це – Австрія, Бельгія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Франція, Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія та Швеція. До неї входять дві країни, що не є членами ЄС – Ісландія та Норвегія. Не є членами Шенгенської угоди Велика Британія, Ірландія та 12 держав, які стали членами ЄС у 2004 – 2007 роках. Шенгенська віза, що видана однією з учасниць угоди, дійсна на території всіх країн-учасниць.

Співробітництво України з Європейським Союзом

На початку незалежності України були визначені основні напрямки її зовнішньої політики, названі стратегічні партнери: Європейський Союз, США* та Російська Федерація. З цих трьох пріоритетів найбільшим є Європейський Союз. Держава взяла курс на інтеграцію в Європу, вступ до Європейського Союзу.

Для України вступ до Європейського Союзу залишається великою національною метою.

Причини прагнення України до ЄС:

- Європейський Союз – це система цінностей, на які орієнтується Україна – демократія, заможність, стабільність;
- Європейський Союз – це найбільші в світі інвестори;

* Згідно з Будапештським меморандумом 1994 р. США є гарантом безпеки та територіальної цілісності України.

- Європейський Союз – це вплив на світовий розвиток (після США).

Європейський Союз визнав Україну партнером у міжнародних відносинах після проголошення нею незалежності у 1991 р. Спеціальна декларація ЄС щодо України відзначила демократичний характер Всеукраїнського референдуму і закликала Україну підтримувати з ЄС діалог.

Головним нормативним документом, що становить основу сучасної співпраці України з ЄС, визначає її зміст та структуру, є Угода про партнерство і співробітництво, яка була підписана 14 червня 1994 р. і набула чинності 1 березня 1998 р. і знаменувала собою новий етап розвитку відносин між Україною та ЄС. Вона була спрямована як на розвиток економічного співробітництва, політичного діалогу між Україною та ЄС, так і на підтримку зусиль України щодо розвитку демократії і верховенства права.

Україна була першою з-поміж країн колишнього Радянського Союзу, з якою ЄС підписав Угоду про партнерство і співробітництво. Такі угоди були пізніше підписані з Росією, Молдовою, іншими країнами колишнього Радянського Союзу. Разом з тим, Угода про партнерство і співробітництво між ЄС і Росією першою набрала чинності, а вже після того – Угода з Україною.

Після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво Указом Президента України “Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” від 11 червня 1998 року було визначено основні напрями інтеграційного процесу:

- адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини;
- економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС;
- інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки;
- політична консолідація та зміцнення демократії;
- адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС;
- культурно-освітня і науково-технічна інтеграція;
- галузева співпраця;
- співробітництво у галузі охорони довкілля.

Відносини України із загальноєвропейськими інтеграційними структурами постійно поглиблювалися. У вересні 1995 р.

Україна стала повноправним членом Ради Європи. У червні 1996 р. було затверджено Стратегію інтеграції до ЄС. У липні 1996 р. Україна стала повноправним членом Центральноєвропейської ініціативи – впливової регіональної організації, що об'єднує сьогодні 17 країн. У липні 1997 р. було підписано “Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору”, в якій країни НАТО визнавали нашу країну “невід’ємною частиною нових демократій Центрально-Східної Європи й одним із ключових факторів забезпечення стабільності в цьому регіоні та на континенті загалом”. У грудні 1999 р. було прийнято прихильну до України Спільну стратегію ЄС, яку замінив план дій Україна – Євросоюз, підписаний 21 лютого 2005 р. Термін його дії розрахований на три роки. Наступним етапом такого співробітництва мають стати підготовка угоди про вільну торгівлю та надання Україні статусу Асоційованого члена ЄС. Важливим документом у системі Україна – ЄС є Декларація Європейської Комісії „Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин із східними та південними сусідами” (2003 р.)

Чотири пріоритети діяльності української влади, які забезпечать ефективність руху України до ЄС:

- 1) боротьба з корупцією;
- 2) здійснення економічних реформ;
- 3) вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ);
- 4) створення після цього зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Європейська інтеграція для України:

- це шлях модернізації економіки;
- подолання технічної відсталості;
- залучення іноземних інвестицій;
- залучення новітніх технологій;
- створення нових робочих місць;
- вихід на світові ринки.

Очікувані результати від курсу України на євроінтеграцію:

- демократизація суспільства, захист прав і свобод людини та дитини;

- розбудова сучасної високотехнологічної та високоприбуткової економіки;
- публічність влади, її відповідальність за свої дії;
- введення європейських стандартів якості життя населення та його соціальної захищеності;
- можливість реально вивчати та використовувати досвід європейських країн;
- розширення можливостей стажувань та навчання в державах Європейського Союзу;
- ліквідація тіньової та кланової економіки;
- новий імпульс для розвитку регіонів.

Євросоюз стає ближчим до України завдяки колишнім радянським республікам у його складі та потужному слов'янському елементу у вигляді чотирьох споріднених з Україною за мовою, культурою та традиціями держав – Польщі, Словаччини, Чехії і Словенії. До того ж, у цих та інших нових країнах Євросоюзу віддавна мешкають сотні тисяч етнічних українців. Цим, насамперед, пояснюється популярність там української мови. За даними Європейської Комісії, українську мову знають майже 2 млн. жителів країн Європейського Союзу⁴.

Фактором культурної спорідненості стратегічного значення між Євросоюзом та Україною є багатоконфесійність переважно християнської України. Причому близько шести мільйонів українців є католиками східного обряду (уніатами) та римо-католиками. Щодо українського православ'я з його шанованими всіма православними світу київськими святинами та десятками мільйонів віруючих, то після вступу до Євросоюзу Румунії та Болгарії українці відчуватимуть додаткову складову своєї культурної спорідненості з населенням країн Євросоюзу.

З Україною Європейський Союз веде політику сусідства. Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу заявив: “Я погоджуюся з тим, що майбутнє України – в Європі, але зараз порядок денний не передбачає розгляду питання щодо членства країни в Європейському Союзі”.

Він підкреслив, що європейська політика сусідства, на основі якої ЄС будує свої відносини з Україною, є дуже амбітною та

⁴ Науковий світ, 2005, № 1, с. 32.

передбачає демократичний розвиток, лібералізацію економіки, політичну співпрацю, гармонізацію стандартів, пряму допомогу та багато інших програм.

Крім України, політика сусідства охоплює Алжир, Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Єгипет, Грузію, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Лівію, Молдову, Марокко, Сирію, Туніс та Палестинську автономію.

Європейська політика сусідства пропонує східним і південним сусідам ЄС багато переваг, які раніше пов'язувалися лише з членами в ЄС, а саме:

- доступ до внутрішнього ринку ЄС;
- участь у програмах ЄС;
- співпраця у сфері транспортних і енергетичних мереж.

Згідно з даними Державного комітету статистики України, Європейський Союз утримує найбільшу частку в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій, які Україна отримала починаючи з 1991 р. Інвестиційні вливання суттєво збільшувались, починаючи з 2001 р. у відповідь на прискорення темпів економічного зростання України. Надходження прямих іноземних інвестицій з держав-членів ЄС станом на 1 жовтня 2006 року дорівнювали 14,8 млрд. доларів США або 74.4% від загального обсягу.

Однак за цим показником Україна не досягла рівня навіть нових держав-членів ЄС. Так, наприклад, сукупний обсяг залучених іноземних інвестицій у Польщу досяг у 2005 р. 70 млрд доларів США⁵. Тоді як у тому ж таки 2005 р. Україна отримала рекордні для себе прямі іноземні інвестиції у розмірі 7,6 млрд. доларів США, Чеська Республіка перевищила показник у 10 млрд. доларів США. Водночас показники України є вищими від російських: у 2005 році Росія отримала у вигляді прямих іноземних інвестицій лише 1,5 млрд. доларів США, а у 2006 р. – близько 2,5 млрд. доларів США (Україна за прогнозами – близько 4 млрд. доларів США).

У свою чергу, станом на 1 липня 2006 Україна інвестувала до країн ЄС лише 61,1 млн. доларів США, що становило близько 0,01 % прямих іноземних інвестицій в економіку держав-членів ЄС.

До першої п'ятірки інвесторів України, які є членами ЄС, станом на 1 жовтня 2006 входять Німеччина (5,7 млрд. доларів

⁵ Носова О. Іноземний капітал у перехідній економіці країн СНД. Економіка України, 2005, № 10, с. 82-83.

США), Кіпр (2,18 млрд. доларів США), Австрія (1,65 млрд. доларів США), Велика Британія (1,5 млрд. доларів США), Нідерланди (1,36 млрд. доларів США). Основна частина прямих іноземних інвестицій з європейських країн була спрямована у харчову промисловість України, оптову торгівлю, фінансовий сектор і транспортну галузь. За наявними оцінками, продуктивність праці на підприємствах з іноземним капіталом у кілька разів вища, ніж на інших. Іноземний сектор української економіки активно впливає на її технологічне оновлення.

За обсягом залучених прямих іноземних інвестицій на душу населення Україна посідає одне з останніх місць серед країн Центральної та Східної Європи. Цей показник в Україні, за оцінками ЄБРР, на 2005 рік перевищив відмітку 340 доларів США (для порівняння: ще в кінці 1990-х він не досягав і 100 доларів США). Цей показник значно менший, ніж в нових державах-членах ЄС: Естонії, Литві, Латвії, Чехії, Польщі (у середньому – 2700 доларів США) та у Південно-Східній Європі, включаючи Балкани (в середньому – 1134 долари США)⁶.

Значні кошти виділяє Європейський Союз на розвиток культури. Розроблена Європейська програма розвитку культури на 2007 – 2013 рр. (т. зв. “Культура – 2007”). Маючи близько 400 мільйонів євро бюджету, ця програма покликана розвивати діалог культур, мобільність європейських працівників у галузі культури, сприяти обігу інтелектуальної та мистецької продукції. 2008 рік оголошений в Європейському Союзі європейським роком міжкультурного діалогу.

Культура має об’єднати європейське суспільство. Президент Єврокомісії Хосе Мануель Баррозу наголосив: “Культура повинна відігравати стратегічну роль у політиці об’єднаної Європи. Це – надзвичайно важливий чинник успіху європейської інтеграції, в той же час культура нерозривно пов’язана з поняттям європейської ідентичності”.

Головною метою діяльності ЄС в культурній сфері має стати:

- підтримка творчості, протекціонізм і захист митців та їхніх прав;
- транснаціональне поширення культури і праць митців;

⁶ Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. К., 2007, с.66.

- особлива допомога юним митцям;
- полегшення доступу до участі в культурному житті для широкого загалу;
- безпосереднє визнання культури як економічного фактора соціальної інтеграції⁷.

ЄС орієнтує на збереження та заохочення культурної різноманітності, врахування специфіки розвитку всіх країн, що приєднуються до ЄС. Нова європейська культура має ґрунтуватися на основних загальнолюдських засадах сприяння творчій діяльності й знанню⁸

Щороку Євросоюз визначає європейську культурну столицю. Це звання активізує культурне життя міста, сприяє насиченню його різними заходами. При цьому структури Євросоюзу надають значну фінансову допомогу для їхньої організації. На звання європейської столиці 2010 р. висунута кандидатура Києва.

Для інтеграції важлива культурна присутність України в Європі і світі. Про Україну ще мало знають. Культура і спорт прискорюють ці знання. Для багатьох на Заході Україна асоціюється з братами Кличками, з київським „Динамо”, з Андрієм Шевченком. Звеличила ім’я України перемога української співачки 15 травня 2004 р. Руслани Лижичко в фіналі одного з найпрестижніших музичних конкурсів світу – „Євробачення”. Такі успіхи піднімають позитивний імідж України, а від іміджу держави, зокрема, залежить і її привабливість для інвесторів.

У 2006 р. Європейський Союз вийшов на перше місце серед торговельних партнерів України. На долю ЄС припадає майже третина всього обсягу зовнішньої торгівлі України (32,1%). Загальний товарообіг між Україною та ЄС у січні-вересні 2006 року склав 21,1 млрд. доларів США, що на 3,4 млрд. доларів США більше, ніж у відповідному періоді минулого року.

Водночас Україна посідає лише 38-39 місце серед зовнішньоторговельних партнерів Європейського Союзу. Її питома вага становить 0,4% імпорту та 0,5% експорту Європейського Союзу.

Досвід вступу інших країн до Європейського Союзу свідчить, що ЄС має бути основним торговельним партнером країни-

⁷ Дзоз Віталіна. Гуманітарна політика держави, як відповідь на проблеми суспільного розвитку. Вища освіта України, 2005, № 3, с. 68

⁸ Там само, с. 69

кандидата, набагато випереджаючи інших торговельних партнерів. Наприклад, у 1985 р., напередодні вступу Іспанії, половина її експорту й третина імпорту припадала на ЄЕС. У Португалії аналогічні показники складали 68 % по експорту й 36 % по імпорту. У 10 державах, які стали членами ЄС 1 травня 2004 р. частка ЄС в експорті становила на момент вступу в середньому 60 %, а в імпорті – 57 %. Так, в Угорщині на ЄС припадало 74,3 % експорту і 57,8 % імпорту, у Польщі – відповідно 69,2 % і 61,4 %, в Словаччині – 59,9 % і 49,8 %. У Румунії, яка стала членом ЄС 1 січня 2007 року, ці співвідношення напередодні вступу становили 67,8% експорту і 57,3% імпорту. Слід відзначити, що відповідні показники України майже на половину менші, однак мають тенденцію до зростання (з 22% частки ЄС у зовнішньоторговельному обігу України наприкінці 2002 р. до більш ніж 32% наприкінці 2006 р.).

Рух України до Європи визначає насамперед сталий економічний розвиток, економічне зростання. Економіка України поступово виходить з кризи, в якій перебувала в 90-х роках ХХ ст. Україна здійснює заходи щодо сталого економічного зростання та забезпечення ефективного і прозорого розподілу його результатів. Протягом 2007-2010 років зростання реального валового внутрішнього продукту прогнозується близько 7 % в середньому за рік.

Для інтеграції важлива культурна присутність України в Європі і світі. Про Україну ще мало знають. Культура і спорт прискорюють ці знання. Для багатьох на Заході Україна асоціюється з братами Кличками, з київським „Динамо”, з Андрієм Шевченком. Звеличила ім'я України перемога української співачки 15 травня 2004 р. Руслани Лисичко в фіналі одного з найпрестижніших музичних конкурсів світу – „Євробачення”. Такі успіхи піднімають позитивний імідж України.

Європейський Союз підтвердив ринковий характер економіки України. Таке рішення набуло чинності 30 грудня 2005 р. Відтоді було автоматично припинено всі антидемпінгові розслідування проти України в Європі. США скасували поправку Джексона Веніка і в лютому 2006 р. також визнали ринковий статус української економіки. Це сприятиме поживавленню зовнішньоекономічної діяльності українських компаній на території США. Негативно впливає на розвиток відносин з Європейським Союзом

те, що Україні не вдалося стати членом Світової організації торгівлі.

Намічено головні пріоритети економічної політики України:

- забезпечення динамічного економічного зростання переважно за рахунок науково-технологічних чинників та підвищення продуктивності факторів виробництва;

- утримання макроекономічної рівноваги (інфляція, зайнятість, обмінний курс гривні, відсоткова ставка національного банку, дефіцит держбюджету та ін.);

- здійснення широкомасштабної структурної реформи галузевого і територіального спрямування, реструктуризація інституціональної системи, реформування адміністративно-територіального устрою;

- збалансований розвиток соціальної сфери, доведення її рівня до параметрів країн Центральної та Східної Європи;

- упровадження нової парадигми зовнішньоекономічних зв'язків країни, що передбачає прагматизм інтеграційних процесів та здійснення цивілізованої експансії на ринках третіх країн.

Планується розпочати процес проведення структурних реформ:

- проведення податкової реформи, яка передбачає зниження податкового тиску на економіку;

- підвищення ефективності використання природних ресурсів, енергоносіїв, впровадження енергозберігаючих технологій;

- створення необхідної нормативно-правової бази повноцінного ринку землі;

- реформування житлово-комунальної сфери;

- створення ринкових умов функціонування вугільної промисловості;

- запровадження принципів науково-технічного та інноваційного розвитку.

Тільки таким чином можна змінити сировинний вектор розвитку економічних процесів, утвердити Україну як високотехнологічну державу. Наявний інтелектуальний та науково-технічний потенціал дає підстави на це розраховувати.

Україна приділяє особливу увагу забезпеченню своєї економічної безпеки. Ключовими завданнями щодо цього у міжнародному вимірі є наступні:

- забезпечення належного рівня надходжень енергоносіїв до України для внутрішніх потреб;
- підтримка стабільного рівня транзитного потенціалу українських газо- нафтотранспортних мереж;
- забезпечення високого рівня взаємодії України із постачальниками та споживачами енергоресурсів;
- прагматичне використання можливостей економічного співробітництва в рамках Співдружності Незалежних Держав та Єдиного економічного простору;
- диверсифікація джерел надходження в Україну енергоносіїв, зокрема нафти і газу.

Питання співробітництва України з європейськими державами є предметом особливої зацікавленості у сфері енергетичної безпеки. До цього Україну і держави Європи спонукає високий рівень залежності від енергоресурсів, що надходять з одного джерела, необхідність забезпечення їх безперебійного постачання. Співробітництво України з ЄС, НАТО з питань енергетичної безпеки активно проходить в рамках Спільної робочої групи. Ця співпраця зосереджується на питаннях фізичного захисту енергетичної інфраструктури об'єктів, коливання цін на енергоресурси, диверсифікації шляхів енергопостачання.

Проблемою проблем для України залишається енергозбереження. У спадщину від колишнього Радянського Союзу, коли природні ресурси вважалися безкоштовними і практично невичерпними, Україна отримала енергозатратну, ресурсомістку економіку. Ресурсомісткість продукції України перевищує світовий рівень у 2-3 рази, а енергомісткість – у 6-9 разів.

Це передусім пов'язано з надзвичайно високою енергоємністю і матеріалоемністю української важкої промисловості. Національний виробник орієнтований у бік продукції первинної обробки. Частка металу у структурі українського експорту становить близько 40 %. Нині за кількістю спожитої усіх видів енергії Україна посідає шосте місце у світі. Попереду неї в цьому рейтингу США, Німеччина, Франція, Китай, Росія. Щорічно в Україні спалюється понад 80 млрд. кубічних метрів газу, понад 40 млн. тонн нафтопродуктів і більш як 50 млн. тонн енергетичного вугілля. Для порівняння: Франція використовує лише 35, а Польща – 14 млрд. кубічних мет-

рів газу⁹. Споживання газу галузями української економіки майже в чотири рази перевищує показники країн Європейського Союзу¹⁰. Україна на 1 тисячу доларів свого валового внутрішнього продукту споживає газу в 40 разів більше, ніж Німеччина¹¹.

Цікавим для України має бути досвід Німеччини у впровадженні в практику нетрадиційної енергетики. Німеччина у 2002 р. на законодавчому рівні відмовилася від подальшого розвитку атомної енергетики. Натомість вона є європейським лідером у використанні енергії вітру. Потужність її вітроенергетики сягає 5 тис. мегават, тобто більше, ніж сумарна потужність Рівненської та Хмельницької атомних електростанцій разом із добудованими блоками.

Німеччина займає провідні позиції у використанні сонячної енергії. Нині вона успішно просуває програму „Сто тисяч сонячних дахів”. Це дасть змогу суттєво зменшити енергоємність побутового сектору¹².

Структура споживання енергоресурсів за 2006 р. в деяких країнах

Країна	Вугілля	Нафта	Природний газ	Атомна енергія	Гідро-енергія	Вітрова енергія	Сонячна енергія
США	49,6	3,0	13,0	20,4	8,0	3	3
Канада	15,0	3,0	5,1	12,9	58,0	3	3
Німеччина	54,5	2,0	7,0	30,5	4,0	1	1
Франція	6,0	2,0	2,0	76,0	14,0	-	-
Росія	16,0	8,0	43,0	16,0	17,0	0,03	0,001
Україна	23,4	11,0	38,0	12,2	15,4	0,02	0,001

Україна задовольняє свої потреби в природних енергоресурсах за рахунок їх власного видобутку приблизно на 45 %. У більшості країн світу рівень енергетичної самозабезпеченості такий самий або навіть нижчий. Єдиним енергоносієм, якого в Україні потенційно достатньо для повного забезпечення власних потреб, є вугілля. Це важливий чинник гарантування енергетичної безпеки держави. Проблема в тому, щоб суттєво змінити баланс спо-

⁹ Краснянський Михайло. Згадаймо, кам'яний вік минув не тому, що на Землі закінчилося вугілля. Віче, 2006, № 15-16, с. 54.

¹⁰ Шевчук Володимир. Держбюджет – 2006: політико-економічний компроміс і руйнівні ризики чи шлях сталого розвитку. Віче, 2006, №3-4, с. 22.

¹¹ Співробітництво України та Німеччини. Парламентські слухання. К., 2006, с.53.

¹² Співробітництво України та Німеччини. Парламентські слухання. К., 2006, с. 53-54.

живання енергоносіїв, зменшити як абсолютний обіг, так і частку споживання природного газу з одночасним збільшенням цих показників стосовно вугілля.

**Обсяги
споживання природного газу
в Україні (в процентах)**

Промислові підприємства	45,17
Населення	25,33
Теплокомуненерго	13,96
Транспорт	10,27
Київенерго	3,83
Бюджетні організації	1,44

**Виробництво
електроенергії в Україні
(в процентах)**

АЕС – 46,8

ТЕС – 44,9

ТЕЦ – 4,4

ГЕС – 3,9.

Враховуючи це, Україна продовжує реалізацію заходів, спрямованих на посилення енергозабезпечення та застосування енергозберігаючих технологій. Розроблено та реалізується план заходів, спрямований на скорочення потреб у природному газі за рахунок технологічного оновлення енергетичного господарства. Приділяється увага посиленню інноваційної активності підприємств реального сектору економіки та підвищенню його конкурентоспроможності, утвердженню України як високотехнологічної держави. Основна мета – довести енергомісткість української економіки до показників країн ЄС.

Європа майбутнього – це у великій мірі Європа регіонів. Слід враховувати європейський досвід регіональної політики зі збереженням українських традицій державобудування. Серед принципів регіональної політики Європейського Союзу виділяються:

- субсидіарність (право вищих структур розв'язувати лише ті проблеми, які не здатні вирішити нижчі одиниці);
- децентралізація (делегування владних повноважень, фінансових ресурсів з центру в регіони);

- партнерство (співробітництво між суб'єктами різних рівнів: ЄС – держава – регіон);
- програмування (розробка стратегії розвитку на основі пріоритетних цілей);
- концентрація (концентрація фондів з метою їх найефективнішого використання);
- додаткове фінансування (пошук та розвиток місцевих фінансових ресурсів)¹³.

Основою євроатлантичної моделі розвитку є середній клас. У провідних країнах-членах СОТ мале підприємництво визнається одним із основних чинників політичної та соціальної стабільності суспільства. Так, Європейська Хартія малого бізнесу визначає мале підприємництво як хребет економіки ЄС, ключовим джерелом робочих місць та інкубатором бізнес-ідей, а намагання ЄС побудувати нову економіку (за положенням Хартії), будуть успішними лише тоді, коли мале підприємництво перебуватиме у центрі уваги як держави, так і усього суспільства.

У США аналогічне ставлення до малого підприємництва. Так, в Акті малого бізнесу, який затверджено Конгресом США, визнано, що збереження та розширення малого підприємництва є основою економічного благополуччя громадян країни, основою національної безпеки США¹⁴. США, Англія, Франція та інші держави „сповідують підприємницьку економіку”, „підприємницьке суспільство”. Все життя цих країн підпорядковане вихованню підприємницького духу.

Так, у США:

- 90 % старшокласників середніх шкіл працюють у вільний і канікулярний час у сфері побуту та обслуговування;
- 25 % учнів встигають поєднувати роботу з навчанням протягом останніх трьох років навчання в школі;
- середня погодинна оплата праці підлітків, за даними Міністерства праці, становить 4,93 долара.¹⁵

¹³ Шаповал Петро. Регіональний вимір державного управління в умовах інтеграції України в ЄС. Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. 2002, №2, с. 220.

¹⁴ Вступ до Світової організації торгівлі: нові можливості для України, К., 2006, с.78.

¹⁵ Меримський Лев. Державне управління економікою: підсумки першого десятиріччя реформ. Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. 2002, № 4, с. 349-350.

Цим самим досягається повага до підприємництва, виховується бажання після закінчення навчального закладу працювати в підприємницькому секторі економіки.

В Україні у 2005 р. діяло 312 тисяч малих підприємств. Ще з часів СРСР традиційно акцент ставився на підтримку великих фабрик, заводів, землеволодіння. В країнах Європейського Союзу на кінець XX ст. нараховувалось понад 18 млн. підприємств. Малі та середні підприємства складали серед них 98,8%. Якраз вони виробляють половину валового внутрішнього продукту країн Європейського Союзу і забезпечують роботою майже 66% населення Європи¹⁶.

Значного розвитку малого і середнього бізнесу домоглися ті країни, економічне становище яких ще недавно мало відрізнялося від українського, – Польща, Угорщина. Чехія. Там він дає вже близько 50% валового внутрішнього продукту. В економіці України частка цього бізнесу, за оцінками експертів, не перевищує 10%¹⁷.

Практика довела, що малий бізнес найжиттєздатніший. Він є найбільш динамічним та найменш бюрократизованим, чутливим до кон'юнктури, легше пристосовується до будь-яких змін. Малий та середній бізнес виступає економічною основою патріотизму та національної самосвідомості. Він економічно зацікавлений в існуванні сильної національної держави, яка захищає його інтереси як на внутрішніх теренах, так і на міжнародній арені. Середній клас має стати основним носієм інноваційної ідеології, інноваційної психології, інноваційного суспільства. Справа великої політичної, економічної та соціальної ваги – зміцнення його позицій, доведення його питомої ваги в суспільстві до показників країн ЄС. Саме так розвивалися країни, які досягли найбільш відчутних результатів.

Європейський Союз зацікавлений в екологічно безпечній Україні, де склалася надзвичайно важка екологічна ситуація. Україна є однією з найбільш неблагополучних в екологічному відношенні країн Європи. Враховуючи це, Верховна Рада України в 1992 р. оголосила всю територію республіки зоною екологічного лиха. Корені екологічної кризи в Україні – у Чорнобильській катастрофі і непомірному техногенному тиску на довкілля. Що

¹⁶ Біла С.О. Досвід ліберального реформування української економіки (1991 – 2005 рр.). Український історичний журнал, 2006, № 6, с.142.

¹⁷ Чухно А. Нова економічна політика. Економіка України, 2005, № 7. С.20.

таке Чорнобиль для України? Це близько трьох з половиною мільйонів постраждалих від катастрофи та її наслідків. Це майже 10 % території, що зазнала прямого радіаційного ураження. Це 160 тисяч людей із 170 населених пунктів, яким довелося покинути рідні оселі і переїхати в інші місця. Крім України, аварійні викиди осіли на значній частині територій Російської Федерації та Білорусі. Чорнобильський слід торкнувся мало не всієї північно-західної Європи, Північної Африки, досяг навіть Японії та Канади. На час здобуття незалежності загальна площа України становила менш ніж три відсотки території колишнього Радянського Союзу. Проте на ній було зосереджено чверть усього промислового потенціалу. А це означає, що на Україну припадало близько 25 відсотків забруднення природного середовища.

В радянський час економіка України щороку споживала 1,3 – 1,5 млрд. тонн сировинних матеріалів. Значна їх частина поверталася в довкілля у вигляді відходів. У 1991 р. в Україні було накопичено 17 млрд. тонн відходів на території площею в 53 тис. гектарів¹⁸.

На 2005 р. на території України було зосереджено вже близько 28 млрд. тонн твердих відходів. Вони займали понад 180 тис. гектарів славнозвісних українських ґрунтів. Значна їх частина, більше 75%, розміщена в екологічно кризових промислових районах країни – у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Кіровоградській та Харківській областях. У загальній масі нагромаджених відходів співвідношення комунально-побутових та індустріальних відходів становить, за оцінками експертів, приблизно 1:50, тоді як у країнах Європейського Союзу – 1:5¹⁹.

У другій половині ХХ ст. відбулося переміщення масових, дешевих і екологічно небезпечних виробництв із промислово розвинутих країн до Азії (крім Японії), Східної Європи (у т.ч. й України), Латинської Америки та Африки. А високотехнологічні наукомісткі, екобезпечні галузі, навпаки, сконцентрувалися у Північній Америці, Західній Європі та Японії²⁰.

¹⁸ Качинський Анатолій. Механізми покращення навколишнього середовища. Україна – НАТО, 2004, № 2, с.63-64.

¹⁹ Харічков С., Губанова О., Загорін О. Інструменти фінансування у сфері поводження з твердими промисловими відходами. Економіка України, 2005, № 7, с.82.

²⁰ Захарченко В.І. Інтеграція промислового комплексу України у світову промислову систему. Стратегічна панорама, 2004, № 3, с. 126.

Диспропорції у розміщенні продуктивних сил, що мали місце впродовж тривалого часу, призвели до того, що техногенне навантаження на природне середовище в Україні в 4-5 разів перевищувало аналогічний показник розвинутих країн. При цьому об'єм води, що використовувався в технологічних процесах, у 2-5, а на деяких підприємствах – у 10-13 разів перевищував рівень використання порівняно з сучасними технологіями.

Населення Землі потерпає сьогодні від нестачі води. У світі 1 млрд. людей не мають доступу до нормальної питної води, а 2 млрд. не можуть користуватися каналізацією, через що вмирає 6 тисяч дітей щоденно. Одним з найменш водозабезпечених регіонів Європи була й залишається Україна. Створення великих водосховищ на Дніпрі з метою забезпечення електроенергією та водою промислових центрів Криворіжжя й Донбасу, а також зрошення сільгоспугідь Причорномор'я і Криму себе не виправдало і призвело до негативних наслідків. Було затоплено і виведено із сільськогосподарського обігу понад 500 тис. гектарів родючих земель. Близько 100 тис. гектарів прилеглих до водосховищ земель опинилися в зоні підтоплення, а вироблення електроенергії гідроелектростанціями дніпровського каскаду становило менш ніж 4 відсотки загальнодержавного обсягу. Масовими стали явища “цвітіння” води й руйнування берегів²¹.

За науково обґрунтованими рекомендаціями, до активного сільськогосподарського обробітку слід залучати не більше третини території. Стільки ж має бути відведено для іншої господарської діяльності, а 1/3 має залишатися у природному стані. Цим забезпечується екологічна рівновага у природі. У більшості економічно розвинутих країн з інтенсивним аграрним виробництвом цього принципу, як правило, дотримуються.

Рівні сільськогосподарської освоєності та розораності території України є значно вищими, ніж у країнах ЄС, а лісистості, навпаки, – становлять лише 16% порівняно з 33% в ЄС. В Україні сільськогосподарські угіддя займають до 70 % від загальної площі, а у Франції, наприклад, – 30,8 %. 70 % – це один з найвищих показників у світі. Тобто ця частина навколишнього середовища знаходиться під регулярним антропогенним тиском. Отже, необ-

²¹ Качинський Анатолій. Механізми покращення навколишнього середовища. Україна – НАТО, 2004, № 2, с.66.

хідно майже в 1,5 рази зменшити частку сільськогосподарських угідь і орних земель, а частку природних угідь довести до 1/3 земельної площі країни.

Результатом високої аграрної освоєності та розораності земельного фонду, екстенсивного господарювання і деградації сільськогосподарських угідь є надзвичайно низький рівень їх продуктивності. Виробництво валової продукції сільського господарства в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь в Україні в останні роки становило в середньому 270 євро, тоді як у країнах Євросоюзу – понад 2 тис. євро. Отже, землемісткість вітчизняного сільського господарства в середньому є у 8 разів вищою, ніж у країнах ЄС²².

Вплив людини на природу постійно посилюється. Світове промислове виробництво за останні 100 років зросло більше, ніж у 100 разів. Відповідно аналізу академіка Петрянова-Соколова, за останні 70-80 років забрудненість повітря зросла в 100 тис. разів. За цей же час людство втратило близько 500 млрд. тонн ґрунту – родючого ґрунтового шару на орних землях. Це приблизно відповідає втраті оброблюваних земель Індії. Професор Є.Д. Яхнін вважає, що для створення шару ґрунту в 1 см. потрібно 1000 років. Винищуються ліси, продовжується спустошення земель. Пустеля Сахара просувається на Південь з швидкістю 1,5 км. в рік. Щодня на планеті зникає один вид тварин і один рослин. Головна причина зникнення багатьох видів – господарська (і не тільки!) діяльність людини.

Цивілізація тіснить природу. За масштабами свого впливу на природу 6 млрд. наших сучасників рівні приблизно 60млрд.людей кам'яного віку. Від людини залежить життя на планеті Земля. Звертати увагу на те, що людина – частина, дитя природи, її вінець. Руйнуючи природу, людина зменшує свої життєві шанси. Біосфера (оболонка Землі) може існувати без людини. Людина ж існувати без біосфери не здатна. Людство зможе існувати в майбутньому, лише коли візьме на себе відповідальність за розвиток біосфери. Вражає те, наскільки невеликий простір поширення життя на землі: всього декілька десятків метрів ґрунтового шару, близько 11 км океанських глибин і 10-15 км ат-

²² Соціально-економічний розвиток аграрного сектора в інтересах суспільства. Економіка України, 2005, № 4, с.14.15,17.

мосфери. Такий простір, де народжується, розвивається і вмирає 1,5 мільйона видів тварин і 350 тисяч видів рослин, поширених сьогодні на планеті. Втручання людини в природу призводить до того, що об'єктом науки стає вже не пізнання світу, а передбачення наслідків втручання в нього.

Одним з перших, хто наголосив на нерозривному зв'язку природи й людини був мислитель величезної величини, видатний вчений-природознавець, засновник геохімії, біохімії, радіогеології В.І. Вернадський (1863-1945 рр.). Іменем В.Вернадського названо мінерал – вернадіт. Його праці – одна з важливих основ розв'язання проблем навколишнього середовища. Він підкреслював необхідність навчатися гармонійному співіснуванню з природою, зберігати рівновагу між нею і людиною. В.Вернадський створив вчення про ноосферогенез – про гармонійне поєднання антропосфери і біосфери. Це вчення – філософська та фундаментальна база для єднання людства у творенні екологічно збалансованого суспільства. В.Вернадський говорив: „Людство стає потужною геологічною силою. І перед ним, перед його думкою і працею постає питання про перебудову біосфери в інтересах людства як єдиного цілого, що вільно мислить”.

Сьогодні потрібно повертати не тільки цінності, які виробила християнська релігія, але і ті цінності, які створили більш далекі предки українців – дайбожичі, або – язичники. Оті любили природу і берегли її. Вони обожнювали рослинний і тваринний світ, сонце як джерело життя, землю як годувальницю всього живого. Ще до запровадження християнства слов'яни святкували Різдво як народження сонця (7 січня), народження місяця (14 січня) і народження води – 19 січня. Це тільки з часом ці свята набули християнського звучання: Різдво Христове, Василя та Маланки, Йордань.

До пріоритетних напрямів екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища України належать:

- гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, мінімізація впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;
- поліпшення екологічного стану річок, зокрема басейну Дніпра, та якості питної води;

- стабілізація і поліпшення екологічної ситуації в містах та промислових центрах Донецько-Придніпровського регіону;
- будівництво нових та реконструкція діючих потужностей комунальних очисних каналізаційних споруд;
- запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів, поліпшення їх екологічного стану;
- формування збалансованої системи природокористування та екологізації технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, на транспорті;
- підвищення безпеки проживання населення в сейсмонебезпечних районах;
- збереження біологічної та ландшафтної різноманітності, розвиток природно-заповідної справи.

Люди не можуть не змінювати природу. Але вони можуть і повинні перестати змінювати її необдумано і безвідповідально, не враховуючи екологічні закони. Природокористування потрібно регулювати таким чином, щоб збалансоване економічне зростання не суперечило поліпшенню якості довкілля і сприяло збереженню природного капіталу. Це повинно привести до поліпшення здоров'я людей, зростання середньої тривалості життя. Зважаючи на це, громадськість повинна чітко усвідомити пріоритетність екологічного складника в системі суспільних цінностей. Цьому сприятиме налагодження системи безперервної багатоступеневої екологічної освіти і виховання.

Мораль і практицизм можна поєднати. В Україні розпочався перехід від адміністративних до ринкових методів управління природоохоронною діяльністю. Запроваджені плата за спеціальне використання природних ресурсів і забруднення довкілля, нова система фінансування й кредитування природоохоронних заходів. Збільшуються площі заповідних територій. Здійснено докорінний перегляд законодавства у галузі охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів. Розроблено Концепцію і Основні напрями державної екологічної політики. Активно проводиться лінія на гармонізацію національного екологічного законодавства з міжнародним. Забруднювати довкілля та надмірно споживати природні ресурси для держави стає економічно невигідним.

Пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, як визначено на Копенгагенському саміті Європейської Ради у червні 1993 р., є адаптація законодавства України до законодавства Євросоюзу, гармонізація цього законодавства з міжнародним правом. До цього зобов'язує й те, що Україна є членом багатьох міжнародних організацій, встановила дипломатичні відносини з переважною більшістю країн світу. У вересні 2000 р. було створено Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Основними завданнями Ради є підготовка пропозицій щодо зближення чинного і майбутнього законодавства України із законодавством ЄС, забезпечення координації заходів органів державної влади, залучених до процесу адаптації, та сприяння їхній взаємодії у цій сфері, здійснення моніторингу процесу адаптації. Вагомим кроком удосконалення інституційного механізму адаптації стало створення 7 червня 2002 р. у Верховній Раді України Комітету з питань європейської інтеграції.

У 2002 році Верховна Рада України прийняла закон “Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС”, у 2004-му “Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу”. Фактично, прийняттям цього документа створено законодавчий механізм, визначено складові цього механізму, межі і порядок фінансування всієї законотворчої роботи, пов'язаної з адаптацією законодавства.

У складі Міністерства юстиції створено Департамент адаптації законодавства України до законодавства ЄС, який з кінця 2004 р. розпочав роботу над комплексним аналізом проектів законодавчих актів на предмет їх відповідності праву ЄС.

Європейським стандартом є скасування смертної кари. Від моменту проголошення незалежності України (1991 р.) смертна кара існувала як “виняткова міра покарання” (розстріл). Рішенням Конституційного суду України від 29 грудня 1999 р. визнано, що смертна кара суперечить Конституції України. Спочатку виконання смертних вироків було призупинено, а 22 лютого 2000 р. смертна кара як вид покарання взагалі була скасована. Станом на 2003 р. вона уже скасована у 112 країнах.

Здійснення глибоких змін правової системи України спрямовуються на досягнення професіоналізму та незалежності судової гілки влади. Всі громадяни мають бути рівними перед законом. Урядовці та державні службовці повинні бути повністю підзвітні громадянському суспільству, оскільки центральне місце у системі ЄС посідає питання дотримання прав людини та їх захист у судовому порядку: як у національних судах, так і в Європейському суді з прав людини. Ці права включають права людини та неекономічні цінності, а також економічні права. Від обсягу цих прав значною мірою залежить процес історичної творчості, культурний прогрес суспільства.

Сьогодні йдеться про підкорення держави суспільству. В тоталітарній державі суспільство поглинається державою, не має необхідної самостійності, цілком залежить від держави. В правовій державі формується громадянське суспільство, держава підкоряється суспільству. Цим самим забезпечуються права і свободи громадян.

Вимога до країн-кандидатів на вступ до Європейського Союзу – захист прав національних меншин. На це спрямована європейська політика сусідства. В плані дій Україна – Європейський Союз мовиться про продовження діяльності, спрямованої на створення відповідної законодавчої бази і дієвий захист прав осіб, що належать до національних меншин на основі європейських стандартів, а також про продовження тісної співпраці між державними органами та представниками національних меншин. В контексті практичних дій продовжується реалізація положень Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин (ратифіковано 1997 р.) та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (ратифіковано 2003 р.). На постійній основі здійснюється інформування громадськості України про стан імплементації положень згаданих документів.

Україна – поліетнічна держава. Неукраїнське населення чітко поділяється на кілька груп. Першу складають росіяни (понад 11,3 млн. чол.), другу – етноси, чисельність яких перевищує сто тисяч. Їх – 8. Це – євреї, білоруси, молдавани, кримські татари, болгары, поляки, угорці, румуни. Третя група – їх чисельність перевищує п'ятдесят тисяч. Таких етносів чотири: греки, казанські

татари, вірмени та німці. До четвертої групи належать цигани, гагаузи та грузини. Їх більше 10 тис., але менше 50 тис. чол.

Верховна Рада у Декларації про державний суверенітет України проголосила, що громадяни всіх національностей становлять її народ. Гарантії усім національностям, що проживають на території України, право їх вільного національно-культурного розвитку зафіксовані у Конституції.

З проголошенням незалежності Верховна Рада України прийняла 1 листопада 1991 р. Декларацію прав національностей. Законами України “Про національні меншини в Україні”, “Про освіту”, “Про мови”, “Основи законодавства України про культуру” створені сприятливі умови для культурного й духовного піднесення представників усіх націй і народностей, які мешкають на території України. Надзвичайно важливе значення має забезпечення функціонування поряд з державною українською мовою мов національних меншин, якщо вони проживають компактно у межах певних адміністративно-територіальних одиниць. Усі вони вільно сповідують свою релігію. Їм гарантується право використовувати свою національну символіку, відзначати національні свята.

Політика у сфері захисту національних меншин:

- національні меншини повинні мати всі громадянські, політичні, економічні, культурні права, як і домінуючий етнос;
- національним меншинам важливо забезпечити умови, що дозволяють зберігати та розвивати культурні особливості, мову, релігію;
- у ряді випадків меншинам слід надавати певні пільги;
- необхідно шукати мирні шляхи демократичного існування різних груп у суспільстві, орієнтуватися на діалог.

Права національних меншин:

- на вільне самовизначення, отримання і розповсюдження інформації та ідей за допомогою власних інформаційних засобів;
- пов’язані з використанням мови, свободи користування нею у приватному порядку і публічно;
- на користування мовою меншості у відносинах із владою, зокрема в судах, якщо меншість становить значну частину населення в окремих регіонах або в масштабах країни;

- на навчання за наявності умов рідною мовою в державних школах;

- на створення власних навчальних закладів на свої кошти із здійсненням контролю за навчальними планами;

- на відновлення, де це потрібно, споконвічних географічних найменувань мовою меншини, а також на використання мови корінного населення на дорожніх і вуличних знаках і вивісках.

Не взаємовиключний вибір для України – Єдиний економічний простір і єдиний європейський ринок. Єдиний економічний простір (ЄЄП) об'єднує митні території чотирьох країн – Російської Федерації, України, Білорусі і Казахстану. Єдині принципи регулювання економіки забезпечують вільне переміщення товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Здійснюються також єдина зовнішньоторгова та узгоджені податкова, грошово-кредитна й фінансово-валютна політики. ЄЄП створився з метою розвитку торгівлі та взаємних інвестицій, що повинні забезпечити сталий розвиток економік сторін на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, у тому числі правил і принципів Світової організації торгівлі. Мета ЄЄП – також розвиток економічного потенціалу і конкурентоспроможності економік країн-членів ЄЄП на зовнішніх ринках. Крім того, до основних завдань ЄЄП входять формування єдиних принципів регулювання діяльності природних монополій (зокрема, у сфері залізничного транспорту, магістральних телекомунікацій, транспортування електроенергії, нафти й газу, забезпечення недискримінаційного доступу до послуг їх об'єктів та єдиних тарифів на них).

Одночасна інтеграція України у ЄЄП та у ЄС залишається проблемним як для фахівців, так і для суспільства. Можна стверджувати, що ЄЄП і єдиний європейський ринок дають можливість для України розвивати взаємовигідне співробітництво із своїми основними економічними партнерами, обсяги торгівлі з якими постійно зростають. Україні вигідно продовжувати прагматичне, взаємовигідне співробітництво з усіма партнерами. При цьому інтеграція має розглядатися не як мета, а як засіб забезпечення реалізації національних інтересів.

Вступ України до Європейського Союзу підтримують 45% громадян із країн ЄС, а не підтримують – 41%. Про це свідчать результати дослідження, проведеного Європейською комісією. За

даними опитування, найбільше прихильників інтеграції України з Європейським Союзом у країнах, які приєдналися до організації в 2004 р., – 66% їхніх громадян підтримують цю ініціативу.

У країнах – “старих” членах Європейського Союзу прихильників євроінтеграції українців 41 %. Приєднання України готові підтримати 76% поляків (15 % проти), 70 % литовців (11 % проти), 63 % кіпріотів, словенців і громадян Мальти (20 %, 25 % й 16%, відповідно, проти), 62 % словаків (23 % проти) і 61 % шведів (28 % проти). Також кількість прихильників вступу України в Європейський Союз перевищує кількість їхніх супротивників в Естонії й Греції (58 % проти 27 %), в Угорщині (50 % проти 40 %), в Іспанії (49 % проти 24 %), у Португалії й Чехії (46 % проти 29 % й 46 % проти 45 %), у Великобританії (45% проти 35%) і в Латвії з Ірландією (44% проти 36% й 44% проти 26%).

Проти вступу України в Євросоюз виступають більшість громадян Австрії (69 % проти, підтримують 18 %), Німеччини (64 % проти й 30 % за), Люксембургу (54 % проти й 39 % за) і Фінляндії (54 % проти й 40 % за), Голландії (51 % проти й 40 % за), Бельгії (50 % проти й 46 % за), Данії (44 % проти й 43 % за), Франції (43 % проти й 40 % за), Італії (43 % проти й 42 % за). Опитування проводилося в червні 2005 р., було опитано 29320 європейців. Статистична похибка становить від 1.9% до 1,3%²³.

За даними соціологічних досліджень, лише 20% населення України хоче бути у складі НАТО, а 70% населення у Європейському Союзі²⁴. Як показують соціологічні опитування, найвищий у країні рівень симпатій до Європейського Союзу, НАТО, а також до європейських та євроатлантичних цінностей демонструє західноукраїнське громадянство. Населення цього регіону є найбільш проєвропейським. Майбутнє України воно пов’язує з її вступом до Європейського Союзу.

Такий вибір населення західноукраїнських областей пояснюється історичними умовами розвитку цього регіону. Він тривалий період перебував у складі тих країн, які не лише географічно, але й політично, конфесійно, культурно-цивілізаційно належали до Європи – Угорщини, Польщі, Австрії, Австро-Угорщини.

²³ Євробюлетень, 2005, № 7, с. 24.

²⁴ Співробітництво України та Німеччини. Парламентські слухання. К., 2006, с. 58.

Історично склалося так, що населення цього краю успадкувало досвід участі в діяльності інститутів громадянського суспільства. Це стосується насамперед діяльності політичних партій та національно-культурних товариств, певних елементів культури парламентської демократії, традицій політичного плюралізму, греко-католицької церкви, яка в ХІХ ст. повністю перейшла на бік українського народу. Для більшості західних українців національна ідея невіддільна від європейської ідеї²⁵.

Україна і Світова організація торгівлі

Одним з етапів інтеграції України до європейської і світової економічної системи є її вступ, приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ). Переговори про створення Міжнародної торговельної організації (МТО) почалися під егідою ООН після закінчення Другої світової війни.

У ході роботи над Статутом МТО представники 23 країн розпочали пошук можливостей щодо зменшення протекціонізму в міжнародній торгівлі. Результатом такої роботи стало прийняття 45 тис. тарифних знижок та затвердження правил міжнародної торгівлі. Вони стали називатися Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (ГАТТ). ГАТТ набрала чинності з 1 січня 1948 р.

Умовами ГАТТ спочатку не передбачалося створення міжнародної організації. ГАТТ не мала міжнародного статусу²⁶. Норми ГАТТ діяли як звичайний міжнародний договір. Зміни та доповнення до норм могли вноситися винятково в рамках міжнародних конференцій, що іменувалися раундами.

Усього з 1946 р. по 1994 р. було проведено вісім раундів багатосторонніх торговельних переговорів у рамках ГАТТ:

1. 1947 р. (Женева, Швейцарія);
2. 1949 р. (Аннесі, Франція);
3. 1951 р. (Торкі, Великобританія);
4. 1956 р. (Женева, Швейцарія);
5. 1960 – 1961 рр. (Женева, Швейцарія), Діллон-раунд;

²⁵ Круглашов Анатолій. Громадська позиція щодо перспектив своєї інтеграції України: регіональні виміри. В кн.: По той бік розуміння: Україна та Європа після Помаранчевої революції. Збірник наукових статей. К., 2006, с.180-181.

²⁶ Щербак В.М. Регуляторні механізми глобалізації: податковий, торговельний і фінансовий аспекти. Стратегічна панорама, 2005, № 2, с. 115.

6. 1964 – 1967 рр. (Женева, Швейцарія), Кенеді – раунд;
7. 1973 – 1979 рр. (Женева, Швейцарія), Токіо – раунд;
8. 1986 – 1993 рр. (Женева, Швейцарія), Уругвайський раунд.

Серйозним недоліком системи ГАТТ була відсутність інституційної основи, тобто міжнародної організації як такої. Угоди ГАТТ не носили обов'язкового характеру для країн – учасниць ГАТТ. Угода про створення Світової організації торгівлі є обов'язковою для виконання всіх її членів.

У квітні 1994 р. більшість учасників переговорного процесу (123 учасники із 125) у Марракеші (Марокко) підписали Заключний акт Уругвайського раунду торговельних переговорів, що почався у вересні 1986 р. у Пунта-дель-Есте (Уругвай) і Марракеську декларацію, якою засновувалася СОТ. СОТ почала свою діяльність з 1 січня 1995 р.

Основні цілі СОТ:

- підвищення рівня життя;
- забезпечення повної зайнятості;
- постійне зростання доходів і попиту;
- розширення виробництва товарів і послуг та торгівлі ними;
- оптимальне використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку;
- захист і збереження навколишнього середовища;
- забезпечення для країн, що розвиваються, і найменш розвинутих країн такої участі в міжнародній торгівлі, яка б відповідала потребам їх економічного розвитку.

Найважливішими функціями СОТ є:

- контроль за виконанням угод і домовленостей пакета документів Уругвайського раунду;
- проведення багатосторонніх торговельних переговорів і консультацій між заінтересованими країнами-членами;
- вирішення торговельних суперечок;
- моніторинг національної торговельної політики країн-членів;
- технічне сприяння державам, що розвиваються, з питань, які стосуються компетенції СОТ.

Найвищий орган СОТ – Конференція Міністрів, яка виконує функції СОТ як міжнародної організації і проводить усі необхідні для цього заходи.

Конференція Міністрів складається з представників усіх членів СОТ – по одному від кожної держави – члена СОТ. Європейський Союз є окремим самостійним членом СОТ нарівні з усіма державами, що входять до його складу.

З часу заснування СОТ відбулося шість Конференцій Міністрів: перша – в грудні 1996 р. у Сінгапурі, друга – у травні 1998 р. в Женеві (Швейцарія), третя – у листопаді-грудні 1999 р. в Сіетлі (США), четверта – в листопаді 2001р. у Досі (Катар), п'ята – у вересні 2003 р. в Канкуні (Мексика), шоста – у грудні 2005 р. у Гонконгу.

Штаб-квартира СОТ знаходиться в Женеві. Нині СОТ – одна з найбільш впливових міжнародних організацій, яка визначає правила поведінки на світових ринках. Станом на січень 2007 р. членами СОТ є 150 держав. 11 січня 2007 р. членом СОТ офіційно став В'єтнам. СОТ – це понад 98 % обсягу світової торгівлі, близько 90 % світового валового внутрішнього продукту та понад 85% населення світу. При цьому 23 країни перебувають у стадії переговорного процесу про вступ до СОТ (Алжир, Андора, Азербайджан, Багами, Білорусь, Бутан, Боснія і Герцеговина, Кабо-Верде, Казахстан, Лаоська Народно-демократична республіка, Ліван, Російська Федерація, острови Самоа, Сербія, Чорногорія, Сейшельські острови, Судан, Таджикистан, Україна, Узбекистан, Вануату, В'єтнам, Йемен). Як правило, лише проблемні країни не є членами СОТ і туди не вступають (Афганістан, Еритрея, Ірак, Іран, Коморські острови, Північна Корея, Ліберія, Лівія, Маршалові острови, Науру, Сан-Марино, Сирія, Сомалі). Україна нині – спостерігач у СОТ.

Всі країни, які є сусідами України, вже приєдналися до СОТ, за винятком Росії та Білорусі, що перебувають у процесі вступу до СОТ більше, ніж 10 років. Багато пострадянських країн вже приєдналися до СОТ (Вірменія, Естонія, Грузія, Республіка Киргизія, Латвія, Литва та Молдова). Всі інші, за винятком Туркменістану, знаходяться в процесі вступу.

Процес приєднання України до системи ГАТТ/СОТ розпочався 17 грудня 1993 р. Тоді було прийнято рішення про створення Робочої групи по розгляду заявки України щодо приєднан-

ня до ГАТТ/СОТ. З 1997 р. розпочався процес двосторонніх переговорів з країнами – членами Робочої групи. У цілому до складу Робочої групи з розгляду заявки України щодо приєднання до СОТ входить 43 країни. Країни ЄС ведуть переговори як один учасник робочої групи. На початок 2007 р. Україна практично виконала усі внутрішні зобов’язання, необхідні для членства в СОТ. У контексті забезпечення правової складової вступу України до СОТ Уряд та Верховна Рада України провели відповідну роботу з гармонізації національного законодавства з метою проведення його у відповідність з нормами і правилами угод СОТ.

У 2003 – 2006 рр. було значно активізовано переговорний процес між Україною та СОТ. Підписано близько 50 двосторонніх протоколів з країнами – членами СОТ, погоджено майже усі тарифні позиції у рамках доступу до ринку товарів, завершено переговори з країнами – членами Робочої групи щодо доступу на ринки послуг.

Європейська сторона неодноразово зазначала, що без членства України в СОТ принципово неможливе не лише виконання стратегічного завдання зовнішньої політики України – набуття повноправного членства в ЄС, а й досягнення першого інтеграційного етапу – створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Питання приєднання до СОТ є особливо актуальним для перехідних економік.

Для того, щоб дати відповідь на запитання “Чому саме членство в СОТ є вимогою інтеграції з ЄС?” необхідно зрозуміти, що сьогодні лівова частка двостороннього співробітництва між країнами відбувається на торговельно-економічному рівні. І саме СОТ є організацією, яка формує правила торговельно-економічної, інвестиційної, податкової, митної політики на глобальному рівні, суттєво впливає на правила економічного співробітництва в рамках регіональних угруповань.

Що дасть вступ України до СОТ?

У макроекономічному вимірі вступ до СОТ є потужним стимулом для здійснення структурних реформ. Загострення конкуренції між українськими та іноземними виробниками на вітчизняному та зовнішніх ринках сприятиме перерозподілу ресурсів від неефективних застарілих виробництв до наукоємних сучасних підприємств та

галузей. Конкуренція стимулюватиме реалізацію інноваційних програм, інвестиції в людський капітал та нові технології. Україна поки що слабо включена в інноваційні процеси і як наслідок має сировинний напрямок своєї промисловості й експорту. Перспектива економічного прориву можлива за умови інтеграції в конкурентоспроможну західну цивілізацію. Разом з тим приєднання України до СОТ та її подальша інтеграція до ЄС має відбуватися паралельно з розвитком сильних економічних відносин із Росією.

Вступ до СОТ надасть потужний поштовх для притоку іноземних інвестицій в економіку України. Україна має досить низький міжнародний інвестиційний рейтинг: тільки 112 місце серед 136 країн світу. Невисоким є й інвестиційний рейтинг окремих регіонів та їх промислових комплексів, що, правда, у масштабах України у цьому плані краще виглядають Київ, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Одеська та Львівська області²⁷.

Досвід країн Центральної та Східної Європи свідчить, що обсяги прямих іноземних інвестицій у вітчизняну економіку після вступу до СОТ зростають. Так, у Болгарії уже в перший рік членства в СОТ інвестиції зросли в 3,7 рази, а в 1999 – 2000 рр. ще у 1,5²⁸.

Разом із тим слід зазначити, що не в усіх країнах вступ до СОТ супроводжується суттєвим збільшенням іноземних інвестицій. Так, після вступу до СОТ Киргизстану та Молдови не спостерігалось росту іноземних інвестицій у перші роки. Це може бути зумовлено тим, що якість інвестиційного клімату визначають також такі важливі фактори, як загальна ефективність макроекономічної політики, політична стабільність, ефективність податкової системи та системи забезпечення приватної власності тощо.

Відповідно до статей 4, 5, 9 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом членство України в СОТ є необхідною передумовою лібералізації режиму торгівлі між Україною та ЄС, започаткування переговорів зі створення зони вільної торгівлі та забезпечення поступової інтеграції України до Європейського Союзу шляхом підготовки та укладення Угоди про асоційоване членство України в ЄС.

²⁷ Захарченко В.І. Інтеграція промислового комплексу України у світову промислову систему. Стратегічна панорама, 2004, № 3, с. 128.

²⁸ Воцєвський В., Жмаєв Г. Вступ до СОТ: позитивні та негативні наслідки. Україна – НАТО, 2004, 3 2, с. 34.

Слід зазначити, що розширення ЄС у травні 2004 р., у результаті якого 10 країн – торговельних партнерів України ввійшли до спільного європейського ринку, породжує нові аргументи на користь найшвидшого вступу до СОТ. Європейський Союз автоматично поширив квоти на імпорту української продукції на нових членів. Це призвело до втрати ринків збуту українськими виробниками у розширеному ЄС. Вступ до ЄС Румунії та Болгарії ще більше ускладнив ситуацію. Участь у СОТ допоможе уникнути кількісних обмежень на експорт української продукції до ЄС, оскільки такі обмеження в рамках СОТ заборонено. Це полегшить українським виробникам масової продукції (виробів з металу, продовольчих товарів) вихід на світові ринки, особливо європейські. Ключові галузі промисловості (металургія та хімічна промисловість) сьогодні експортують більше половини виробленої продукції. Ці експортоорієнтовані галузі також слугуватимуть “локомотивами”, які потягнуть виробників проміжних ресурсів, особливо коксу, неенергетичних матеріалів, вугілля та торфу. Від безперешкодного доступу українських товарів та послуг на зовнішні ринки залежать можливості розвитку української економіки, яка є експортоорієнтованою. Водночас внутрішній ринок стане більш відкритим для великих іноземних виробників, що є лідерами у високотехнологічних галузях. Це потребує відпрацювання механізму захисту національних інтересів українських виробників. Членство в СОТ створить можливості розвитку і не є гарантією того, що ці можливості будуть реалізовані.

СОТ визначає правила поведінки на світових ринках. Україна, як і кожна країна, має певні переваги у виробництві тих чи інших видів продукції (географічне розташування, дешева кваліфікована робоча сила, наявність певних технологій, традиції національного виробництва тощо). Україна має значні природні ресурси. За кількістю та якістю родовищ корисних копалин вона посідає перше місце в Європі. Надра України містять (у світовому масштабі) майже 7,8 % залізних, 43,6 % марганцевих, 20 % запасів і ресурсного потенціалу титанових руд. Україна належить до десятки світових лідерів за запасами урану²⁹.

²⁹ Віче, 2006, № 19-20, с. 11.

Вона займає провідні місця за запасами цирконію, літію, графіту, каоліну, вогнетривких глин, сірки, калійних солей, декоративного каменю. В Україні видобувається близько 5 % світового обсягу мінерально-сировинних ресурсів. При цьому гірничодобувна промисловість щороку випускає продукцію на 25-28 млрд. доларів (за світовими цінами)³⁰. Отже, мінерально-сировинна база України має значний економічний потенціал. Він спроможний забезпечити подальший розвиток національної економіки.

Україна належить до промислово розвинених країн світу, має один з найбільших у Європі структурно розгалужених промислових комплексів. Структура промисловості охоплює базові галузі – чорну і кольорову металургію, хімію та нафтохімію, машино- і приладобудування, легку та переробну промисловість. Серед наукоємних галузей – авіакосмічна, суднобудівна, виробництво військової техніки, важке і сільськогосподарське машинобудування, верстатобудівна та інструментальна, електротехнічна і приладобудівна, виробництво засобів зв'язку, інформатики та складної апаратури, медичного устаткування, радіо -, електронна, автомобілебудівна.

Переконливими доказами високотехнологічних та конкурентних можливостей української промисловості є серійне освоєння принципово нових моделей літаків АН-70, АН-140 та АН-38. Їх справедливо вважають найперспективнішими моделями ХХІ ст. Україна бере участь в реалізації унікального міжнародного проекту – програми ракетно-космічного комплексу морського базування „Морський старт” і „Глобал стар”, де застосовуються вітчизняні ракетоносії „Зеніт” і „Циклон”. З 22 базових технологій ракетно-космічної галузі Україна володіє 17.

Україна має значні можливості для розвитку агропромислового комплексу. Зокрема, на неї припадає майже третина запасів чорнозему та 27 % орної землі в Європі. На душу населення в Україні припадає 0,66 га орної землі, тоді як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 га.

Проте ізольованість країн колишнього Радянського Союзу від світової економіки призвела до формування замкненої само-

³⁰ Веклич О. Екологічний чинник формування конкурентоспроможності національної економіки. Економіка України, 2005, № 12, с.68.

достатньої системи. Це перешкоджало поглибленню виробничої спеціалізації.

Неприєднання України до СОТ суттєво обмежує:

- можливості країни знаходити нові зарубіжні ринки для своєї продукції та послуг;
- знаходити своє місце та нішу в міжнародній економіці;
- максимізувати конкурентоспроможність та ефективність;
- створювати робочі місця для своїх громадян та зменшувати міграцію талановитих українських професіоналів;
- користуватися перевагами членства в СОТ;
- залучати необхідні інвестиції для забезпечення економічного розвитку та зростання.

Членство в СОТ не має альтернативи. Вступ до цієї організації, безперечно, має історичне значення для українського народу, його добробуту і процвітання.

5 лютого 2008 р. Президент України Віктор Ющенко і Генеральний директор Світової організації торгівлі Паскаль Ламі підписали протокол про вступ України до СОТ. Україна має ратифікувати протокол про вступ до 4 липня 2008 р. Повноправним членом СОТ країна стане через 30 днів після ратифікації документа. Вітаючи український народ зі вступом до СОТ, глава держави зазначив: „Зроблена неймовірна титанічна праця. Це великий історичний день для України”.

Україна і Болонський процес

Процес європейської інтеграції охоплює усі сфери суспільного життя: крім економічної, політичної, правової включає ще й сферу освіти. Мова йде про створення загальноєвропейського простору вищої освіти, залучення європейських держав у Болонський процес.

Започатковано Болонський процес 19 вересня 1988 р. Саме тоді в Італії в університеті Болоньї (звідси й назва) підписали Велику хартію університетів. Через десять років, 19 червня 1999 р., міністри, які відповідали за вищу освіту, ухвалили спільну Болонську декларацію. Її підписали 29 європейських країн. А в

2001 р. географія Болонського процесу вийшла за межі Європи. До нього приєдналися Хорватія, Кіпр і Туреччина. У 2003-му – Росія. В Єдиному європейському освітньому просторі інтернаціональна мова спілкування – англійська.

На міжнародній конференції в Бергені (Норвегія) 19 травня 2005 р. список країн, що приєдналися до Болонського процесу, поповнили Україна, Вірменія, Грузія, Азербайджан та Молдова. Отже, нині в ньому беруть участь 45 держав. Підписавши Болонську угоду, Україна обіцяє до 2010 р. зробити дипломи своїх вузів конвертованими в Європі, а студентів – вільними у виборі дисциплін і місця навчання, тобто повністю перейти на європейські стандарти, завершити Болонський процес.

Ключовими позиціями Болонського процесу є шість його цілей.

По-перше, це – введення двоциклового навчання. В першому циклі одержується ступінь бакалавра. Його тривалість – не менше трьох і не більше чотирьох років. Другий цикл передбачає отримання ступеня магістра – через один-два роки після одержання ступеня бакалавра. Вважається за потрібне додати докторський рівень як третій щабель Болонського процесу, що доповнює два основних щаблі вищої освіти. Це – за умови загальної тривалості навчання 7-8 років.

По-друге, запровадження кредитної нагромаджувальної системи організації навчального процесу. Пропонується запровадити систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. Студент отримає можливість вивчати ряд предметів за власним вибором з урахуванням профілю і специфіки його майбутньої роботи. Відповідно змінюється і система оцінювання знань студентів.

По-третє, формування системи контролю якості освіти. Передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники.

По-четверте, розширення мобільності студентів і викладачів. Передбачається істотний розвиток мобільності студентів, розширення мобільності викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом.

По-п'яте, забезпечення працевлаштування випускників. Знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи, затребувані європейським ринком праці. Буде запроваджено Додаток до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО*. Планується працевлаштування на рівні бакалаврів.

По-шосте, забезпечення привабливості європейської системи освіти. Це спрямовується на залучення в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу. Цьому сприятимуть запровадження загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, легко доступних кваліфікацій і кредитної нагромаджувальної системи.

Всі зусилля будуть спрямовані на забезпечення більш тісних зв'язків між вищою освітою і дослідницькими системами в кожній із країн-учасниць. Таким способом буде зміцнюватись фундамент для Європи Знань.

Система підготовки фахівців з вищою освітою мала певні недоліки, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- недостатня можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

* Спеціалізований підрозділ ООН, що завідує питаннями освіти, науки та культури. Утворено його 4 листопада 1946 р. Штаб-квартира цієї організації знаходиться в Парижі.

Для подолання недоліків у системі підготовки фахівців запроваджена кредитно-модульна система, яка передбачає вирішення таких завдань:

- відходу від традиційної схеми “навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс”;
- раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі й перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- використання більш широкої шкали оцінки знань;
- вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості знань;
- підвищення об’єктивності оцінювання знань студентів;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні;
- виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

За кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вузах зміст навчальних дисциплін розподіляється на змістові модулі (2 – 4 за семестр). Змістовий модуль (розділ, підрозділ) навчальної дисципліни містить окремі модулі (теми) аудиторної і самостійної роботи студента. Кожен змістовий модуль має бути оцінений.

Студент інформується про результати оцінювання навчального модуля, як складової підсумкового оцінювання засвоєння навчальної дисципліни. Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни визначається без проведення семестрового екзамену (заліку) як інтегрована оцінка засвоєння всіх змістовних модулів з урахуванням “вагових” коефіцієнтів.

Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів, має можливість:

- не складати екзамен (залік) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;
- складати екзамен (залік) з метою підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною;

- ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;

- поглиблено вивчати окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;

- використати час, що відведено графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення своїх особистих потреб.

Студент, що набрав протягом семестру менше необхідної кількості балів, зобов'язаний скласти екзамен (залік).

Очікуваними соціальними, економічними та іншими наслідками впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу можуть бути:

- інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців;

- систематичність засвоєння навчального матеріалу;

- встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом на визначених етапах навчання;

- контроль та своєчасне коригування навчально-виховного процесу;

- підвищення мотивації учасників навчально-виховного процесу, зменшення пропусків навчальних занять;

- психологічне розвантаження студентів у кінці семестру;

- підвищення відповідальності студентів за результати навчальної діяльності;

- максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації;

- підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці;

- скорочення непродуктивного навчального часу (за рахунок ліквідації екзаменаційних сесій);

- економія матеріальних ресурсів (опалення, електроенергія і т.п.).

Сьогодні основне національне багатство мають складати вже не сировинні ресурси та засоби виробництва, а так званий живий, тобто людський капітал. Не можна не помітити, що саме

ті нації досягли економічного прогресу, які в основу всього поставили національну ідею, духовність народу.

Нині мова йде про гомо спірітус – людину духовну. Слово “дух” в його світському значенні – це потяг до безконечності. Є у людини обмежені бажання: отримати, стати, зробити, придбати, виконати. І є необмежені – прагнути правди, добра, краси, справедливості. Ось це і є дух – прагнення до вищого, до вдосконалення, до вищого результату, до вершини. Духовно бідні люди не зроблять Україну багатою та щасливою. Дефіцит культури творить матеріальні дефіцити.

Все вирішує рівень освіченості суспільства. Якщо раніше вважалося, що витоки підвищення продуктивності праці зумовлюються фізичними можливостями робітника, то в сучасному виробництві переваг набув інтелектуальний аспект трудового процесу. Світовою практикою доведено, що інвестиції в людський капітал – найефективніші. Продуктивність праці від техніки залежить тільки на 20%, а на 80% від людини. Інтелект нації є підвалиною, на якій тримаються і економіка, і господарство, і культура, і суспільство загалом. Ті країни, які дбали про національний інтелект, плекали науку і вчених справді вийшли у розряд цивілізованих і технологічно розвинutih країн. Той, хто має великий науковий потенціал, відродить суспільство з попелу. Не можна не погодитись з думкою відомого американського соціолога Д.Белла щодо провідних націй світу. Цього доможуться лише ті, які створять найбільш ефективну систему шкіл, коледжів, університетів. Д. Белл сучасне суспільство називає постіндустріальним. Це суспільство, наголошує він, суспільство інтелектуалів. Головні чинники успіху сьогодні – розумові здібності людини, її почуття, ініціатива, уява, вміння створити інноваційний товар, щоб його можна було найвигідніше реалізувати на ринку. Вартість же товару останнім часом визначається обсягом вміщеного в ньому знання. Нинішній прогрес у суспільстві неможливий без прогресу людини. У нехтуванні творчим потенціалом особистості й полягає одна з основних причин (поруч з нехтуванням побутовими потребами людини, відсутністю широкого та вільного спілкування СРСР з цивілізованим світом) краху радянської системи.

За прогнозами ЮНЕСКО, досягти високого рівня національного добробуту зможуть країни, серед працездатного населення яких налічуватиметься 40-60% фахівців з вищою освітою.

США та Японія планують мати майже 90% таких фахівців серед загальної чисельності працюючих. Це, на думку експертів, може підвищити економічний ефект виробництва в 4 – 11 разів³¹. В Україні чисельність фахівців з вищою освітою становить за різними джерелами від 8 до 21% від загальної кількості працюючих.

Сьогодні бути грамотним це:

- мати освіту на рівні середньої школи;
- вміти працювати на комп'ютері;
- спілкуватися рідною та іноземними мовами;
- швидко працювати з інформацією.

ООН вважає грамотність і тривалість віку людини однаково важливими характеристиками буття народу. ЮНЕСКО оголосило 2003 – 2012 роки десятиліттям грамотності.

Одним з пріоритетів Європейського Союзу є активізація інвестицій в людські ресурси і професійну підготовку, які є основними активами Європи. Європейський Союз визнає важливість освіти і безпосереднього підвищення знань протягом життя, необхідність володіння декількома мовами і технічними навиками. 45 % громадян ЄС розмовляють як мінімум однією іноземною мовою. Найбільші поліглоти серед європейців – люксембуржці. Майже кожний володіє другою мовою. Вивчення, знання громадянами України іноземних мов буде сприяти її євроінтеграційним зусиллям.

Характеризує рівень розвитку держав, визначає їхні шанси увійти до числа технологічно розвинутих країн показник кількості дослідників, вчених на 10000 населення. У 1998 р. в Україні він становив близько 27 осіб, а в технологічно розвинутих європейських країнах – 60-70, США – 107, Росії – 35³². На 2005 р. кількість учених-дослідників у розрахунку на 1 млн. населення в Україні становила понад 2 тис. осіб, тим часом як у Японії – 5,3 тис., Росії – 3,5 тис., Канаді – близько 3 тис., Швеції – понад 5 тис., Фінляндії, яка займає в рейтингах конкурентоспроможності перше місце, – понад 7 тис. осіб³³. За різними оцінками, Україна в 90-ті роки ХХ ст.

³¹ Бебик В. Політичний менеджмент глобальної інтелектуальної сфери. Політичний менеджмент, 2006. № 6, с. 125.

³² Біляцький С., Добровольська А. Чи потрібна партія для захисту вітчизняної науки? Віче, 2004, № 5.

³³ Шнипко О. Нагромадження основного капіталу як фактор конкурентоспроможності економіки. Економіка України, 2005, № 7, с. 26.

втратила від 15 до 20% свого інтелектуального потенціалу, в результаті еміграції найбільш кваліфікованих працівників³⁴.

Чисельність докторів наук, які виїхали з України за кордон:

1995 р. – 59;

1998 р. – 19;

1999 – 32;

2000 – 26;

2004 – 13;

2005 – 8 чоловік³⁵.

Чисельність кандидатів наук, які виїхали з України за кордон:

1997 р. – 129;

1998 р. – 98;

1999 р. – 104;

2000 р. – 125;

2004 р. – 74;

2005 р. – 45 чоловік³⁶.

Разом з тим Україна належить до держав з високим науковим потенціалом. Це передусім визнані у світі наукові школи, вагомі, а нерідко й унікальні досягнення в багатьох сферах – розробці нових матеріалів, біотехнології, радіоелектроніці, фізиці низьких температур, ядерній фізиці, електрозварюванні, інформації, телекомунікаціях та зв'язку.

В країнах з розвинутою ринковою економікою науковці являють собою досить забезпечений прошарок суспільства, але не найбільш забезпечений (як, наприклад, було у колишньому Радянському Союзі), порівняно з промисловцями, менеджерами, комерсантами. Наука й освіта – це специфічні види людської діяльності, які у цивілізованому світі дозволяють при достатній забезпеченості задовольняти інтелектуальні потреби і направляти їх на користь суспільству.

З метою інтеграції до європейського наукового простору наказом Міністерства освіти і науки України від 1 серпня 2003 р.

³⁴ Гнибіденко І. Трансформація зайнятості сільського населення в умовах аграрних перетворень. Економіка України, 2005, № 4, с. 27.

³⁵ Стратегія і тактика науково-технологічної політики: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України. Науково-інформаційний збірник. Випуск 34, К., 2006, с. 197.

³⁶ Стратегія і тактика науково-технологічної політики: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України. Науково-інформаційний збірник. Випуск 34, К., 2006, с.199.

№ 514 був створений Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки та технологій (Інформцентр).

Мета діяльності Інформцентру:

підтримка інтеграції освітянської та наукової сфер України до науково-дослідницького простору (ERA) через організацію доступу українських вчених до всіх напрямків досліджень Європейського Союзу.

Стратегія Інформцентру:

аналізувати, інформувати, розвивати, підтримувати, поліпшувати доступ українських вчених до всіх напрямків досліджень Європейського Союзу, базуючись на досвіді європейських країн.

Головні завдання Інформцентру:

підтримка ініціатив українських вчених шляхом залучення їх до програм та проєктів Європейського Союзу; підтримка зусиль академічних та наукових установ України щодо утвердження моделі багатоканального фінансування наукової діяльності.

Основні функції Інформцентру:

інформування та підвищення обізнаності про Європейський дослідницький простір (ERA), Шосту Рамкову програму (РПб) та міжнародну науково-технічну співпрацю:

- розповсюдження документів та матеріалів про дослідницькі програми ЄС, особливо РПб, можливість та умови подання заявок, приєднання до вже існуючих РПб проєктів;
- організація семінарів, конференцій, підтримка веб-сайту;
- збільшення міжнародних контактів та зв'язків з науковими та дослідницькими установами в країнах-членах Європейського Союзу та країнах асоційованих до РПб.

З метою більш ефективного використання фінансових важелів в управлінні науково-технічною сферою на законодавчому рівні закріплені пріоритетні напрями розвитку науки і техніки. Ці напрями включають:

- вирішення проблеми демографічної політики, розвиток людського потенціалу та формування громадянського суспільства;
- захист навколишнього середовища та сталий розвиток;

- новітні біотехнології, діагностику і методи лікування найпоширеніших захворювань;
- нові комп'ютерні засоби та технології інформатизації суспільства;
- новітні технології та ресурсозберігаючі технології в енергетиці, промисловості та агропромисловому комплексі;
- нові речовини і матеріали.

Участь вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості. Орієнтація на Болонський процес не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Ключова позиція реформування така: болонські вимоги – це не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн.

Українсько – російські взаємовідносини в контексті європейської інтеграції

В русі України до Європи важливими залишаються її взаємовідносини з Російською Федерацією, яку президент України Віктор Ющенко назвав „вічним стратегічним партнером” України. Не можна йти до Європи, не враховуючи російського фактора. На відміну від України Росія не ставить собі за мету приєднатися до Європейського Союзу. Вона вважає себе самодостатньою країною. Інтеграції Росії в Європу заважають три фактори:

- традиція, яка йде від монголо-татарських часів;
- найбільша в світі територія з невичерпними природними ресурсами;
- ядерна зброя.

Росія орієнтується на розвиток двосторонніх відносин не з ЄС, а з найвпливовішими європейськими державами, насамперед з Францією і Німеччиною. Якраз ці дві країни в якійсь мірі гальмують шлях України на Захід, зокрема в НАТО. Це – на відміну від США і нових східноєвропейських членів блоку. Об'єктивною базою для зміцнення співробітництва між обома країнами є високий ступінь інтегрування ряду галузей промисловості. Це, зокре-

ма, – авіакосмічна і машинобудівна. Значна залежність України від постачання енергоносіїв з Росії: на 90 % по нафті і на 60% по газу³⁷. Крім того, Україна має з Росією майже дві з половиною тисячі кілометрів спільного кордону, контролює наземні, морські та повітряні комунікації в життєво важливому для Росії південно-західному напрямку. Росія має статус країни з ринковою економікою з листопада 2002 р.

За оцінками ООН, Росія – найбагатша країна на Землі. На її території зосереджено понад 50 % світових природних багатств³⁸. Росія володіє значними запасами нафти і найбільшими в світі запасами природного газу – 56,7 трильйона кубометрів.. Вона забезпечує в газі Естонію, Фінляндію, Латвію, Литву, Словаччину і Словенію на 100 %, Польщу – 91 %, Угорщину – на 90 %, Австрію – на 83 %, Грецію – на 82 %, Чехію – на 74 %, а Європейський Союз в середньому – на 44 %³⁹.

Причому переважна більшість цього виду палива – близько 80 % (за іншими даними до 90 %) транспортується територією України⁴⁰. Альтернативою цьому став німецько-російський проєкт газопроводу по дну Балтійського моря. Це викликало протест балтійських країн і Польщі.

Потрібно відзначити, що Росія цікава Західній Європі не тільки нафтою і газом, але й фундаментальною наукою. Тільки за цієї причини західні рейтингові агентства стали вперше прогнозувати Росію, яка відстає поки що за багатьма технологічними параметрами, у світові лідери. Відродження могутності Росії стало з 2000 р. офіційним курсом її керівництва. Кремль хоче відродити контроль над пострадянським простором і визначити за Росією місце в світі, яке відповідає її ядерному потенціалу і сировинним ресурсам. Потрібно відзначити, що Європа це домінування визнає.

З Росією зближує Україну людський фактор. За оцінками посольства України в Російській Федерації, загальне число украї-

³⁷ Соскін Олег. Модель економічної безпеки держави: сучасні особливості формування та впровадження. Економічний часопис – XXI, 2005, № 3-4, с. 21.

³⁸ Кормич Л.І., Багацький В.В. Культурологія. Історія і теорія світової культури XX століття. Харків, 2002, с. 268.

³⁹ Євробюлетень, 2006, №1, с.9.

⁴⁰ Вербинський В.В., Земляний М.Г. Російський фактор в євроінтеграційних енергетичних відносинах України. Стратегічна панорама, 2004, №1, с. 58; Євробюлетень, 2006, № 1, с. 9.

нців, які працюють в Росії, становить близько 1 млн. чоловік, а у сезон – понад 3 млн. Серед них, за неофіційними даними, тільки 5-7 % легально оформлені. Переважна більшість українських трудівників працює нелегально. Так, наприклад, в Тюменській області українці становлять понад 30 % серед тих, хто не є громадянами Росії⁴¹. Багато українців є громадянами Російської Федерації. Величезна кількість росіян проживає в Україні.

До росіян не можна ставитися як до національної меншини, представники якої прийшли на етнічну територію українців. Приблизно половина сучасної території України, не враховуючи західних областей з іншою історичною долею, – це об'єкт спільної з росіянами колонізації нових земель, завойованих Російською імперією після XVII ст.

Російська Федерація – це унікальний для України ринок. За офіційними статистичними даними, українсько-російський товарообіг в 2005 р. досяг 20 млрд. доларів, а зі всіма тоді ще 25 країнами ЄС він становив 22 млрд. доларів⁴². Але сальдо українсько-російського торгового обороту є негативним і становить 4-5 млрд. доларів щорічно. З країнами, які входять до НАТО, ЄС, Україна торгує з позитивним сальдо. Так, на 2005 р. експорт з України в країни ЄС складав 17,6 млрд. євро, а імпорт до України – 10,4 млрд. євро⁴³. 60 % українського експорту до ЄС склали в 2005 р. промислові товари, напівфабрикати та паливо. 75 % експорту ЄС до України складають машинне обладнання, промислові товари та продукти хімічної промисловості. Тому якраз європейський напрямок стане визначальним для збільшення українського експорту. Щоб закріпитися на ринках Європи, потрібно підвищувати конкурентоздатність українських товарів.

Український і російський народи об'єднує довгий спільний історичний шлях, спорідненість народів. Російський народ – етнокультурно близький українському. Історія України немислима без імен великих творців російської культури Анни Ахматової, Михайла Булгакова, Іллі Рєпіна, Ігоря Стравінського, Сергія

⁴¹ Чекаленко Л.Д., Дробішева С.О. Посилення гуманітарного чинника в українсько-російських відносинах. Стратегічна панорама, 2004, № 2, с. 131.

⁴² Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Еволюція зовнішньої політики України (1991-2006 рр.). Український історичний журнал, 2006, № 4, с.44.

⁴³ Євробюлетень, 2005, № 8, с. 16.

Прокоф'єва, Максимиліана Волошина, Костянтина Паустовського, Олександра Купріна. Багато видатних представників українського і російського народів здійснювали вплив одночасно і на російську, і на українську культури. Серед них – Микола Гоголь, Микола Костомаров, Володимир Вернадський. Але, як свідчить історія, політична і економічна доцільність завжди були, є і будуть для Росії (і такими стають для України) сильнішими за будь-які „братерські” почуття.

Нині, маючи власну державну, Україна повинна повною мірою використати творчий потенціал свого народу, скористатися своїми геополітичними і геоekonomічними перевагами з позиції власних національних інтересів.

В стосунках між Росією і Україною потрібно:

- підкреслювати позитивні моменти у взаємовідносинах;
- виховувати у молоді доброзичливе ставлення до сусіднього народу;

- відділяти народ від політичного режиму. Тому не варто звинувачувати Росію у тих бідах, які пережила Україна у ХХ столітті. Її громадяни не несуть відповідальності за дії Кремля. Вони, як і громадяни радянської України, не могли впливати на тоталітарну владу.

Відповідно до національних інтересів та цілей України, її економічної безпеки пріоритетними напрямками стратегічного партнерства з Російською Федерацією в економічній сфері є:

- співробітництво в енергетичній галузі (розвиток єдиної енергетичної системи, спільне використання нафтопереробних та інших виробництв паливно-енергетичних комплексів);

- науково-технічне та інноваційне співробітництво;
- розвиток транспортної мережі в Україні в інтересах обох держав;

- інвестиційне співробітництво, розвиток спільних виробничих структур, коопераційних та технологічних зв'язків;

- розвиток військово-технічного співробітництва;
- розвиток фондових ринків та процесів взаємоінвестування;
- взаємне розширення ринку трудових ресурсів;
- спільний розвиток регіонів, що становлять інтерес для обох країн, взаємовигідне використання спільних зон господарської діяльності та розвиток контактних територій;

- співробітництво в протидії тінізації економіки та нелегальній міграції.

В Україні і Росії багато спільних проблем. Так, за рівнем прибутків громадян Україна займає 85-е місце серед 177 країн світу, а Росія – 65-е⁴⁴. На сьогодні Російська Федерація і Україна є єдиними відносно великими економіками, які залишаються поза Світовою організацією торгівлі.

Основним бар'єром на шляху Росії до СОТ є політика подвійних цін на енергоносії та електроенергію. Російські промисловці платять за природний газ одну шосту європейської ціни, що рівнозначно щорічній субсидії у 5 млрд. доларів. Конкуренти російських товарів у країнах ЄС вважають, що це дає можливість експортувати продукцію за несправедливо низькими цінами. З погляду ж Росії система подвійних цін існує в усіх країнах світу. До того ж високий рівень споживання електроенергії у Росії потребує доступу до дешевих ресурсів⁴⁵

У світі багато прикладів, коли країни і народи, які вийшли з однієї держави, прекрасно будують свої двосторонні відносини. Це – Норвегія і Швеція, Бельгія і Нідерланди, Чехія і Словаччина. Європейський Союз зацікавлений в зміцненні дружніх українсько-російських відносин.

Україна повинна вирішувати свої проблеми в тісному співробітництві з Російською Федерацією, але це співробітництво мусить здійснюватись на рівноправних засадах, відповідати українським національним інтересам.

⁴⁴ Віче, 2007, № 1-2, с. 43.

⁴⁵ Шнирков Олександр. Політика Європейського Союзу у сфері міжнародної торгівлі: особливості сучасного етапу. Економічний часопис – XXI, 20004, № 5, с. 8.

Історія відносин Україна – Європейський Союз

- 2 грудня 1991 – Декларація ЄС щодо України. Відзначено демократичний характер Всеукраїнського референдуму.
- 14 вересня 1992 – перша зустріч Україна-ЄС на найвищому рівні.
- 5 травня 1993 – підписано Угоду між Європейськими співтовариствами та Україною про торгівлю текстильними виробами.
- 10 листопада 1994 – Верховна Рада України ратифікувала Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.
- 24 березня 1995 – перше засідання Спільного комітету Україна-ЄС.
- Червень 1996 – Європейський Союз визнав за Україною статус країни з перехідною економікою.
- 5 вересня 1997 – перший саміт Україна-ЄС (Київ).
- 1 березня 1998 – набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.
- 11 червня 1998 – затверджено стратегію інтеграції України до ЄС.
- 23 липня 1999 – третій саміт Україна-ЄС (Київ). Початок роботи щодо запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.
- 11 вересня 2001 – четвертий саміт ЄС-Україна. Посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС.
- 11 листопада 2002 – обговорення Європейським Союзом і Україною питань співробітництва в галузі юстиції та внутрішніх справ.
- 17 березня 2003 – підписано Угоду Україна-ЄС щодо доступу до ринку.
- 9 грудня 2004 – Європейська Комісія схвалила План дій для України.
- 23 грудня 2005 – Рада Європейського Союзу надала Україні статус країни із ринковою економікою.

Завдання для тестової перевірки знань студентів

1. Хто з політиків 15.03.1946 року закликав до європейської єдності, “від якої не може бути навік відсторонена жодна держава”?

- а) Е.Даладье;
- б) В.Черчилль;
- в) Г.Трумен.

2. Перша сесія Ради Європи відкрилася у Страсбурзі:

- а) 5 травня 1949 р.;
- б) 8 серпня 1949 р.;
- в) 1 вересня 1949 р.

3. У рамках плану Маршалла США протягом 1945 – 1962 рр. надали Європі фінансову допомогу в розмірі:

- а) 12,8 млрд. доларів;
- б) 30 млрд. доларів;
- в) 19,5 млрд. доларів.

4. Викресліть помилкові твердження.

12 липня 1947 року в Парижі почала роботу конференція 16 європейських держав, які:

- а) погодилися створити Раду Європи;
- б) прийняли рішення про створення Європейського Співтовариства вугілля і сталі;

в) погодилися взяти участь у плані Маршалла;

г) виявили бажання отримати широкомасштабну допомогу від США з метою попередження “економічного, політичного й соціального хаосу” і відродження Європи;

д) підписали Північноатлантичний договір.

5. Контроль за доходами і видатками Європейського Союзу здійснює:

- а) Європейська Комісія;
- б) Європейський Центральний Банк;
- в) Палата аудиторів.

6. Виберіть правильні твердження.

У діяльності Європейської Комісії виділяють такі функції:

- а) законодавча ініціатива;

б) розгляд скарг щодо незадовільної діяльності інституцій та установ ЄС;

в) нагляд за дотриманням угод;

г) втілення в життя політики Союзу та міжнародних торговельних відносин;

д) визначення валютної політики.

7. Виконавчим органом Європейського Союзу є:

а) Економічний і соціальний комітет;

б) Європейська Комісія;

в) Комітет регіонів.

8. Викресліть помилкові твердження

Держава, яка головує в Раді Європейського Союзу, повинна:

а) готувати та вести всі засідання;

б) фінансувати всі витрати Ради в цей час;

в) розробляти прийнятні узгоджувальні варіанти та практичні рішення проблем, які перебувають у віданні Ради;

г) забезпечувати безперервність та послідовність в ухваленні рішень;

д) на час головування припинити усі зовнішньополітичні контакти з державами, які не входять до Європейського

Союзу.

9. Вступ до Європейських Співтовариств Великобританії, Данії та Ірландії відбувся:

а) 9 травня 1971 р.;

б) 1 січня 1973 р.;

в) 22 січня 1972 р.

10. З якою країною 22 січня 1972 року було підписано угоду про її вступ до Європейських Співтовариств, але на національному референдумі більшість населення цієї країни проголосувала проти вступу:

а) Ісландія;

б) Норвегія;

в) Швеція.

11. Угода про Партнерство та Співробітництво між ЄС та Україною підписана:

а) 2 липня 1993 р.;

б) 10 листопада 1994 р.;

в) 14 червня 1994.

12. Перший саміт Україна – ЄС відбувся у:
- а) червні 1994 р.;
 - б) вересні 1997 р.;
 - в) червні 1998 р.
13. Україна приєдналася до програми “Партнерство заради миру” у:
- а) 1991 р.;
 - б) 1992 р.;
 - в) 1994 р.
14. Встановіть відповідність між датами і подіями:
- вступ Греції до ЄС 1 січня 1986 р.;
 - вступ Іспанії до ЄС 1 січня 1995 р.;
 - вступ Австрії до ЄС 1 січня 1981 р.;
 - вступ Фінляндії до ЄС 1 травня 2004 р.;
 - вступ Португалії до ЄС 1 січня 1995 р.;
 - вступ Кіпру до ЄС 1 січня 1986 р.
15. Встановіть відповідність між датами і подіями:
- а) Затвердження Державних програм з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004 – 2007 рр. червень 2002 р.;
 - б) виступ Президента України В.Ющенка на засіданні Ради Європи грудень 2003 р.;
 - в) послання Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір” січень 2005 р.;
 - г) відкриття Представництва Європейської Комісії в Україні липень 1995 р.;
 - д) створення Представництва України в ЄС квітень 2003 р.;
 - е) виступ Президента України на Європейській конференції в Афінах “Нове сусідство ЄС” жовтень 1993 р.
16. Підкресліть правильне твердження.
- Головним зовнішньополітичним пріоритетом України у середньотерміновому вимірі в Указі Президента України від 11.06.1998 р. “Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” проголошено:
- а) вступ до Світової організації торгівлі;
 - б) отримання статусу асоційованого члена ЄС;
 - в) отримання статусу кандидата на вступ до ЄС.

17. Угода про Партнерство та Співробітництво між ЄС та Україною набула чинності:

- а) 14 червня 1994 р.;
- б) 1 січня 1995 р.;
- в) 1 березня 1998 р.

18. У вересні 1997 року в м. Києві відбувся:

- а) перший саміт Україна – ЄС;
- б) другий саміт Україна – ЄС;
- в) третій саміт Україна – ЄС.

19. Указом Президента України від 14.09.2000 р. № 1072/2000 схвалено:

- а) Національну Індикативну Програму ТАСІС;
- б) Програму інтеграції України до Європейського Союзу;
- в) Хартію про особливе партнерство між НАТО та Украї-

ною.

20. Європейський суд з прав людини перебуває в місті:

- а) Страсбурзі;
- б) Женеві;
- в) Люксембурзі.

21. Україна стала повноправним членом Ради Європи, підписавши:

- а) Європейську конвенцію з прав людини;
- б) Статут Ради Європи;
- в) Хартію про особливе партнерство.

Країни-члени Європейського Союзу

№ п/п	Назва країни	З якого року є членом ЄС?	Політична система	Столиця	Загальна площа	Населення	Національна валюта
1.	Австрійська республіка	член ЄС з 1995 р.	республіка	Відень	83 858 км ²	8,1 млн	Євро
2.	Королівство Бельгія	засновник ЄС	конституційна монархія	Брюссель	30 158 км ²	10,2 млн	Євро
3.	Велика Британія	член ЄС з 1973 р.	конституційна монархія	Лондон	242 500 км ²	58,6 млн	Фунт стерлінг
4.	Грецька республіка	член ЄС з 1981 р.	республіка	Афіни	131 957 км ²	10,5 млн	Євро
5.	Королівство Данія	член ЄС з 1973 р.	конституційна монархія	Копенгаген	43 094 км ²	5,3 млн	Датська крона
6.	Естонська республіка	член ЄС з 2004 р.	республіка	Таллінн	45 000 км ²	1,4 млн	Естонська крона
7.	Ірландія	член ЄС з 1973 р.	республіка	Дублін	70 000 км ²	3,7 млн	Євро
8.	Королівство Іспанія	член ЄС з 1986 р.	конституційна монархія	Мадрид	504 782 км ²	39,4 млн	Євро
9.	Італійська республіка	засновник ЄС	республіка	Рим	301 263 км ²	57,6 млн	Євро
10.	Республіка Кіпр	член ЄС з 2004 р.	республіка	Нікосія	9 000 км ²	800 000 чол.	Кіпрський фунт
11.	Латвійська Республіка	член ЄС з 2004 р.	республіка	Рига	65 000 км ²	2,4 млн	Лат
12.	Литовська республіка	член ЄС з 2004 р.	республіка	Вільнюс	65 000 км ²	3,5 млн	Літ
13.	Велике Герцогство Люксембург	засновник ЄС	конституційна монархія	Люксембург	2 586 км ²	429 200 чол.	Євро

№ п/п	Назва країни	З якого року є членом ЄС?	Політична система	Столиця	Загальна площа	Населення	Національна валюта
14.	Республіка Мальта	член ЄС з 2004 р.	республіка	Валетта	316 км ²	400 000 чол.	Мальтійська ліра
15.	Королівство Нідерландів	засновник ЄС	конституційна монархія	Амстердам	41 864 км ²	15,8 млн	Євро
16.	Федеративна Республіка Німеччина	засновник ЄС	федеративна республіка	Берлін	356 854 км ²	82 млн	Євро
17.	Республіка Польща	член ЄС з 2004 р.	республіка	Варшава	313 000 км ²	38,6 млн	Злотий
18.	Португальська республіка	член ЄС з 1986 р.	республіка	Лісабон	92 072 км ²	10,8 млн	Євро
19.	Словацька республіка	член ЄС з 2004 р.	республіка	Братислава	49 000 км ²	5,4 млн	Словацька корона
20	Республіка Болгарія	член ЄС з 2007 р.	республіка	Софія	111 000 км ²	7,9 млн	Лей
21.	Республіка Словенія	член ЄС з 2004 р.	республіка	Любляна	20 000 км ²	2 млн	Євро
22.	Румунія	член ЄС з 2007 р.	республіка	Бухарест	238 000 км ²	22,4 млн	Румунський лей
23.	Угорська республіка	член ЄС з 2004 р.	республіка	Будапешт	93 000 км ²	10,2 млн	Форинт
24.	Фінляндська республіка	член ЄС з 1995 р.	республіка	Гельсінкі	338 000 км ²	5,1 млн	Євро
25.	Французька республіка	член ЄС з 2004 р.	республіка	Париж	550 000 км ²	60,4 млн	Євро
26.	Чеська республіка	член ЄС з 2004 р.	республіка	Прага	79 000 км ²	10,3 млн	Чеська корона
27.	Королівство Швеція	член ЄС з 1995 р.	конституційна монархія	Стокгольм	450 000 км ²	8,9 млн	Шведська корона

Країни-кандидати до Європейського Союзу

№ п/п	Назва країни	Політична система	Столиця	Загальна площа	Населення	Національна валюта
1.	Турецька республіка	республіка	Анкара	775 000 км ²	69,2 млн	Турецька ліра
2.	Хорватія	республіка	Загреб	57 000 км ²	4,4 млн	Куна

Країни, які входять до європростору

1. Бельгія
2. Німеччина
3. Фінляндія
4. Франція
5. Греція
6. Ірландія
7. Італія
8. Люксембург | 9. Нідерланди
10. Австрія
11. Португалія
12. Іспанія
13. Словенія
14. Кіпр
15. Мальта. |
|--|--|

Показники валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення

№ пп. (місце у світовому рейтингу)	Країни	ВВП на душу населення (міжнародні долари)	% від середнього по ЄС
	Європейський Союз		
1(1)	Люксембург	65 340	261,2
2 (9)	Ірландія	34 720	138,8
3 (11)	Данія	33 570	134,2
4 (12)	Австрія	33 140	132,5
5 (13)	Велика Британія	32 690	130,7
6 (14)	Бельгія	32 640	130,5
7 (15)	Нідерланди	32 480	129,8
8 (18)	Швеція	31 420	125,6
9 (20)	Фінляндія	31 170	124,6
10 (23)	Франція	30 540	122,1
11 (27)	Німеччина	29 210	116,8
12 (29)	Італія	28 840	115,3
13 (33)	Іспанія	25 820	103,2
14 (41)	Греція	23 620	94,4
15 (42)	Кіпр	22 230	88,8
16 (44)	Словенія	22 160	88,6
17 (49)	Чеська Республіка	20 140	80,5

№ пп. (місце у світовому рейтингу)	Країни	ВВП на душу населення (міжнародні долари)	% від середнього по ЄС
18 (50)	Португалія	19 730	78,9
19 (52)	Мальта	18 960	75,8
20 (56)	Угорщина	16 940	67,7
21 (58)	Словаччина	15 760	63,0
22 (60)	Естонія	15 420	61,6
23 (62)	Литва	14 220	56,8
24 (66)	Польща	13 490	53,9
25 (67)	Латвія	13 480	53,8
26 (85)	Румунія	8 940	35,7
27 (86)	Болгарія	8 630	34,5
	ЄС – 27	25 011	100
	Країни-кандидати		
1 (69)	Хорватія	12 750	50,9
2 (88)	Туреччина	8 420	33,6
3 (102)	Македонія	7 080	28,3
	Країни-учасники Європейської політики сусідства		
1 (37)	Ізраїль	25 280	101,0
2 (94)	Туніс	7 900	31,5
3 (106)	Україна	6 720	26,9
4 (123)	Йорданія	5 280	21,1
5 (135)	Марокко	4 360	17,4
6 (163)	Молдова	2 150	8,6
	Довідково: інші країни		
1 (3)	США	41 950	167,7
2 (78)	Росія	10 640	42,5
3 (95)	Білорусь	7 890	31,5

Країни-учасниці Болонського процесу, в яких введено єдиний диплом європейського зразка „diploma supplement”:

Австрія

Литва

Чехія

Нідерланди

Фінляндія

Португалія

Греція

Словенія

Ірландія

Швейцарія

Ліхтенштейн

Болгарія

Мальта

Естонія

Польща

Німеччина

Словаччина

Ісландія

Швеція

Латвія

Бельгія
Люксембург
Данія
Норвегія
Франція
Румунія
Угорщина
Іспанія
Італія
Великобританія
Хорватія

Кіпр
Туреччина
Албанія
Андорра
Боснія та Герцеговина
Ватикан
Росія
Сербія
Чорногорія
Македонія

Члени Світової організації торгівлі

1. Країни та митні території – члени СОТ

1.1. Країни – члени СОТ з 1 січня 1995 р., які набули членства в СОТ автоматично, будучи членами ГАТТ 1947 р. і учасниками Уругвайського раунду:

1. Австралія
2. Австрія
3. Антигуа й Барбаду
4. Аргентина
5. Бангладеш
6. Барбадос
7. Бахрейн
8. Беліз
9. Бельгія
10. Бразилія
11. Бруней Даруссалам
12. Великобританія
13. Угорщина
14. Венесуела
15. Габон
16. Гайана
17. Гана
18. Німеччина
19. Гондурас
20. Греція

21. Данія
22. Домініка
23. Замбія
24. Індія
25. Індонезія
26. Ірландія
27. Ісландія
28. Іспанія
29. Італія
30. Канада
31. Кенія
32. Корея
33. Коста-Ріка
34. Кот-д'Івуар
35. Кувейт
36. Люксембург
37. Маврикій
38. Малайзія
39. Мальта
40. Марокко
41. Мексика
42. М'янма (колишня Бірма)
43. Намібія
44. Нігерія
45. Нідерланди (Королівство Нідерландів разом з Нідерландськими Антильськими островами)
46. Нова Зеландія
47. Норвегія
48. Пакистан
49. Парагвай
50. Перу
51. Португалія
52. Румунія
53. Санта-Люсія
54. Свазіленд
55. Сенегал
56. Сент-Вінсент і Гренадіни
57. Сінгапур

58. Словаччина
59. Сіринам
60. США
61. Таїланд
62. Танзанія
63. Уганда
64. Уругвай
65. Філіппіни
66. Фінляндія
67. Франція
68. Чехія
69. Чилі
70. Швеція
71. Шрі-Ланка
72. Південно-Африканська Республіка
73. Японія

1.2. Митні території– члени СОТ з 1 січня 1995 р., які набули членства автоматично, будучи членами ГАТТ 1947 і учасниками Уругвайського раунду:

1. Гонконг (Сяньгань) – на даний момент – територія Китаю.
2. Європейський Союз
3. Макао (Аомінь) – на даний момент – територія Китаю

1.3. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 1995 р.:

1. Тринідад і Тобаго
2. Зімбабве
3. Домініканська Республіка
4. Ямайка
5. Туреччина
6. Туніс
7. Куба
8. Ізраїль
9. Колумбія
10. Сальвадор
11. Ботсвана
12. Гвінея-Бісау

13. Джибуті
14. Лесото
15. Мавританія
16. Малаві
17. Малі
18. Мальдіви
19. Того
20. Центральноафриканська Республіка
21. Буркіна-Фасо
22. Єгипет
23. Польща
24. Швейцарія
25. Гватемала
26. Бурунді
27. С'єра-Леоне
28. Кіпр
29. Словенія
30. Мозамбік
31. Ліхтенштейн
32. Нікарагуа
33. Болівія
34. Гвінея
35. Мадагаскар
36. Камерун

1.4. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 1996р.:

1. Катар
2. Фіджі
3. Еквадор
4. Гаїті
5. Сент-Кітс і Невіс
6. Бенін
7. Гренада
8. Об'єднані Арабські Емірати
9. Руанда
10. Папуа-Нова Гвінея
11. Соломонові Острови
12. Чад
13. Гамбія

14. Ангола
15. Болгарія
16. Нігер
- 1.5. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 1997 р.:*
 1. Демократична Республіка Конго
 2. Монголія
 3. Конго
 4. Панама
- 1.6. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 1998 р.:*
1. Киргизька Республіка
 - 1.7. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 1999 р.:*
 1. Латвія
 2. Естонія
 - 1.8. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 2000 р.:*
 1. Йорданія
 2. Грузія
 3. Албанія
 4. Оман
 5. Хорватія
 - 1.9. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 2001 р.:*
 1. Литва
 2. Молдова
 3. Китай
 - 1.10. Митні території, що приєдналися до СОТ протягом 2002 р.:*
 1. Тайвань, разом з Пенгху, Кінмен і Мацу
 - 1.11. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 2003 р.:*
 1. Вірменія
 2. Колишня Югославська Республіка Македонія
 - 1.12. Країни, що приєдналися до СОТ протягом 2004 р.:*
 1. Непал
 2. Камбоджа
 - 1.11 Країни, що приєдналися до СОТ протягом 2005 р.:*
 1. Саудівська Аравія
 2. Королівство Тонга (за станом на жовтень 2006 року Королівство Тонга не ратифікувало Протокол про приєднання до СОТ, тому формально не вважається членом СОТ)

2. Країни – спостерігачі при СОТ

1. Азербайджан
2. Алжир
3. Андора
4. Багамські Острови
5. Білорусь
6. Боснія та Герцеговина
7. Бутан
8. Вануату
9. Ватикан
10. В'єтнам
11. Йемен
12. Казахстан
13. Кабо-Верде
14. Лаос
15. Ліван
16. Російська Федерація
17. Самоа
18. Сан-Томе і Прінсіп
19. Судан
20. Сейшельські Острови
21. Сербія і Чорногорія (як колишні правонаступники Республіки Югославія)
22. Таджикистан
23. Узбекистан
24. Україна
25. Екваторіальна Гвінея
26. Ефіопія

3. Міжнародні організації – спостерігачі при Генеральній Раді:

Організація Об'єднаних Націй (ООН);
Міжнародний валютний фонд (МВФ);
Міжнародний банк реконструкції та розвитку (Світовий банк);
Міжнародний центр торгівлі й розвитку (ЮНКТАД);
Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО);
Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ);
Організація економічної співпраці і розвитку (ОЕСР).

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ

1. Скільки країн входить до Європейського Союзу (ЄС)?
2. Які країни ЄС мають кордон з Україною?
3. Які європейські країни не належать до ЄС?
4. Яка з країн ЄС є найменшою за територією?
5. Яка з країн ЄС має найчисельніше населення?
6. Які з країн ЄС мають вихід до Балтійського моря?
7. Де знаходиться більшість європейських інституцій?
8. Коли громадяни Європейського Союзу почали використовувати євро у якості нової валюти?
9. Скільки країн використовують євро у своєму грошовому обігу?
10. Звідки походить мелодія гімну ЄС?
11. Які мови мають статус офіційних у Європейському Союзі?
12. Яку назву має одна з програм обміну, що надає студентам можливість навчатися в інших європейських країнах?
13. Які країни належали до „першої хвилі” розширення ЄС?
14. Які країни належали до „другої хвилі” розширення ЄС?
15. Як називаються вимоги до країн-кандидатів на вступ до ЄС?
16. Яка країна є асоційованим членом ЄС із 1963 р., але досі не стала його повноправним членом?
17. Скільки триває президентство країни у Європейському Союзі?
18. Який Президент України підписав угоду про партнерство та співробітництво з ЄС?
19. Коли схвалено Спільну стратегію ЄС щодо України?
20. Коли було підписано Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС?
21. Де було підписано угоду про запровадження безвізового режиму?
22. Які країни утрималися від вступу до Європейського валютного союзу?
23. Яка країна ЄС посідає перше місце за густотою населення?

24. Коли євро остаточно замінив національну валюту країн-членів ЄС?
25. Де розташований Європейський центральний банк ?
26. Яка країна ЄС у 1955 р. прийняла закон про постійний нейтралітет?
27. Яка скандинавська країна подала заявку на членство в ЄС, але відмовилася від своїх намірів?
28. Чому день Європи відзначається 9 травня?
29. Німецький політик, який у другій половині ХХ ст. висував ідею „Європи від Атлантики до Уралу”.
30. Коли було ухвалено Копенгагенські критерії?
31. Британський прем'єр – міністр, активний опонент євроінтеграції.
32. Яка країна ЄС вважається батьківщиною Кирила і Мефодія?
33. Автор музики гімну Європи?
34. Володінням якої країни ЄС є Гренландія?
35. Які причини прагнення України до ЄС?
36. На основі якої політики ЄС будує свої відносини з Україною?
37. Яка позиція Росії стосовно ЄС?
38. Де і коли відбувся ювілейний, 50-й конкурс „Євробачення”?
39. Якими мовами публікує свої рішення керівництво ЄС?

Теми рефератів

1. Ідея європейської єдності.
2. Головні мотиви європейської єдності.
3. Етапи європейської інтеграції
4. Розширення ЄС та його переваги.
5. Критерії вступу до ЄС (Копенгагенські критерії).
6. Основні функції інституцій ЄС (Європейська Рада, Європейська Комісія, Рада Міністрів, Європейський Парламент, Суд).
7. Геополітичні та історичні аспекти розвитку європейських інтеграційних проектів.
8. Історичні, геополітичні та політико-правові аспекти розвитку європейської інтеграції і транскордонного співробітництва.

9. Соціально – економічні аспекти європейських інтеграційних процесів.

10. Проблеми європейської інтеграції і національна безпека України.

11. Економічні та соціальні аспекти європейських інтеграційних процесів та участі прикордонних територій у них.

12. Економічні і соціальні аспекти європейських процесів та входження України в загальноєвропейські та регіональні структури.

13. Історія та сучасний стан розвитку європейської інтеграції України.

14. Цивілізаційний вектор розвитку України в сфері європейського діалогу.

15. Актуальні проблеми співробітництва України та країн Європейського Союзу.

16. Гео економічні орієнтири зовнішньої політики України.

17. Історія та сучасний стан розвитку європейської інтеграції України.

18. Регіональний вимір європейської та євроатлантичної інтеграції.

19. Реформування освіти: Болонський процес. Ключові позиції Болонського процесу, шість його цілей.

20. Проблеми вступу України в європейські і євроатлантичні структури.

21. Проблеми формування системи колективної безпеки в Європі.

22. Розширення ЄС: наслідки для країн постсоціалістичного і пострадянського простору.

23. Участь України у міжнародних інтеграційних проектах.

24. Нові кордони ЄС – нові межі безпеки.

25. Відносини стратегічного партнерства України з Росією.

26. Україна в Єдиному економічному просторі (ЄЕП): здобутки і проблеми.

27. Освіта, наука і культура в контексті інтеграції України в європейські структури.

28. Інтеграція України до європейської і світової спільноти в сфері культури і спорту.

29. Україна та Болонський процес: шлях вибору.

30. Політико-правові аспекти участі України в Болонському процесі.

31. Розвиток студентського самоврядування в контексті Болонського процесу.

32. Вища освіта перед викликами сьогодення. Досвід країн Європи.

33. Студент як суб'єкт Болонського процесу.

34. Проблеми впровадження кредитно-модульної системи в навчальний процес.

35. Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищу освіту України.

36. Національні освітні традиції в контексті євроінтеграції.

37. Розбудова національної культури українською світовою спільнотою.

38. Принципи, шляхи і засоби адаптації європейської системи вищої освіти у вищу школу України.

39. Україна і СОТ.

40. Наслідки вступу до СОТ для економіки України.

41. Членство України у Світовій організації торгівлі – один з етапів інтеграційного процесу.

42. Політика сусідства ЄС у відносинах з Україною.

43. Український експорт, його спрямованість.

44. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС.

45. Захист прав національних меншин – вимога до країн-кандидатів на вступ до ЄС.

Тематика науково-практичних конференцій

1. Євроінтеграція: економічні та соціальні наслідки розширення Європейського Союзу.

2. Актуальні проблеми співробітництва України з Європейським Союзом.

3. Україна – Європейський Союз: перспективи поглиблення партнерства.

4. Європейський вимір України очима молоді.

5. Україна в євроінтеграційних процесах: проблеми і перспективи.

6. Україна на шляху до європейської інтеграції.

7. Стратегії розвитку України у глобальному середовищі.
8. Гармонізація законодавства України з міжнародним правом, законодавством Європейського Союзу.
9. Регіональні аспекти розвитку в умовах європейського вибору.
10. Європейські соціальні стандарти – сільським громадам.
11. Стан та перспективи розвитку вітчизняної системи вищої освіти в контексті Болонського процесу.
12. Україна – суб'єкт європейського освітнього простору.
13. Правові та економічні аспекти вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ).
14. Проблеми інтеграції економіки України до Європейського Союзу і СОТ.
15. Вступ України до СОТ: стан переговорного процесу та проблеми гармонізації національного законодавства.
16. Європейське покликання України: шляхи реалізації.

Тематика круглих столів

1. Європейський вибір України: реалії та перспективи.
2. Україна в контексті європейського розвитку.
3. Розширення ЄС: нові можливості для України.
4. Чому Україна обрала європейський шлях?
5. Роль Європейського Союзу в сприянні демократичним перетворенням в Україні.
6. Європейське покликання України: шляхи реалізації.
7. Реалізація в регіоні державної політики європейської інтеграції.
8. Євроінтеграція через культуру.
9. Проблеми гармонізації національного права України з правом Європейського Союзу.
10. Охорона навколишнього природного середовища: проблеми впровадження євростандартів в Україні.
11. Болонський процес і студентське самоврядування: досвід України.
12. Європа – наш спільний дім.

Питання для дискусій

1. Україна і європейський вибір: за і проти.
2. Що таке „Політика сусідства ЄС” та що вона дає Україні?
3. Яка твоя роль у виконанні Плану дій Україна – ЄС?
4. Якими є позитиви і негативи приєднання України до Бонського процесу?
5. Проблеми адміністративної та адміністративно-територіальної реформи в контексті євроінтеграції.
6. Вступ України до СОТ: нові проблеми чи нові можливості для економіки?
7. З’єднання громадянських суспільств Європейського Союзу та України: вирішення проблем та пошук можливостей в рамках виконання Плану дій Україна – ЄС.
8. Європейська та євроатлантична інтеграція України і вступ до СОТ: подолання стереотипів і міфів.
9. Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв’язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект.

Питання для вікторин, олімпіад, конкурсів

1. Де побудовано Палац Європи?
2. Де знаходиться географічний центр Європи?
3. До складу якої країни ЄС входить понад тисячу островів?
4. Яка з країн-кандидатів на вступ до ЄС є найбільшою за територією та населенням?
5. Чому на прапорі ЄС завжди 12 зірок?
6. Чи є Україна кандидатом до ЄС?
7. Яка скорочена назва Європейського союзу футбольних асоціацій?
8. Хто і коли став першим чемпіоном Європи з футболу?
9. Коли відбулося останнє розширення ЄС?
10. Якого кольору прапор ЄС? Скільки на ньому зірок?
11. Який музичний твір був затверджений як гімн ЄС?
12. Коли святкується День Європи? Коли і ким було запроваджене це свято?
13. Коли відзначається європейський День мов?
14. Коли була введена спільна європейська валюта – євро?

15. Які головні керівні інституції ЄС? У яких країнах вони розташовані?

16. Яка країна Європи займає перше місце за кількістю й якістю культурних та мистецьких проєктів в Україні?

17. З якого року Україна відзначає День Європи?

18. Які причини уваги міжнародної спільноти до України?

19. Хто є найбільшим торговельно-економічним партнером України в Європі?

20. Яким є інвестиційний клімат в Україні?

21. Що таке Болонський процес?

22. Які перспективи вступу України до СОТ?

23. Як іде процес гармонізації законодавства України з міжнародним правом, законодавством ЄС?

24. Які є європейські моделі місцевого самоврядування?

25. Про кого думка Дж. Сороса, що ця структура є „гігантським експериментом у соціальній інтеграції”?

Список використаної літератури

1. Бебик В. Політичний менеджмент глобальної інтелектуальної сфери // Політичний менеджмент. – 2006. – № 6.
2. Біла С. О. Досвід ліберального реформування української економіки (1991 – 2005 рр.) // Український історичний журнал. – 2006. – № 6.
3. Біляцький С., Добровольська А. Чи потрібна партія для захисту вітчизняної науки? // Віче. – 2004. – № 5.
4. Борейко В. Про забезпечення прискореного розвитку економіки України // Економіка України. – 2005. – № 8.
5. Веклич О. Екологічний чинник формування конкурентоспроможності національної економіки // Економіка України. – 2005. – № 12.
6. Вербинський В. В., Земляний М. Г. Російський фактор в євроінтеграційних енергетичних відносинах України // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1.
7. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Еволюція зовнішньої політики України (1991 – 2006 рр.) // Український історичний журнал. – 2006. – № 4.
8. Вишняков О. Європейський Союз: дискримінаційний режим в торгівлі з Україною // Право України. – 2005. – № 9.
9. Вища освіта України і Болонський процес / За заг. ред. В.Г.Кременя – Тернопіль, 2004.
10. Вощевський В., Жмаєв Г. Вступ до СОТ: позитивні та негативні наслідки для України. Україна – НАТО, 2004.
11. Вступ до Світової організації торгівлі: нові можливості для України. – К., 2006.
12. Гнибіденко І. Трансформація зайнятості сільського населення в умовах аграрних перетворень // Економіка України. – 2005. – № 4.
13. Годун С. Д. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу. – К., 1999.
14. Гончаров Ю., Петін Ю., Сальник О. Застосування системи рейтингових оцінок як засіб ефективного управління процесом євроінтеграції // Економіка України. – 2005. – № 11.
15. Горенко О. Соціальні горизонти європейського єднання і України: концептуально-історичні підходи і політична практика. – К., 2007.
16. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу. – К., 2004.
17. Грицяк І. А., Немиря Г. М., Палій О. М. Європейська інтеграція. Опорний конспект дистанційного курсу. – К., 2004.
18. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції. – К., 2006.
19. Данількевич М. Україна і Світова організація торгівлі // Право України. – 2005. – № 7.

20. Дзоз В. Гуманітарна політика держави, як відповідь на проблеми суспільного розвитку. Вища освіта України. – 2005. – № 3.
21. Дзьобко А. Україна та ЄС: сучасний стан та перспективи взаємовідносин. – К., 2000.
22. Євробюлетень, 2005. – № 1, № 7; 2006. – № 1, № 4, № 5.
23. Європейська інтеграція та Україна / За ред. І. Розпутенка. – К., 2002.
24. Європейський вибір України. Дніпропетровськ, 2004.
25. Європейський Союз. Словник-довідник. Ред. М. Марченко, видання 2-ге. – К., 2005.
26. Європейський Союз та Україна. Стратегія відносин в контексті розширення. – К., 2003.
27. Зарубежные страны: 1988 – 2003 гг. Запорожье, 2003.
28. Захарченко В. І. Інтеграція промислового комплексу України у світову промислову систему // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3.
29. Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів. За редакцією С.Максименка. – К., 2001.
30. Качинський А. Механізми покращення навколишнього середовища // Україна – НАТО, 2004. – № 2.
31. Кіш Є. За програмою сусідства. Транскордонне співробітництво України після східного розширення Європейського Союзу // Політика і час. – 2004. – № 12.
32. Ковальова О. Україна – Європейський Союз: інтелектуальний потенціал і проблеми співробітництва // Людина і політика. – 2002. – № 6.
33. Кондратенко Ю. Право Європейського Союзу – особлива модель регулювання міжнародних відносин // Право України. – 2005. – № 7.
34. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. – К., 2005.
35. Кормич Л. І., Багацький В. В. Культурологія. Історія і теорія світової культури ХХ століття. – Харків, 2002.
36. Кравчук І. Реформування інституційного механізму адаптації права України до права ЄС // Право України. – 2005. – № 1.
37. Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: проблеми самоорганізації. – К., 2003. – Т.2.
38. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. – К., 2007.
39. Круглашов А. Громадська позиція щодо перспектив євроінтеграції України: регіональні виміри // По той бік розуміння: Україна та Європа після Помаранчевої революції / Збірник наукових статей. – К., 2006.
40. Кушніренко О. Нова валюта на європейському континенті // Вісник Української Академії державного управління. – 2003. – № 3.
41. Литвин В. Україна – СОТ: на терезах прагматизму // Віче. – 2005. – № 6.

42. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС – К., 2004.
43. Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1980 – 2000 роки. – К., 2004.
44. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів. – К., 2000.
45. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття. Книга 3. Модернізація освіти. – К., 2004.
46. Палій О. Українська євроатлантична перспектива в нових геополітичних умовах // Політичний менеджмент. – 2003. – №2.
47. Парахонський Б. О. Перспективи України у системі європейської та євроатлантичної безпеки // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4.
48. Парламентський вимір європейської інтеграції. – К., 2005.
49. Пирожков С., Прейгер Д., Малярчук І. Проблеми реалізації транзитного потенціалу України у контексті розширення ЄС і формування СЕП. // Економіка України. – 2005. – № 3
50. Посельський В. Конституційний устрій Європейського Союзу. – К., 2005.
51. Пріоритетні питання Плану дій Україна – ЄС // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2006.
52. Прийдак М. М. Поглиблення державного суверенітету та незалежності України шляхом європейської інтеграції. Дніпропетровськ, 2003.
53. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України. За редакцією Максименка. – К., 2000.
54. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами. Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень “Євро регіон Україна”. – К., 2004.
55. Розширення Європейського Союзу: нові можливості та перспективи для України. Матеріали “круглого столу”. – К., 2004.
56. Романо Проді. Задум об’єднаної Європи. – К., 2004.
57. Сандро Гоці. Урядування в об’єднаній Європі. – К., 2004.
58. Соскін О. Модель економічної безпеки держави: сучасні особливості формування та впровадження // Економічний часопис – XXI. – 2005. – № 3 – 4.
59. Співробітництво України та Німеччини. Парламентські слухання. – К., 2006
60. Статівка М., Шуміло І. Проблеми гармонізації законодавства України про державну підтримку сільського господарства із законодавством ЄС // Право України. – 2005. – № 8.
61. Стратегія і тактика науково-технологічної політики: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України // Науково-інформаційний збірник. Випуск 34. – К., 2006.

62. Україна в Центрально-Східній Європі. (З найдавніших часів до кінця XVIII ст.). Відповідальний редактор В.А.Смолій. Вип. 5. – К., 2005; Вип. 6. – К., 2006.
63. Україна на шляху до Європи. Упорядники В.Шкляр, А.Юричко. – К., 2006.
64. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. – К., 2003.
65. Терещенко Ю.І. Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. – К., 1996.
66. Транскордонне та регіональне співробітництво між Україною та країнами Центрально-Східної Європи як важливий складник європейської стратегії України. Погляд молодих вчених. За редакцією Мінгазутдінова І. – К., 2004.
67. Харічков С., Губанова О., Загорін О. Інструменти фінансування у сфері поводження з твердими промисловими відходами // Економіка України. – 2005. – № 7.
68. Хоффманн Л., Мьоллерс Ф. Україна на шляху до Європи. – К., 2001.
69. Чекаленко Л. Д., Дробишева С. О. Важлива віха співробітництва (до завершення року Росії в Україні) // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1.
70. Чекаленко Л. Д. Україна і розширення ЄС: тенденції відносин // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4.
71. Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи. – К., 2004.
72. Чухно А. Нова економічна політика // Економіка України. – 2005. – № 7.
73. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин. – К., 2004.
74. Шнипко О. Нагромадження основного капіталу як фактор конкурентоспроможності економіки // Економіка України. – 2005. – № 4.
75. Щербак В. М. Регуляторні механізми глобалізації: податковий, торговельний і фінансовий аспекти // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2.

РОЗДІЛ II

ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ

Історія створення і розвитку НАТО

Організація Північноатлантичного договору (НАТО – North Atlantic Treaty Association), яку також називають Північноатлантичним альянсом, була заснована 4 квітня 1949 року. Її засновниками стали дванадцять країн:

- дві північноамериканські країни – США, Канада;
- три країни Західної Європи – Франція, Італія, Великобританія;
- три країни Бенілюксу – Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
- три країни Північної Європи – Норвегія, Ісландія, Данія;
- одна країна Південної Європи – Португалія.

Договір підписали у Вашингтоні, через це його часто називають Вашингтонським договором. Він передбачав взаємний захист і колективну безпеку. Колективна оборона залишається головним завданням Альянсу Договору безстроковий. Це був перший союз після воєнного часу. Приводом для його створення стала холодна війна, розмах якої весь час збільшувався. Оскільки західноєвропейські країни почували себе надто слабкими для індивідуального захисту, вони в 1947 році почали створювати структуру для співробітництва в захисті. В березні 1948 року п'ять країн – Бельгія, Франція, Люксембург, Нідерланди і Великобританія підписали Брюссельський договір. Він і став основою для НАТО роком пізніше.

Договір поважає індивідуальні права всіх держав-членів Альянсу, а також їхні міжнародні зобов'язання згідно зі статуттом ООН. Він зобов'язує кожну державу-члена взяти на себе частину ризику і відповідальності, пов'язаних із спільною безпекою, водночас надаючи кожному з членів Альянсу можливість користуватись перевагами спільної безпеки. Договір також вимагає від кожної держави-члена утримуватись від приєднання до будь-яких міжнародних зобов'язань, які йому суперечать.

НАТО є втіленням життєво важливих партнерських відносин між Європою і Північною Америкою. Це – міст через Атлантику. Північноатлантичний договір містив чотирнадцять загальних статей.

Найвідомішою є п'ята стаття. В ній говориться про спільну оборону із можливим використанням ядерної зброї. Вона відома під назвою „ядерна парасолька США”. Така норма повністю відповідає Статутові Організації Об'єднаних Націй (ООН), котрий визнає „невід'ємне право на індивідуальну або колективну оборону, якщо відбудеться військовий напад на Члена Організації”.

Ключовими є також статті 1 та 2. Стаття 1 констатує, що держави – члени НАТО – зобов'язуються „вирішувати всі міжнародні спори, учасником яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись від погроз силою чи застосуванням сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй”.

Стаття 2 фіксує намір держав – членів НАТО – сприяти „подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту.”

Альянс ніколи, навіть у роки „холодної війни”, не використовував військову силу ані проти третіх країн, ані, тим більше, проти своїх держав-членів. Зобов'язавши Північну Америку захищати оборону Західної Європи, Альянс довів, що будь-яке намагання політичного та військового тиску на Західну Європу приречене на поразку. Водночас у такий спосіб було гарантовано, що політика окремих країн у галузі оборони поступово стане більш гармонійною та взаємозалежною.

Роль НАТО як політичного та військового союзу полягала у забезпеченні колективної оборони від будь-якого можливого прояву агресії та підтриманні безпечного середовища для розвитку демократії та економічного зростання. Для стабілізації економіки західноєвропейських країн у період з 1947-го до 1952 р. були виділені кошти у рамках плану Маршалла. За словами тодішнього президента США Гаррі С.Трумена, план Маршалла та НАТО – “дві половинки одного горіха”.

У 1949 р. у Вашингтоні було заплановано п'ять головних вимог, яких мусила дотримуватися кожна країна – член НАТО:

- ринкові відносини;
- достатньо сильні демократичні інститути;

- обов'язковий цивільний контроль над сферою безпеки й оборони;
- відсутність територіальних претензій і конфліктних ситуацій з країнами – сусідами;
- забезпечення прав людини як головний лейтмотив цього об'єднання.

Отже, Альянс заснований на принципах демократії, індивідуальної свободи і верховенства права.

Від часу утворення НАТО Альянс приймав нових членів п'ять разів: в 1952, 1955, 1982, 1999 та 2004 роках. Перший раунд розширення відбувся 1952 року, коли до Альянсу вступили Греція і Туреччина. Це дало можливість поширити зону безпеки і стабільності на Південно-Східну Європу. Три роки по тому, 1955 року, п'ятнадцятим членом НАТО стала Федеративна Республіка Німеччини.

Іспанія стала шістнадцятим членом НАТО, коли вступила до Альянсу в 1982 році. Після возз'єднання Німеччини 1990 р. цілісна Німеччина, включно з територією колишньої Німецької Демократичної Республіки, стала членом НАТО.

Завдяки членству в Альянсі країни Західної Європи та Північної Америки не лише спільно забезпечували власну оборону, але й спромоглися досягти небаченого рівня стабільності. Фактично, безпеку, яку гарантувало НАТО, можна назвати „киснем процвітання“, який створив основу економічного співробітництва та подальшої інтеграції країн. Адже НАТО створювався не тільки як військова організація, а й з метою політичного, економічного і соціального зв'язку між країнами Альянсу. А на початку 90-х рр. Альянс сприяв припиненню холодної війни та усуненню ліній розподілу на європейському континенті.

Падіння Берлінського муру і розпуск Варшавського пакту після закінчення холодної війни відкрили можливість подальшого розширення НАТО. Нові демократичні держави Центральної та Східної Європи прагнули вступу до НАТО з метою інтеграції до євроатлантичних інституцій і гарантування своєї безпеки. З розпадом Варшавського договору в 1991 р. НАТО разом з іншими організаціями, такими як Організація з безпеки і співробітництва в Європі, планує політику з меншою загрозою континентальній безпеці.

1995 року Альянс оприлюднив результати проведеного Дослідження про розширення НАТО, в якому було розглянуто переваги прийняття нових членів і шляхи їх приєднання до Альянсу. За висновками Дослідження, закінчення холодної війни створило унікальну можливість розбудови надійнішої системи безпеки в євроатлантичному регіоні, а розширення НАТО сприяло б зміцненню стабільності і безпеки для всіх.

Чеську Республіку, Угорщину і Польщу запросили розпочати переговори про вступ на Мадридському саміті Альянсу 1997 року, а 12 березня 1999 року ці країни стали першими колишніми членами Варшавського пакту, які вступили до НАТО. Кількість членів організації була доведена до дев'ятнадцяти.

Урочисте прийняття відбулося 4 квітня 1999 року у Вашингтоні, де 50 років тому було підписано Північноатлантичний договір. На Вашингтонському саміті було прийняте ще одне важливе рішення. Прийнята „Нова стратегічна концепція” передбачала, що НАТО для застосування збройних сил в миротворчих місіях не потребує мандату жодної міжнародної організації, в тому числі Ради Безпеки ООН. Фактично, НАТО поставила себе „поза законом”, порушивши систему міжнародного права, встановлену після Другої світової війни. Болгарію, Естонію, Латвію, Литву, Румунію, Словаччину та Словенію запросили розпочати переговори про вступ на Празькому саміті Альянсу 2002 року, а 29 березня 2004 року ці країни офіційно стали членами НАТО. Це був п'ятий, наймасштабніший раунд розширення в історії Альянсу. Під час спеціальної церемонії у Вашингтоні прем'єр-міністри сімох нових країн вручили свої інструменти про приєднання держсекретареві США, оскільки оригінал Північноатлантичного договору зберігається у США. Таким чином, наразі 26 держав Європи та Північної Америки є членами НАТО. Вони мають понад 860 млн. населення. Сукупний внутрішній валовий продукт цих країн становить близько 43 % від світового внутрішнього валового продукту. Вісім з десяти найрозвинутіших держав світу є членами НАТО.

Отже, до НАТО вступили три пострадянські країни – Латвія, Литва, Естонія, колишні соціалістичні – Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія. Всі вони, крім Угорщини, –

слов'янські. Членами НАТО стали православні країни – Румунія і Болгарія, ще раніше – Греція.

Етапи розширення Північноатлантичного альянсу

Країни засновники-1949 р.	Бельгія, Великобританія, Данія, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Канада, Франція,
Перше розширення-1952 р.	Греція, Туреччина
Друге розширення-1955 р.	Німеччина (ФРН), НДР з 1990 р.
Третє розширення-1982 р.	Іспанія
Четверте розширення-1999 р.	Угорщина, Польща, Чехія
П'яте розширення-2004 р.	Латвія, Литва, Естонія, Словаччина, Словенія, Румунія, Болгарія

Сім нових країн – членів та інші держави-кандидати були учасниками програми НАТО „План дій щодо членства”, яку було впроваджено у 1999 році з метою надання допомоги заінтересованим країнам-партнерам щодо їхньої підготовки до можливого вступу до Альянсу. У рамках цього Плану країни-кандидати отримують практичні консультації та цільову допомогу. У свою чергу країни-кандидати мають досягти певних політичних цілей, як-то мирне розв'язання територіальних суперечок, забезпечення поваги до демократичних процедур та верховенства права, встановлення демократичного контролю над збройними силами тощо. Участь у Плані не є автоматичною гарантією майбутнього вступу, проте значною мірою сприяє проведенню адаптації збройних сил та підготовці до виконання обов'язків та зобов'язань, що випливають із членства в Альянсі.

НАТО залишається відкритою для подальшого розширення і продовжуватиме політику зміцнення існуючих та налагодження нових партнерських відносин. НАТО оцінює кандидатуру кожної країни індивідуально, на основі досягнень у виконанні ППЧ* Країни можуть потім отримати офіційне запрошення НАТО розпочати переговори про вступ до Альянсу. Після отримання запрошення основні етапи процесу такі:

- переговори про вступ з представниками НАТО;

* ППЧ – програма, спрямована на підтримку країн-партнерів, які мають намір вступити до НАТО, досягти стандартів Альянсу і готуватися до майбутнього потенційного членства.

- запрошені надсилають листи про наміри до НАТО, разом з графіками термінів завершення реформ, що здійснюються у межах процесу ППЧ;

- країни НАТО підписують протоколи про вступ;

- країни НАТО ратифікують протоколи про вступ;

- генеральний секретар запрошує потенційних нових членів приєднатися до Північноатлантичного договору;

- запрошені приєднуються до Північноатлантичного договору відповідно до їхніх національних процедур;

- після передачі офіційних інструментів приєднання до Державного департаменту США, який є депозитарієм Договору, запрошені стають членами НАТО.

Не є членом НАТО і Європейського Союзу Швейцарія. Фінляндія, Австрія і Швеція, хоч і не є членами НАТО, але фактично перебувають під його захистом, позаяк входять до Євросоюзу.

Стати членом НАТО досить не просто. Для цього необхідно не тільки поділяти основні демократичні цінності, а й відповідним чином реформувати суспільство та економіку, організувати армію. Процес вступу до Альянсу – прозорий. У НАТО вступають не країни і не уряди, а демократичні суспільства і національна згода, детермінована новою свідомістю і свідомим вибором. Альянс нікого не примушує до вступу. Бажання ввійти до НАТО є особистою справою кожної держави. Разом з тим досвід країн Центральної та Східної Європи довів, що євроатлантична інтеграція – це найшвидший шлях до демократії та процвітання.

Основні проблеми, які спричинили розмежування Європи за часів холодної війни, полягали в ідеологічному, політичному та військовому протистоянні між Сходом та Заходом. Відколи внаслідок широкомасштабних змін холодна війна була припинена, НАТО запровадило в життя низку ініціатив, спрямованих на зміцнення безпеки і стабільності шляхом створення установ, які забезпечили б ведення діалогу, зміцнення довіри та розвиток співпраці з колишніми противниками, а також іншими європейськими країнами і сусідніми державами у Середземномор'ї, тобто охоплюючи ще більш широкий регіон.

Найпершим кроком у цьому напрямі стало утворення у 1991 році Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС),

перейменованої 30 травня 1997 р. на Раду євроатлантичного партнерства (РЄАП). Вона стала центральним форумом для ведення консультацій та втілення співпраці між НАТО та країнами – членами в усьому євроатлантичному регіоні. До цих країн належать: Албанія, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Хорватія, Грузія, Казахстан, Киргизька Республіка, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, колишня Югославська Республіка Македонія (Туреччина визнає Республіку Македонія за її конституційною назвою), Туркменістан, Україна, Узбекистан.

НАТО ініціювала діалог з сімома країнами Середземномор'я, що відбиває погляд Альянсу на те, що європейська безпека тісно пов'язана з безпекою і стабільністю у Середземномор'ї. Країни, що входять до так званого „Середземноморського діалогу”: Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Мавританія, Марокко і Туніс.

У 1994 році НАТО запровадило ініціативу, відому під назвою „Партнерство заради миру” (ПЗМ). Ця програма має на меті допомогти країнам-учасникам реструктуризувати їхні збройні сили таким чином, щоб вони були здатними відігравати належну роль у демократичному суспільстві та брати участь у миротворчих операціях під керівництвом НАТО. Враховуючи індивідуальні потреби кожної окремої країни, програма надає змогу практичного співробітництва у багатьох галузях, тобто країни-учасниці можуть на власний розсуд обирати обсяги та тематику заходів у рамках програми, у яких вони бажають брати участь, виходячи із своїх потреб.

Конкретні зобов'язання учасників ініціативи

„Партнерство заради миру”:

- сприяти гласності у національному оборонному плануванні та бюджетному процесі;
- забезпечити демократичний контроль над збройними силами;
- підтримувати готовність та військовий потенціал, необхідні для участі в операціях під егідою ООН, ОБСЄ;
- розвивати відносини військового співробітництва з НАТО з метою спільного планування, підготовки та навчань, спрямованих на посилення можливостей учасників ініціативи здійснювати

місії в таких галузях, як підтримка миру, пошукові та рятувальні роботи, гуманітарні операції та інші місії, щодо яких може бути досягнута домовленість;

- підготувати, в довгостроковій перспективі, підрозділи, здатні більш ефективно співпрацювати з силами НАТО.

На демократичний характер Альянсу вказує той факт, що всі, без винятку рішення в НАТО приймаються тільки консенсусом. Це означає, що усі рішення мають бути одностайними. Не можна примусити якусь державу-члена діяти всупереч власній волі та бажанням. Кожна країна – член НАТО має право вето. Це дає змогу заблокувати будь-яке неприйнятне для неї рішення альянсу. Внаслідок цього часто виникає потреба у проведенні тривалих консультацій, обговорень, дискусій, перш ніж буде ухвалене важливе рішення. Хоча сторонньому спостерігачеві така система може видатися надто повільною та громіздкою, вона має дві незаперечні переваги. По-перше, вона забезпечує дотримання суверенітету кожної з країн – членів Альянсу. По-друге, коли вже рішення досягнуто, воно користується стовідсотковою підтримкою усіх держав-членів і підкріплене готовністю його виконувати.

Найвищий орган, що ухвалює рішення в НАТО, – це Північноатлантична рада, до складу якої входить по одному Постійному представнику з боку кожної країни – члена Альянсу. Постійний представник має ранг посла, а в роботі йому допомагає національна делегація у складі дипломатичного персоналу та радників з питань безпеки. Рада засідає на рівні послів щонайменше раз на тиждень, а зазвичай – ще частіше. Також відбуваються регулярні засідання Ради на рівні міністрів закордонних справ та оборони, а час від часу – на рівні глав держав та урядів.

Як правило, Рада збирається для обговорення питань, що зачіпають спільні інтереси або потребують колективних рішень. Її засідання відбуваються з дотриманням мінімуму формальностей, а дискусії проводяться в атмосфері прямоти і відвертості. Не існує жодних обмежень щодо тем порядку денного. Кожна країна вправі поставити вимогу про скликання засідання Ради, коли виникає серйозна справа, яку, на її думку, Альянс повинен розглянути. Рішення в НАТО приймають політичні, а не військові структури. Військові виконують рішення політиків.

НАТО очолює Генеральний секретар, якого призначають терміном приблизно на чотири роки. Він є міжнародною посадовою особою найвищого рівня. Генеральний секретар обирається з числа видатних державних діячів однієї з країн – членів Альянсу. Будучи головною виконавчою особою, він головує на засіданнях Північноатлантичної ради та інших ключових органів Альянсу та сприяє досягненню консенсусу країнами – членами НАТО. Стосовно управління щоденною діяльністю Генеральному секретареві допомагає Міжнародний секретаріат, що складається з експертів та посадовців з країн – членів НАТО. Посаду Генерального секретаря НАТО обіймає Яап де Хооп Схеффер. Його офіційний вступ на посаду відбувся 5 січня 2004 р. Він є громадянином Нідерландів.

Потрібно взяти до уваги таке. НАТО не має власних збройних сил. Елементами його військової структури є національні збройні сили, а завданням – об'єднати та координувати їх у випадку війни. Більшість сил, наданих у розпорядження НАТО, весь час залишається під національним командуванням та управлінням, окрім випадків, коли країни – члени НАТО відряджають ці сили для виконання конкретних завдань під проводом НАТО, починаючи від колективної безпеки до нових місій, таких як миротворчість та операції з підтримки миру. Політичні та військові структури НАТО забезпечують довготермінове планування, необхідне для того, щоб національні підрозділи були здатними виконувати ці завдання, а також запроваджують організаційні заходи стосовно спільного командування, управління, тренувань та навчань.

Найпоширенішим стереотипом є твердження про те, що НАТО – військовий агресивний блок, де провідну роль відіграють США. Це було правдою до кінця „холодної війни”. Нині НАТО – не американська організація, а оборонно-політичний альянс. Внесок США становить лише 25 % бюджету НАТО, а решту вкладають європейські платники податків. Тож європейці повноправно вирішують питання колективної безпеки, виходячи, передусім, із власних національних інтересів. Рішення щодо участі у військових операціях Альянсу кожна країна-член приймає самостійно. Примусити до цього жодного зі своїх членів НАТО не може. Навіть якщо військову операцію розпочато, це не озна-

чає, що всі країни-члени є її учасниками. Наприклад, Бельгія, Франція та Німеччина не брали участі у війні в Іраку⁴⁶.

Штаб-квартира НАТО розміщена у Брюсселі (Бельгія). Вона є політичним штабом Альянсу та постійним місцем перебування Північноатлантичної ради. Тут розміщені постійні представники, національні делегації, Генеральний секретар, співробітники Міжнародного секретаріату, військові представники держав членів НАТО, голова Військового комітету та Міжнародний військовий штаб. У цьому приміщенні також працюють дипломатичні місії або контактні представники країн-партнерів, Відділ консультацій, командування та управління (СЗ), інші агентства НАТО.

У штаб-квартирі НАТО постійно працюють близько 3150 осіб, з них приблизно 1400 – це члени національних делегацій та національні військові представники у НАТО. Близько 1300 осіб працюють у Міжнародному секретаріаті та інших структурних підрозділах штаб – квартири, 350 осіб обіймають посади в Міжнародному військовому штабі, з них – 80 цивільних. Члени національних дипломатичних місій або контактних представництв держав-партнерів також працюють у приміщеннях штаб-квартири.

Майбутні члени НАТО мають відповідати базовим принципам, втіленим у Вашингтонському договорі, таким як демократія, свобода особи та іншим відповідним положенням, викладеним у преамбулі до Вашингтонського договору.

Від країн-претендентів очікується, що вони будуть:

- 1) вирішувати міжнародні суперечки мирним шляхом;
- 2) демонструвати відданість принципам верховенства права та прав людини;
- 3) вирішувати мирним шляхом міжетнічні конфлікти і зовнішні територіальні суперечки, спірні питання внутрішньої юрисдикції, відповідно до принципів Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та з метою прагнення до встановлення добросусідських відносин, поважати права національних меншин відповідно до принципів, що розроблені ОБСЄ;
- 4) встановлювати належний демократичний та цивільний контроль над своїми збройними силами;

⁴⁶ Дюре Мішель. Наше завдання в Україні – розповісти правду про НАТО. Економічний часопис – XXI. 2006, № 9-10, с.5.

5) утримуватися від загрози силою чи застосування сили будь-яким чином, що не відповідає цілям ООН;

6) сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин шляхом зміцнення своїх вільних інституцій та завдяки сприянню зміцненню стабільності й благополуччя;

7) продовжувати надавати цілковиту підтримку та брати участь у роботі Ради євроатлантичного партнерства, в програмі „Партнерство заради миру” та розвитку співробітництва з країнами-партнерами, що не є членами НАТО;

8) демонструвати відданість справі зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля;

9) робити свій внесок військового характеру в колективну оборону та у виконання нових завдань, що постають перед Альянсом, а також будуть готові взяти на себе зобов’язання щодо поступового удосконалення своєї обороноздатності;

10) належним чином брати участь у роботі установ НАТО;

11) прагнути до здійснення стандартизації та досягнення оперативної сумісності;

12) створювати через національну програму необхідну структуру з питань планування та виконання таких оборонних бюджетів, які б відповідали визначеним пріоритетам у сфері оборони та передбачали б відповідні схеми навчання для ознайомлення персоналу з існуючими в НАТО практикою та процедурами з метою підготовки до можливої в майбутньому участі в роботі структур Альянсу;

13) знайомитися з належними правовими механізмами та угодами, якими керується НАТО для забезпечення співробітництва в своїй структурі та формальним юридичним процесом, що передує членству. Після завершення належних процедур нові члени приєднуються до Північноатлантичного договору.

НАТО проводить таку діяльність:

- здійснює миротворчі операції для врегулювання конфліктів, зосереджуючись на забезпеченні постконфліктного будівництва;

- бореться з міжнародним тероризмом, розповсюдженням зброї масового знищення, нелегальним обігом наркотиків, торгівлею людьми, незаконним відмиванням грошей;
- впроваджує міжнародні освітні та наукові програми;
- надає гуманітарну допомогу країнам, що постраждали від стихійних лих і техногенних катастроф;
- сприяє демократичному розвитку країн, дотриманню основних прав людини, боротьбі з корупцією, ефективному державному управлінню.

Базові елементи нової конфігурації міжнародних відносин і український інтерес:

- а) НАТО стає базовою структурою не тільки європейської, а й глобальної колективної безпеки;
- б) розширення традиційної сфери відповідальності НАТО, поширення НАТО на Схід за рахунок нових членів;
- в) новий формат відносин НАТО і Російської Федерації з елементами інтеграції останньої в систему прийняття рішень Альянсу;
- г) інтенсивне зближення Російської Федерації та США, яка може набути рис реального стратегічного партнерства;
- д) геополітична експансія США в регіони Центральної Азії та Кавказу (за умови узгодження інтересів Заходу та Російської Федерації).

НАТО – структура європейської колективної безпеки. Колективна оборона залишається головним завданням Альянсу. НАТО зобов'язується захищати країни-члени Альянсу від агресії чи від загрози нападу на них, а також притримується принципу, що напад на одну чи декілька країн-членів НАТО буде розцінюватися як напад на усі країни Альянсу. За допомогою НАТО було припинено криваві конфлікти у Боснії та Косово, а також громадянську війну у колишній Югославській Республіці Македонії. В наш час сили під егідою НАТО допомагають забезпечувати стабільність у Косово, Іраку та Дарфурі. Із серпня 2003 р. НАТО здійснює керівництво міжнародними силами сприяння безпеці, що діють за мандатом ООН і мають завдання допомагати перехідному уряду Афганістану та місії ООН у гарантуванні безпеки в Кабулі та довкола нього. Це перша місія поза євроатлантичною зоною в історії НАТО. Міжнародні сили сприяння без-

пеці також надають допомогу Афганістану у розбудові ефективних структур національної безпеки. Ведення діалогу та співпраця з країнами, що не є членами НАТО, допомагає подолати розколи, які виникли під час холодної війни, а також поширити безпеку та стабільність далеко за межі кордонів НАТО.

Нині найбільшу загрозу міжнародній безпеці створюють тероризм, розповсюдження зброї масового знищення та засоби її доставки. Північна Америка і Європа разом протистоять цим загрозам. Нині жодна країна світу неспроможна гарантувати свою безпеку лише власними силами. Автономні системи національної безпеки виявляються малоефективними. Національна безпека будь-якої країни сьогодні неможлива без тісної співпраці з впливовими міжнародними структурами безпеки. Навіть наймогутніші держави світу змушені формувати коаліції для протистояння новим загрозам у сфері безпеки. Відповідь на виклики часу полягає у тіснішому об'єднанні демократичних країн на основі спільних цінностей. З огляду на нові загрози, що постали перед людством, жодна країна не може залишатися осторонь розвитку глобальних процесів.

Альянс виступає незамінним знаряддям захисту свободи і безпеки. НАТО бере участь у боротьбі з тероризмом, забезпеченні стабільності у багатьох регіонах світу. Розвиток подій у світі та на Європейському континенті протягом останніх років засвідчив, що НАТО є одним з найважливіших елементів глобальної безпеки і міжнародних відносин, основною найефективнішою структурою, навколо якої починає викристалізовуватися процес формування нової архітектури євроатлантичної системи безпеки. Головне завдання, яке вирішує Альянс, це перетворення з організації, що виникла у відповідь на загрози холодної війни, у структуру політично-воєнного характеру, яка спроможна ефективно протистояти новим загрозам. Згідно Воєнної концепції оборони проти тероризму НАТО має бути готовий до проведення операцій з попередження тероризму, антитерористичних операцій, операцій з урегулювання криз та наслідків терористичної діяльності, а також „операцій взаємодії”. Підвищити ефективність операцій НАТО та поглибити партнерські відносини мав на меті Стамбульський саміт НАТО, який відбувся 28-29 червня 2004 р. і в якому взяли участь лідери 26 країн – членів Альянсу.

Після розпаду колишньої Югославії Альянсу довелося поділити Балканам чимало уваги та зусиль. НАТО тричі вдалося до військового втручання з метою припинення або запобігання конфліктам у цьому регіоні – у 1995 році у Боснії та Герцеговині, 1999 року у Косово та 2001 року у колишній Югославській Республіці Македонія – а нині проводить дві миротворчих місії, здійснюючи управління Силами стабілізації (СФОР) на території Боснії та Герцеговини та Силами у Косово (КФОР) у південно-сербському краї Косово. Обидві місії спрямовані на підтримання безпечного середовища, у якому усі громадяни незалежно від етнічної приналежності могли б жити в мирі і де за допомогою світової спільноти могла б розвиватися демократія.

Зрозуміло, що у сучасному світі не може бути справжньої безпеки без дотримання основних демократичних прав та свобод. Загроза тероризму змусила євроатлантичну спільноту ще тісніше згуртуватися навколо системи спільних цінностей. Ця загроза поставила питання дуже гостро: людина має право бути вільною, має право на особисту безпеку. За влучним висловом одного з відомих європейських політиків, якщо ми поступимося одним з цих засадничих прав, ми ризикуємо втратити і свободу, і безпеку. Заходи безпеки жодним чином не можуть призводити до обмеження демократії.

НАТО співпрацює з Європейським Союзом. Перед розширенням обох організацій навесні 2004 р. вони мали 11 спільних членів. Після розширення кількість спільних членів зросла до 19, а з 1 січня 2007 р. – до 21. Це, безсумнівно, привело до розширення співпраці і консультацій з питань, що стосуються усіх аспектів співпраці НАТО-ЄС.

Співробітництво НАТО-ЄС бере початок від 24 січня 2001 р., коли тодішній Генеральний секретар НАТО лорд Робертсон і представники країни, що тоді головувала в ЄС, обмінялися листами, в яких визначалися аспекти співпраці і формат проведення консультацій між двома організаціями. Відтоді динаміка розвитку співпраці зростала. Цьому, зокрема сприяли:

- підписання історичної Декларації НАТО – ЄС про ЄПБО (Європейську політику безпеки та оборони) 16 грудня 2002 р., яка проклала шлях до підписання домовленостей „Берлін – плюс”;

- підписання Угоди про Безпеку інформації між НАТО та ЄС 14 березня 2003 р.;

- ухвалення домовленостей „Берлін – плюс” 17 березня 2003 р., що становлять основу практичної співпраці двох організацій у галузі врегулювання кризових ситуацій.

На основі рішень і висновків Вашингтонського саміту 1999 р. домовленості „Берлін-плюс” визначають структуру співпраці НАТО-ЄС у врегулюванні кризових ситуацій, забезпечують доступ ЄС до колективних ресурсів і потужностей НАТО для очолюваних ЄС операцій. По суті, вони дозволяють Альянсу підтримувати очолювані ЄС операції, в яких НАТО, як організація, не бере участі.

Відносини НАТО-ЄС охоплюють широке коло питань, що становлять спільний інтерес в галузі безпеки, оборони, врегулювання кризових ситуацій, боротьбу з тероризмом, розвиток сумісних і взаємодоповнюючих військових ресурсів, а також планування на випадок надзвичайних ситуацій. Система європейської безпеки на сьогодні і в майбутньому не може існувати незалежно від НАТО.

Політичні принципи стратегічного партнерства НАТО-ЄС:

- ефективні спільні консультації;
- рівність ЄС і НАТО у процесі прийняття рішень;
- повага до інтересів країн-членів ЄС і НАТО;
- повага до принципів Статуту ООН;
- узгоджена, прозора і координована розробка вимог військової спроможності, спільних для двох організацій.

Розвиток відносин Україна – НАТО

Відносини між Україною – впливовою державою європейського регіону та НАТО мають вагоме значення для гарантування миру і стабільності на євроатлантичному просторі. Географічно Україна посідає ключове місце на перетині Східної та Західної Європи. Вона знаходиться у стратегічно важливому регіоні з точки зору формування нової архітектури європейської та євразійської безпеки, на перетині сфер впливу двох структур безпеки – НАТО та Організації договору про колективну безпеку Співдружності Незалежних Держав (ОДКБ). Навколо України відбуваються масштабні інтеграційні процеси. Україна має спільний кордон з чотирма країнами НАТО – Угорщиною, Польщею, Румунією та Словаччиною. У політичному плані незалежна Україна завжди була відданою справі підтримання міжнародної безпеки та розвитку добросусідських відносин у регіоні.

Відносини Україна-НАТО було започатковано одразу після здобуття Україною незалежності та розпаду Радянського Союзу. В січні 1992 р. представник України вперше взяв участь у засіданні Робочої групи високого рівня Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС), від 1997 р. Рада євроатлантичного партнерства (РЕАП)*. На той час Рада північноатлантичного співробітництва була органом співпраці НАТО з країнами – не членами Альянсу. 22-23 лютого 1992 р. відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО М.Вернера до Києва, а 8 червня того ж року – візит Президента України Л. Кравчука до штаб-квартири НАТО.

Проте часом започаткування регулярних, а нині й постійних контактів і співпраці України з Альянсом слід вважати 1994 р. Тоді розпочалися консультації України з НАТО у так званому форматі „ 16+1” (16 на той час держав-членів Альянсу та Україна). В тому ж році Україна першою з країн Співдружності Незалежних Держав приєдналася до програми по здійсненню співробітництва, практичної індивідуальної співпраці у галузі безпеки й оборони між НАТО та окремими країнами-партнерами. З того часу Україна неодноразово доводила готовність робити внесок у

* До РЕАП входять 26 держав – членів НАТО і 20 країн-претендентів. Вперше в історії НАТО має більше членів, ніж партнерів.

зміцнення євроатлантичної безпеки своєю підтримкою Альянсу та окремих країн-членів у проведенні миротворчих операцій та врегулюванні кризових ситуацій. Українські військовослужбовці вже провели кілька десятків спільних з іншими країнами-членами та країнами-партнерами НАТО військових навчань на території України і за кордоном.

Серед країн-учасниць програми „Партнерство заради миру”: Австрія, Азербайджан, Албанія, Білорусь, Вірменія, Грузія, Ірландія, Казахстан, Киргизстан, колишня Югославська Республіка Македонія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан, Фінляндія, Хорватія, Швеція, Швейцарія.

Відносини між Україною та НАТО набули якісно нового рівня і характеру, коли у 1997 р. в рамках саміту глав держав та урядів НАТО у Мадриді була підписана Хартія про Особливе партнерство між Україною та НАТО. Ця Хартія є основоположним документом, що визначає відносини між Альянсом і Україною. Тоді Україна вперше задекларувала свій намір прискорити інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур. Відмова від цього об'єктивно створила б для України загрозу опинитися на периферії європейських інтеграційних процесів. Такі процеси спрямовуються на розбудову мирної і стабільної Європи. В Хартії визначається, що незалежна, демократична та стабільна Україна є одним з ключових факторів забезпечення стабільності в Центральній-Східній Європі, та на континенті в цілому, а також відзначено, що держави-члени НАТО продовжуватимуть підтримувати суверенітет та незалежність України, її територіальну цілісність та її статус без'ядерної держави, як ключові фактори стабільності та безпеки в Центральній-Східній Європі та на континенті в цілому.

НАТО, її країни-члени та Україна заявили про готовність до подальшого розширення і зміцнення співпраці та розвитку особливого і ефективного партнерства, що сприяло б забезпеченню стабільності та захисту загальноєвропейських демократичних цінностей. Хартія затвердила принципи і механізми подальшого розвитку відносин Україна-НАТО, визначила сфери для консультацій і співпраці та заснувала Комісію Україна-НАТО (КУН) для забезпечення поступу у цьому напрямку. Ця комісія збирається не менше двох разів для розгляду виконання Хартії та сприяння

подальшому інтенсивному розвитку співробітництва між Україною та НАТО. Впродовж наступних п'яти років було розроблено широку програму співпраці у багатьох галузях, серед яких, зокрема, – оборонна реформа, економічні аспекти оборони, співробітництво між військовими, озброєння, планування з надзвичайних ситуацій цивільного характеру, наука і техніка. Така співпраця суттєво сприяє зміцненню євроатлантичної безпеки та стабільності і є корисною як для України, так і для НАТО. Вона спрямовується на розбудову нової, мирної і стабільної Європи.

7 травня 1997 р. з метою сприяння та розширення співпраці Україна відкрила своє представництво в Альянсі, а того ж року у Києві було відкрито Центр інформації та документації НАТО. Його завданням стало поширення інформації про оновлений Альянс та практичні переваги партнерства між НАТО та Україною. Центр сприяє проведенню досліджень, фінансує здійснення проектів українськими громадянами та організаціями за темами, пов'язаними з діяльністю НАТО, поширює його документи та публікації. У відкритті Центру взяв участь Генеральний секретар НАТО Хав'єр Солана. Україна стала першою країною на пострадянському просторі, де був відкритий подібний заклад. З того часу Центр відіграє провідну роль у поясненні політики Альянсу і подоланні невірних поглядів на цю організацію. Директор Центру інформації та документації НАТО в Україні Мішель Дюре, громадянин Бельгії. Центр комплектується і фінансується Відділом інформації та преси НАТО і працює в приміщенні Українського Інституту міжнародних відносин.

В квітні 1999 р. у Києві було відкрито Офіс зв'язку НАТО в Україні, діяльність якого спрямована на підтримку оборонної реформи, що здійснюється в Україні, та її участі у „Партнерстві заради миру”.

Офіс сприяє налагодженню контактів та співпраці українських державних установ, міністерств і відомств з відповідними структурами НАТО та країн-членів НАТО. Значний обсяг співпраці, який забезпечує Офіс, стосується Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, окремих військових підрозділів. Керівник Офісу зв'язку НАТО в Україні Джеймс Грін, громадянин США. Раніше він протягом року працював іноземним співкерівником проекту провідної української

громадської організації центр Разумкова стосовно програми НАТО „План дій щодо членства”. З 1999 до 2002 р. Джеймс Грін опікувався питаннями співпраці Україна – НАТО у Міжнародному військовому штабі НАТО в Брюсселі.

26 вересня 2003 р. заснована Громадська Ліга Україна-НАТО. Вона об'єднала 43 неурядові організації. Останні сприяють євроатлантичній інтеграції України. Важливими завданнями Ліги є сприяння діяльності громадських організацій України, які діють в сфері співробітництва України з НАТО, а також сприяння підвищенню рівня обізнаності громадськості щодо діяльності НАТО.

У грудні 1997 року Україна та НАТО підписали меморандум про Взаєморозуміння у галузі планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру та готовності до катастроф, таким чином засвідчивши, що цей напрям співпраці є одним з найбільш пріоритетних. У Меморандумі йдеться: „Співпраця між сторонами буде насамперед спрямована на обмін інформацією, експертними знаннями та досвідом шляхом організації семінарів, практичних занять та пілотних проектів у галузі оцінки ризиків, запобігання катастрофам, вдосконалення регіонального потенціалу у галузі ліквідації наслідків катастроф та планування з метою розробки картографічної системи відображення природних небезпек з метою моделювання оцінки ризиків”. Консультації стосовно змісту та масштабів співпраці у цій галузі стали невід'ємною частиною регулярних контактів між Україною та НАТО у рамках загальних програм співробітництва.

Співпраця між НАТО та Україною в плануванні на випадок надзвичайних ситуацій почалась в 1995 р. Тоді пройшли великі зливи та почались повені річок Уда та Донець у східній Україні. Повені вивели з ладу і частково зруйнували каналізаційні споруди міста Харкова. Внаслідок цього були серйозно забруднені запаси води для міста з населенням майже два мільйони. Управління НАТО з планування на випадок надзвичайних ситуацій координувало допомогу від НАТО та держав-партнерів для розв'язання цих проблем. Така спільна робота приносить пряму користь Україні.

Конкретним здобутком у галузі планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру та готовності до катастроф стало заснування у травні 1998 року Євроатлантичного координа-

ційного центру реагування на катастрофи (ЄАКЦРК). Центр, основною роллю якого є здійснення координації пропозицій щодо надання допомоги з боку держав НАТО та країн-партнерів у разі катастроф на євроатлантичному просторі, працює у тісній взаємодії з іншими міжнародними організаціями з надання допомоги.

Внаслідок сильних повеней, що сталися у 1998 році, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи офіційно звернулося до НАТО за допомогою. Прохання України одразу знайшло відгук, і ЄАКЦРК мобілізував необхідні ресурси, щоб здійснювати ефективне управління міжнародною операцією з надання гуманітарної допомоги, яку запропонували Україні країни-партнери у євроатлантичному регіоні.

Спільний пілотний проект Україна-НАТО щодо готовності до повеней та ліквідації їх наслідків є вагомим прикладом практичних ініціатив у галузі планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру. Цей проект був ухвалений Вищим комітетом НАТО з питань планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру 2 лютого 2001 року. Його основна мета полягає у вдосконаленні системи раннього оповіщення населення стосовно повеней та мінімізації їх наслідків в усьому районі басейну річки Тиси, щоб звести нанівець негативний вплив цього природного явища.

Україна взаємодіє з НАТО також на основі Державної програми співробітництва України на період 2001-2004 рр. і постанови Верховної Ради України „Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО)" від 23 квітня 1999 р.

Відносини між країнами НАТО та Україною зазнали спаду у 2002 році, коли Альянс висловив глибоку стурбованість твердженнями про те, що Україна, за схвалення вищого державного керівництва, передала Іраку обладнання протиповітряної оборони. Проте Альянс продовжував співпрацю з Україною, демонструючи відданість країн-членів ідеї розбудови міцних відносин з Україною та заохочення країни до подальшого поступу на шляху євроатлантичної інтеграції.

У листопаді 2002 року з метою поглиблення та розширення відносин Україна-НАТО у Празі був підписаний План дій Украї-

на-НАТО, який має на меті сприяти реформаторським зусиллям України.

План дій від 2002 року створює стратегічні рамки для проведення поглиблених консультацій з політичних, економічних та оборонних питань і визначає стратегічні цілі та пріоритети на шляху до цілковитої інтеграції України до євроатлантичних структур безпеки. Ці стратегічні цілі та пріоритети України такі:

- вдосконалення законодавства задля зміцнення демократії та верховенства права;

- забезпечення свободи думки і слова;
- побудова соціально-ринкової економіки;
- створення умов для формування середнього класу;
- посилення енергетичної безпеки;
- розвиток партнерських відносин у сфері науки і технологій;
- поглиблення співпраці задля спільної боротьби з міжнародним тероризмом, поширенням зброї масового знищення і відмиванням грошей;

- реформування Збройних Сил і посилення цивільного контролю над ними.

Цей документ ґрунтується на Хартії від 1997 року, яка залишається основоположним документом, що регламентує відносини і у якому викладені спільно узгоджені принципи і цілі, охоплюючи політичні, економічні, інформаційні, безпекові, оборонні та військові питання, захист і безпеку інформації та правові аспекти. З метою забезпечення виконання цілей, окреслених у Плані дій Україна – НАТО в 2002 р., щорічно починаючи від 2003 р. розробляються Цільові плани, у яких Україна визначає свої цілі стосовно заходів, які вона планує провести, як внутрішньо, так і у співпраці з НАТО. Двічі на рік проходять підсумкові засідання, а щорічно – укладається звіт із аналізом успіху виконання документа. Розробка та виконання цих документів є результатом спільної праці Ради національної безпеки і оборони на чолі з Президентом України, Міністерства оборони, Міністерства закордонних справ, інших центральних органів державної влади. Головними результатами виконання завдань Цільового плану у 2005 р. стали розробка Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 рр., реформування Головної інспекції Міністерства оборони України, створення Громадської колегії при Міністерстві оборони України та інші. План дій Україна –

НАТО та Цільовий план на кожний рік саме і є тими спонукальними та регламентуючими документами, які сприяють досягненню стандартів НАТО та готують країну до вступу в Альянс. Україна сама визначає, в яких заходах вона прагне брати участь спільно з НАТО, а також що вона бажає робити самостійно.

Важливим етапом у відносинах України з Альянсом стало прийняття Радою національної безпеки і оборони України 23 травня 2002 р. політичного рішення щодо набуття Україною у перспективі повноправного членства в НАТО.

В рішенні Ради наголошується, що „Україна розглядає НАТО як основу майбутньої загальноєвропейської системи безпеки і підтримує процес її розширення”, а також „виходить з того, що кінцевою метою її політики, спрямованої на євроатлантичну інтеграцію, є вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської структури безпеки”. Подібні положення містяться у Воєнній доктрині України.

Це – закономірний крок на тлі трансформації НАТО з військово-політичної організації у політично-військову, глобалізації міжнародного середовища безпеки після 11 вересня 2001 р., реалізації стратегії розширення НАТО на Схід. Ним покладено край багаторічним ваганням і невизначеності і поставлено складні, але конкретні завдання перед органами державної влади.

В „Рекомендаціях парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО”, схвалених Постановою Верховної Ради України від 21 листопада 2002 р., зазначено, що євроатлантична інтеграція України є суттєвим фактором зміцнення її національної безпеки, покликаним сприяти розвитку демократичних інститутів, громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини. Крім того, в документі йдеться про необхідність інтенсифікації процесу євроатлантичної інтеграції України, кінцевою метою якого є набуття повноправного членства в НАТО.

Це було законодавчо закріплено Законом України „Про основи національної безпеки України”, прийнятим 19 червня 2003 р., де до основних напрямків державної політики з питань національної безпеки України віднесено „забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збере-

женні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу”.

Отже, всі державні та недержавні структури і суспільство загалом мають працювати на досягнення цієї мети.

Сучасний стан відносин Україна – НАТО

У відносинах з Альянсом Україна пройшла шлях від Хартії про особливе партнерство і Плану дій до Інтенсифікованого діалогу з НАТО з питань набуття членства, який було започатковано 21 квітня 2005 р. у Вільнюсі. Такий діалог Альянс пропонує тим країнам, котрі висловили зацікавленість приєднатися до НАТО й готові впроваджувати відповідні реформи. Цим рішенням НАТО вперше підійшло до питання членства України не як до гіпотетичної можливості, а як до реалістичної перспективи. Крім того, за результатами Вільнюського засідання Комісії Україна – НАТО був оприлюднений спільний документ „Поглиблення співпраці Україна – НАТО: короткотермінові заходи”.

Практичне обговорення підходів України та НАТО в рамках запровадження діалогу відбулося під час візиту делегації Північноатлантичної Ради (ПАР) НАТО в Україну 18-20 жовтня 2005 р. на чолі з Генеральним секретарем Альянсу. В рамках візиту було проведено чергове засідання комісії Україна-НАТО за участю міністрів закордонних справ та оборони України. В інформаційно-роз’яснювальних цілях члени делегації НАТО здійснили поїздки в регіони України. Під головуванням Президента України В.Ющенка за участі Генерального секретаря НАТО Я. Схеффера відбулось проведення першого в історії відносин Україна-НАТО спільного засідання Ради національної безпеки і оборони України та Північноатлантичної Ради НАТО.

З метою поглиблення співпраці між Україною та Організацією Північноатлантичного договору на підтримку пріоритетів реформ в нашій державі передбачалося надання особливої уваги таким напрямкам:

- зміцнення демократичних інституцій;
- оновлення політичного діалогу;

- активізація співробітництва у реформуванні сектору оборони і безпеки;
- посилення й спрямування зусиль у сфері публічної дипломатії;
- розширення допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних з соціально-економічними наслідками воєнної реформи.

У лютому 2005 р. на саміті Комісії Україна-НАТО в Брюсселі Президент України Віктор Ющенко проголосив набуття членства в НАТО кінцевою метою співробітництва України з Альянсом. У квітні 2005 р. В.Ющенко затвердив воєнну доктрину. У ній визначено, що активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки та пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Відкриваючи засідання Верховної Ради України п'ятого скликання, В.Ющенко знову заявив, що євроатлантичний курс України є не лише незмінним, а й незворотним.

27 грудня 2005 р. Президент України підписав Указ № 1861/2005 „Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 25 листопада 2005 р. „Про невідкладні заходи щодо дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)”. Цим указом один з пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України визначається як „забезпечення реалізації державної політики щодо співробітництва України з НАТО, в тому числі досягнення критеріїв членства України в НАТО.”

Президент України доручив Кабінету Міністрів створити постійно діючий орган з питань підготовки України до вступу в НАТО. Відповідно до президентського указу, уряд має затвердити положення про цей орган і його персональний склад. Кабінету Міністрів також доручено закріпити за заступниками керівників центральних органів виконавчої влади функції з впровадження державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції України.

Створена Міжвідомча комісія по підготовці України до вступу в НАТО. Вона здійснює консультативно-дорадчу діяльність щодо вдосконалення державного регулювання у сфері євроатлантичної інтеграції. Її головою призначений перший заступник міністра закордонних справ. Комісія має повнова-

ження створювати робочі групи по окремих напрямках співробітництва України з НАТО на чолі з відповідними національними координаторами. Таких робочих груп працює п'ятнадцять. Їхня компетенція – здійснювати практичні кроки співробітництва України з НАТО у політичній, військовій, інформаційній, економічній, безпековій, правовій, фінансовій та інших сферах.

Серед нововведень, починаючи з 2006 навчального року, до складу програм середньої і вищої освіти планувалось включити питання міжнародної безпеки, діяльності НАТО і Європейського Союзу, співробітництва України з цими міжнародними організаціями. Інтенсифікований діалог з питань набуття членства України в НАТО передбачає внесення цього питання до порядку денного засідань Ради Євроатлантичного партнерства та участі України у цих засіданнях, а також періодичні зустрічі з Північноатлантичною радою на рівні послів, Міжнародним секретаріатом та іншими органами НАТО. У червні 2005 р. Міністерством закордонних справ України розроблений та переданий до НАТО Початковий дискусійний документ. Це є обов'язковою умовою і першою стадією приєднання України до Інтенсифікованого діалогу.

У межах реалізації цілей Інтенсифікованого діалогу в Міністерстві оборони України створена Робоча група. Її завданням є опрацювання військових питань у контексті євроатлантичної інтеграції України та участь у розробці проекту першої річної Національної програми Плану дій щодо членства України в НАТО. З метою забезпечення ефективності діяльності Робочої групи активізовані зв'язки з експертами Великої Британії, Болгарії, Естонії, Литви, США, Офісом зв'язку НАТО в Україні.

Ще одним кроком на шляху набуття Україною членства в Альянсі стало приєднання її у грудні 2005 р. до Ради міністрів оборони Південно-Східної Європи. До цієї організації належать: Албанія, Болгарія, Греція, Італія, Македонія, Румунія, Словенія, США, Туреччина та Хорватія. Рада міністрів оборони Південно-Східної Європи є сполучною ланкою країни цього регіону з НАТО.

В усіх партнерських країнах на основі дворічного принципу ротації відкриваються контактні посольства НАТО. Рішення про відкриття окремих контактних посольств приймаються союзниками на основі консенсусу. З 1 січня 2007 р. функції контак-

тного посольства НАТО в Україні виконує посольство Словацької Республіки в Україні. Протягом двох років його головне завдання – представлення НАТО в Україні, надання громадянам України інформації про Альянс. До цього часу Словаччина не отримувала статусу контактного посольства. Отримання такого статусу є визнанням з боку НАТО зовнішньополітичної експертизи Словацької Республіки щодо України.

В плані дій посольства Словаччини в Києві як контактного посольства НАТО:

- виконання обов'язків, що виникають у зв'язку з візитами в Україну Генерального секретаря НАТО та його заступників;
- підтримка контактів з політиками та громадськістю України;
- координація проведення спільних заходів між Інформаційним центром НАТО, відповідним керівництвом Альянсу та українською стороною;
- сприяння збільшенню відповідної активності публічної дипломатії;
- надання допомоги з боку Словацької Республіки при адаптації військовослужбовців до цивільних умов та ліквідації надлишків зброї та військового спорядження.

Щодо членства в НАТО Україна має проаналізувати та оцінити вигоди, які несе приєднання до цієї структури, та детальніше ознайомити громадян з функціями і завданнями Північноатлантичного альянсу. Відповідаючи на запитання студентів Національного університету імені Тараса Шевченка глава держави підкреслив: „Попереду ще дискусія щодо блоковості, як приєднатися до безпекових західних цінностей. Перед дискусією Україна має глибоко проаналізувати й оцінити вигоди, які несе процес північноатлантичної інтеграції”. Президент наголосив, що сьогодні громадянам бракує знань про функції та завдання НАТО. За його словами, ця організація продовжує концепцію „єдиного європейського дому”, яка базується на спільній політиці в економічній, гуманітарній, соціальній та оборонній сферах. В.Ющенко наголосив, що „коли ми говоримо про інтеграцію економічних і соціальних цінностей, ми повинні в цьому контексті дивитися й на оборонну концепцію”. Глава держави також запевнив, що блокування України з будь – якими міжнародними структурами

має бути схвалено на загальноукраїнському рівні. „Без всенародного референдуму, – відзначив В.Ющенко, – ніхто не піде ні в НАТО, ні в ЄС, ні в будь-яку іншу міжнародну інституцію, яка потребує згоди громадськості". Коли в людей буде вся наявна інформація – тоді вони й зроблять усвідомлений вибір. Дійсно, багатьом людям не вистачає інформації про мету і принципи діяльності НАТО в ХХІ ст. Це – важливо. Адже динаміка процесу євроатлантичної інтеграції України значною мірою залежить від ставлення до неї з боку населення.

Ставлення громадян до вступу України в НАТО

Центр Разумкова протягом останніх п'яти років регулярно проводить соціологічне опитування з одним і тим же запитанням: „Якби наступної неділі було б проведено референдум щодо вступу до НАТО, яким чином ви б проголосували?" Протягом цього періоду були отримані такі відповіді:

	За вступ до НАТО	Проти вступу до НАТО	Не голосував би	Важко відповісти
Червень 2002 року	32,0 %	32,2 %	13,7 %	22,1 %
Грудень 2002 року	27,2 %	33,0 %	19,5 %	20,3 %
Червень 2003 року	23 %	39,9 %	13,0 %	24,1 %
Грудень 2003 року	22,2 %	48,7 %	6,3 %	22,8 %
Червень 2004 року	21,4 %	49,2 %	6,6 %	22,8 %
Листопад 2004 року	15,1 %	55,5 %	8,6 %	20,9 %
Червень 2005 року	21,1 %	55,0 %	5,0 %	18,9 %
Грудень 2005 року	16,0 %	61,4 %	4,7 %	17,9 %
Січень 2006 року	15,4 %	63,9 %	3,5 %	17,2 %
Липень 2006 року	16,3 %	63,2 %	8,7 %	11,7 %
Вересень 2006 року	18,2 %	60,9 %	3,5 %	17,4 %
Жовтень 2006 року	17,2 %	54,1 %	12,4 %	16,3 %

Соціологічне опитування, проведене Центром економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова у вересні 2006 р., зафіксувало, що 51 % опитаних, даючи характеристику рівню своєї обізнаності щодо НАТО, визначають його як низький або відповідають, що взагалі нічого не знають про Альянс. Згідно з опитуванням Центру Разумкова, яке було проведено у жовтні 2006 р., лише 3 % респондентів визначають рівень власної поінформова-

ності про Альянс як високий, а 49,9 % респондентів заявили, що хотіли б отримати про НАТО якомога більше інформації.

Серед обов'язкових процедур вступу до НАТО проведення загальнонаціонального референдуму немає. Це питання кожна країна вирішує самостійно. З усіх 26 країн-членів НАТО питання про приєднання країни до Організації Північноатлантичного договору виносилось на загальнонаціональний референдум лише в трьох країнах: в Словаччині (23-24 травня 1997 р.), в Угорщині (16 листопада 1997 р.) та в Словенії (23 березня 2003 р.). При цьому референдум в Словаччині був визнаний таким, що не відбувся, оскільки в ньому взяли участь лише 9,53 % виборців. Перед набуттям членства Словаччини в НАТО 29 березня 2004 р. референдум не проводився. Окремим випадком є референдум в Іспанії, який був проведений через чотири роки після приєднання країни до НАТО. На референдумі 12 березня 1986 р. вирішувалося питання подальшого перебування Іспанії в Північноатлантичному Альянсі і більшість іспанців висловились за членство країни в НАТО⁴⁷.

Законодавство України не містить вимоги провести референдум щодо вступу до НАТО, але гарантує громадянам право на таке волевиявлення на всеукраїнському референдумі з народної ініціативи. Водночас, за оцінкою експертів, чинне законодавство щодо здійснення всеукраїнського референдуму з народної ініціативи має правові колізії та прогалини. Вони повинні бути усунені.

Отже, як не раз наголошував Президент України, держава обов'язково зважатиме на волю українських громадян, коли остаточно вирішуватиме питання про вступ до Альянсу. На нинішньому етапі проведення такого референдуму є недоцільним, передусім з огляду на надто малу поінформованість громадян щодо НАТО.

Отже, результати референдуму на нинішньому етапі відображали б не об'єктивну думку громадян, а рівень непоінформованості та поширення упереджених уявлень про НАТО в українському суспільстві. Референдум щодо членства України в НАТО доцільно проводити лише після всебічної загальнонаціо-

⁴⁷ Окремі аспекти відносин Україна-НАТО. – К., 2006, с.15

нальної інформаційно-просвітницької кампанії та отримання офіційного запрошення до вступу. Намагання провести референдум без широкої роз'яснювальної роботи (саме роз'яснювальної, а не агітаційної чи пропагандистської) і допоки на порядок денний не винесено питання про вступ України до НАТО, має на меті добитися прийняття рішення на користь не українського суспільства, а особисто і корпоративно зацікавлених ініціаторів референдуму і в Україні, і за її межами.

У контексті власне українських проблем важливо, що саме НАТО визнає необхідність повномасштабного залучення та включення України до процесу побудови системи безпеки в Європі. Сигналами з боку НАТО щодо позитивного ставлення до членства України в Альянсі є той факт, що Генеральний секретар НАТО тричі відвідав Україну впродовж 2005 року. НАТО офіційно проголосило, що двері Альянсу відчинені для України. Це є безпрецедентною увагою до неї. Нині відносини Україна-НАТО регулюють 15 двосторонніх документів. Ще 15 внутрішніх правових актів України та НАТО становлять правову базу розбудови взаємин між ними.⁴⁸

НАТО наголошує, що нині найголовніше для України продемонструвати відчутний прогрес у втіленні реформ, оскільки будь-яке остаточне рішення стосовно членства залежатиме від якісних показників. Це необхідно насамперед самій Україні. Як засвідчує досвід країн, що вже є членами НАТО, або країн-кандидатів, процес інтеграції в Альянс окреслює ті рамки, в яких повинні відбуватися реформи, а використання ноу-хау, досвіду та практичної допомоги НАТО сприяє більшій ефективності цього процесу. Треба досягати стандартів НАТО. Від них залежать межі інтеграції України в Альянсі. Досягнення цих стандартів потребує насамперед прискореного економічного зростання, що базується на впровадженні новітніх високих технологій, структурній перебудові економіки України. За рахунок цього має бути забезпечене високоефективне використання виробничих, фінансових і людських ресурсів. Україна має подолати значну різницю у валовому внутрішньому продукті на душу населення і у доходах порівняно з країнами-членами НАТО.

⁴⁸ Яснюк Владислав. Міфи та реальність щодо НАТО і переваги членства України в Альянсі. Економічний часопис – XXI. 2006. – № 1-2. – С.34.

Ці показники надзвичайно важливі в інтеграційних процесах, оскільки населення зростаючим споживанням стимулює виробництво, підтримуючи тим самим сталий економічний розвиток.

Процес євроатлантичної інтеграції України є логічним продовженням її стратегічного курсу на утвердження в суспільстві принципів демократії. Прагнення України бути визнаною європейською державою ґрунтується на спільному із західним світом розумінні та баченні суспільних цінностей. Створення громадянського суспільства, розвиток демократичних інституцій, забезпечення прав і свобод людини виступають пріоритетними національними інтересами України, які визначено ще на початку її утворення як незалежної держави. Причому, заходи безпеки жодним чином не можуть призводити до обмеження демократії.

Нині Україна де-факто – нейтральна держава, однак їй не вигідно дотримуватися позаблокового статусу, при якому на підтримання своєї обороноздатності доведеться витратити більше коштів. Тим більше, що узаконений позаблоковий статус України є міфом, оскільки ні в Конституції, ні в інших законах України така норма не зафіксована, не закріплена, її не існує. Тому з погляду права діяльність органів влади з підготовки України до інтеграції в євроатлантичні структури є законною.

Ще 1993 року Верховна Рада затвердила „Основні напрями зовнішньої політики України”. В них визначено, що з огляду на кардинальні зміни після розпаду СРСР проголошений у Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року „намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загальноєвропейській структурі безпеки”. Таку структуру безпеки, як наголошено в „Основних напрямках”, належить створити „на базі існуючих міжнародних інститутів”, зокрема НАТО. А „повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки”. Політична вага і військова міць НАТО можуть забезпечити незалежність і територіальну цілісність України краще, ніж непевний статус позаблокової держави. Тому для України було б нелогічним й надалі обмежувати свій внесок у

зміцнення європейської безпеки тільки особливим партнерством з НАТО, дотриманням позаблокового чи нейтрального статусу.

При цьому з набуттям членства в Організації Північноатлантичного договору потрібно зберігати добросусідські відносини й стратегічне партнерство з Російською Федерацією та іншими державами світу, враховувати інтереси українських сусідів. Україною завершено договірно-правове оформлення державного кордону з країнами-членами НАТО (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина). Водночас, проводиться запланована демаркація державного кордону з Республікою Білорусь, Республікою Молдова та Російською Федерацією. Зусилля України спрямовуються на врегулювання існуючих питань.

Належне оформлення державного кордону сприятиме посиленню боротьби із загрозами, які становлять контрабанда, наркобізнес, хвилі біженців та нелегальна міграція. Визначення лінії державного кордону в Азовському і Чорному морях та Керченській протоці дозволить забезпечити безпеку судноплавства у цих складних для навігації акваторіях, збільшить можливість здійснення ефективної боротьби з такими транскордонними правопорушеннями як контрабанда, браконьєрство, недотримання норм захисту довкілля.

Євроатлантична інтеграція порушує ще одну складну для України економічну проблему – фінансові витрати, пов'язані з членством у НАТО.

У Військовій доктрині НАТО ніде не записано, що країна, яка набуває членства в Організації має робити якісь вступні внески. Є інша норма – стосовно того, що країни – члени НАТО мусять виділяти до 2 % свого ВВП для підтримки власних національних збройних сил у стані, який відповідає сучасним військовим стандартам та вимогам безпеки. Гроші з державного бюджету використовуватимуться лише на модернізацію національного військово-промислового комплексу, утримання і трансформацію армії.

На цей час Україна щорічно витрачає на свої оборонні потреби близько 1,3 % від валового внутрішнього продукту. Ще певну суму (для України це складатиме 40-50 млн. доларів) доведеться вносити на утримання штаб-квартири НАТО⁴⁹. Такі витра-

⁴⁹ Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. К., 2007, с. 79.

ти будуть фінансовані з бюджетних коштів, виділених на забезпечення членства України в міжнародних організаціях, наприклад в ООН, ОБСЄ, ЄС. За підрахунками фахівців, членство в Альянсі коштуватиме кожному українцеві не більше ніж 5 грн. на рік. Обсяг коштів, що їх сплачуватиме Україна, залежатиме від того, якого вона досягне економічного рівня і в яких саме програмах братиме участь.

Членство країни в Організації Північноатлантичного договору передбачає щорічну сплату внесків до цивільного та військового бюджетів Альянсу, а також до бюджету програми інвестицій у безпеку НАТО.

Внески до цивільного бюджету НАТО роблять всі без винятку країни-члени. Натомість внески до військового бюджету, які розподіляються на загальний військовий бюджет та бюджет сил раннього повітряного попередження, роблять лише ті країни-члени, які беруть участь у відповідних військових програмах. Внески до програми інвестицій у безпеку НАТО здійснюють усі країни, за винятком Ісландії. Внески до трьох вищезазначених бюджетів для кожної держави не перевищують 0,5-1 % її загальних витрат на оборону. Наприклад, найпотужніші в економічному відношенні в Європі, з високим валовим внутрішнім продуктом та оборонними видатками Велика Британія, Франція та Німеччина щорічно сплачують до бюджету НАТО в середньому близько 200 млн. доларів. Водночас, сукупний внесок Польщі до бюджетів НАТО у 2001 р. склав орієнтовно 26,1 млн. доларів. Є підстави вважати, що членські внески України будуть навіть менше цих обсягів.

Багатьох людей в Україні непокоїть те, що після вступу до Альянсу країні доведеться згорнути свій оборонно-промисловий комплекс, оскільки вона буде змушена запровадити військові стандарти НАТО й переозброїти своє військо, відтак припиниться військово-технічна співпраця з Росією. Насправді такі побоювання не мають під собою підстав.

По-перше, НАТО не вимагає ані скорочення, ані повного переозброєння українського війська, ані запровадження нових стандартів для зброї, ані відмови від військово-технічної співпраці з Росією. Неодмінною умовою вступу до Альянсу є оперативна сумісність із збройними силами інших країн НАТО, тобто здатність діяти разом. Мати однакову зброю аж ніяк не обов'язково.

Наприклад, арсенал нових членів НАТО – країн колишнього соціалістичного табору донині на 40 % складається з озброєння радянського та російського виробництва. Крім того, прикладом тут є Німеччина та Італія, які, будучи країнами-членами НАТО, тісно співпрацюють з Російською Федерацією у військовій сфері.

По-друге, стандарти НАТО стосуються лише до деяких видів озброєнь. Перехід на ці стандарти означає, передусім, застосування у себе в країні новітніх технологій виробництва, появу додаткових можливостей модернізувати власне озброєння, а також створення нових робочих місць завдяки національним та міжнародним замовленням.

По-третє, частково переорієнтувавши свій оборонно-промисловий комплекс на стандарти озброєнь країн – членів НАТО, Україна не мусить розривати спільне з Росією виробництво зброї за наявними чи новими зразками. Навпаки, вона зможе його поглиблювати, застосовуючи новітні технології. Разом з тим фактом є те, що спільна робота українського оборонно – промислового комплексу з російським триває переважно по старих, ще радянських, зразках озброєнь. Крім того, Росія вже сама переходить на стандарти НАТО. У 2003 р. було підписано відповідну Угоду про приєднання Російської Федерації до системи кодифікації НАТО.

Перехід на стандарти НАТО створить для України нові можливості доступу на ринки збуту військової техніки та озброєнь. На це вказує досвід країн Центральної і Східної Європи. Так наступного року після вступу до Альянсу експорт зброї з Чехії зріс майже втричі, з Польщі – більше, ніж втричі.

Жодна з країн, які створили НАТО або потім до нього приєдналися, не виявили бажання виходити з цієї організації. Натомість є черга нових країн, що планують вступити до Альянсу, – Македонія, Хорватія, Албанія. І цей список не є остаточним, оскільки наразі Грузія, Молдова, інші країни хотіли б увійти до нього.

Поглиблення і розширення стосунків України з НАТО – запорука її успішного наближення до Європейського Союзу. Членство в НАТО – прообраз наступного входження України до ЄС. Адже і НАТО, і ЄС висувають чимало спільних вимог – проведення докорінних соціальних, економічних та політичних реформ, демократизація суспільства, створення державою умов для

свободи слова, вільного доступу до інформації, формування середнього класу, дрібної та середньої національної буржуазії, ліквідації кланово-корпоративних груп, створення незалежної судової системи. Тому поглиблення і розширення стосунків з НАТО для України є запорукою її успішного наближення до ЄС. Цьому шляху не може бути життєздатної альтернативи. Адже альтернатива тут – самоізоляціонізм, протистояння, якщо не конфронтація, самоусунення від передового досвіду, відхід на задвірки сучасного розвитку й прогресу європейського співтовариства. Інтеграційний досвід країн Центральної та Східної Європи, зростання добробуту їх громадян переконливо підтверджують висновок про те, що майбутнє України має бути в об'єднаній Європі. Розширення НАТО, на відміну від розширення ЄС, процес насамперед політичний. Тому шанси у найближчі роки приєднатися до Альянсу є досить реальними.

Бути частиною механізму колективної безпеки та оборони означає отримати надійні гарантії безпеки. Це дасть змогу сконцентруватися на соціальних та економічних питаннях. Членство України в НАТО відкриє нові економічні перспективи, знизить рівень фінансових ризиків, поліпшить інвестиційний клімат, інвестиційну привабливість в очах міжнародних інвесторів. А це, у свою чергу, сприятиме активізації економічного розвитку, підвищенню добробуту українських громадян до стандартів країн розвиненої демократії.

На підтвердження цього свідчать конкретні цифри щодо динаміки зростання економічної привабливості інших країн після їх інтеграції до трансатлантичних структур.

Рік	Розмір інвестицій в економіку країн, млрд. дол.		
	Польща	Чехія	Угорщина
1997	2,7	4	6,2
1999	8	12,8	14,5

В економіку Болгарії прямі іноземні інвестиції після вступу зросли удвічі. У 2004 р., після вступу Румунії до НАТО, обсяг прямих іноземних інвестицій зріс на 141 % порівняно з 2003 р.

Що стосується такого болючого для суспільства питання, як поява натівських військових баз на території України, то ніяких

зобов'язань з цього приводу немає. У базових угодах України з НАТО про це не йдеться. Таке питання може знайти своє вирішення лише через двосторонні договори. До того ж, мати такі військові бази можна і не будучи членом НАТО. Кожна країна – член НАТО повністю зберігає суверенітет на своїй території. До того ж розміщення іноземних військових баз на території України забороняють норми Конституції.

Головною метою при вступі до Альянсу є не лише воєнна безпека. Безпеку можна забезпечити і через Ташкентський договір чи Єдиний економічний простір, і проголосивши нейтральний статус. Але якщо Україні потрібні європейські економічні й соціальні стандарти та гарантії демократії, то це питання НАТО. Вступ, інтеграція у трансатлантичні структури не є єдиним шляхом до встановлення демократії. Україна може провести потрібні реформи керуючись лише досвідом інших країн, але входження до НАТО значно прискорить цей процес.

Членство України в НАТО – це:

- цивілізаційний вибір, підтвердження належності України до європейської системи цінностей, співдружності демократичних розвинутих країн;

- посилення позицій України при входженні до Європейського Союзу, піднесення авторитету країни на міжнародному рівні, підвищення її впливу у вирішенні питань міжнародної безпеки, зміцнення стабільності у Східноєвропейському та Чорноморському регіонах;

- краща гарантія миру, безпеки, внутрішньої політичної та соціальної стабільності в Україні, її політичної незалежності, територіальної цілісності й непорушності кордонів, невтручання інших держав у внутрішні справи України;

- утвердження в Україні системи демократичних цінностей, верховенства права, захисту прав людини, активніше використання найсучасніших освітніх та інформаційних технологій, модернізація суспільного життя в усіх сферах;

- забезпечення національних інтересів України, консолідація українського суспільства;

- вагомий фактор позитивного впливу на економічний розвиток та інвестиційний клімат України, збільшення її інвестиційної привабливості, соціальної захищеності населення;
- забезпечення своєї екологічної та технологічної безпеки;
- недопущення на власну територію міжнародного тероризму, наркоманії, нелегальних мігрантів.

Інтеграція до НАТО сприятиме консолідації державності, єдності України. НАТО – перевірена практикою міжнародна організація, що гарантує безпеку та стабільність своїх членів, а, отже, вступ до неї – це краща доля для нинішніх і наступних поколінь.

Військове співробітництво Україна - НАТО

НАТО і Україна співпрацюють у широкому діапазоні питань. Співпраця України з НАТО відбувається в 23 сферах, з них військових тільки – 4. Серед них чільне місце займають оборонна реформа, боротьба з тероризмом, підтримання миру, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, забезпечення готовності до катастроф, політична співпраця з питань регіональної безпеки, військове співробітництво, а також наука і техніка. Таке співробітництво здійснюється переважно за рахунок Альянсу і є економічно вигідним для України.

Найбільшою сферою практичного співробітництва України з НАТО є військова, реформування у секторі оборони та безпеки. Ця співпраця НАТО з Україною – більш масштабніша, ніж з іншими країнами-партнерами. Причому, діяльність НАТО стосується не лише Збройних Сил і Міністерства оборони, але і включає підтримку Прикордонних військ України та Міністерства внутрішніх справ. Створена спільна робоча група з оборонної реформи, в реалізації якої Україна має можливість скористатися досвідом країн НАТО. Ухвалено Державну програму розвитку Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки. Вона чітко регламентує етапи їх реформування.

НАТО допомагає Україні:

- в зміцненні демократичного і цивілізованого контролю над збройними силами; – в удосконаленні оперативної сумісності зі

збройними силами країн НАТО з метою підвищення здатності й готовності брати в межах, передбачених Конституцією і законодавством України, участь у миротворчих операціях, здійснюваних під егідою ООН, в утворенні сил швидкого реагування;

- в розробці та виконанні військового бюджету;
- в реформуванні, перетворенні, трансформації успадкованого від Радянського Союзу численного українського війська, що має завеликий розмір, громіздку структуру командування, недостатній рівень технічного оснащення і комплектується на системі призову;
- у створенні менших за розміром ефективних збройних сил професійної і мобільнішої армії, здатної не тільки забезпечити державний суверенітет і територіальну цілісність України, але й здійснювати внесок у справу миру та стабільності в євроатлантичному регіоні;
- у військовій підготовці й перепідготовці офіцерів дійсної служби на основі європейських норм і стандартів (навчання іноземних мов, курси з управління в галузі планування оборони, людських ресурсів та оборонної конверсії);
- в реструктуризації, скороченні та конверсії оборонної промисловості;
- в перепідготовці звільнених у запас військових офіцерів до цивільного життя;
- у ліквідації наслідків катастроф, стихійних лих і, зокрема, запобіганні повеням.

Важливою складовою військового співробітництва є участь у миротворчих операціях під егідою НАТО, зокрема на Балканах. У різні роки Україну тут було представлено піхотним батальйоном, моторизованим піхотним батальйоном та вертолітним загonom, що діяли у складі миротворчих сил під проводом НАТО у Боснії та Герцеговині, а її контингент у Косово включав вертолітний загін та значну частину Польсько-українського батальйону, який пройшов підготовку та повну сертифікацію за стандартами НАТО. Українські військовослужбовці в Косово надали допомогу місцевим жителям у відновленні 30 км ліній електропостачання та влаштуванні 10 шкіл, трьох лікарень і медичних пунктів. Ще одним доказом рішучості України у зміцненні міжнародної стабільності стало надання нею дозволу на використання

повітряного простору антитерористичною коаліцією, з метою розгортання в Афганістані Міжнародних сил сприяння безпеці, провідну роль в яких відіграють окремі члени НАТО, а загальне командування з серпня 2003 року здійснюється Альянсом.

Україна також надіслала 1800 військових, що діяли у складі багатонаціонального формування під проводом Польщі в одному з секторів Міжнародних сил стабілізації в Іраку, до яких входять миротворчі контингенти кількох держав НАТО та країн-партнерів.

У грудні 2005 р., на виконання передвиборних зобов'язань Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, український контингент у плановому порядку повернувся до Батьківщини. Український миротворчий контингент у Республіці Ірак – єдиний, що зміг підготувати для Збройних Сил Іраку повноцінне з'єднання на рівні бригади. Ця бригада (чисельністю 2700 осіб) була сертифікована за участю американського та польського командування багатонаціональних сил в Іраку. Вона готова до виконання завдань за призначенням. Для передачі досвіду, координації підготовки сил безпеки, реалізації проектів з відновлення військової та цивільної інфраструктури, надання допомоги в підготовці силових структур Україна у 2006 р. залишала в Іраку 50 представників своїх Збройних Сил.

Україна підтримала миротворчу операцію НАТО і ЄС у Судані. Укладена Угода про підтримку антитерористичної операції НАТО „Активні зусилля” в Середземному морі. Українська транспортна авіація залучалася до перевезення вантажів та миротворчого персоналу Великої Британії, Італії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Польщі, США, Франції, Чехії. У 2005 р. українські військові контингенти та персонал брали участь у миротворчих місіях на території дев'яти країн світу⁵⁰. Всього досвід участі в миротворчих операціях отримали понад 28 тисяч українських солдат⁵¹.

Підготовка підрозділів Збройних Сил України до участі в миротворчих операціях здійснюється на базі Яворівського навчального центру у Львівській області – найбільшого у Європі. Там створюється міжнародний центр миротворчості та безпеки. Після вступу до Альянсу на полігоні „Яворів” проходитимуть

⁵⁰ Біла книга. 2005. Оборонна політика України. – К., 2006, – с. 93.

⁵¹ Там само, с.4.

спільні військові навчання. Це сприятиме розбудові місцевої інфраструктури (готелі, кафе, магазини, туристичні об'єкти), створенню нових робочих місць, розвитку малого та середнього бізнесу. Починаючи з 2006 р., практикується залучення до участі в міжнародних операціях підготовлених підрозділів, з попередньою їх перевіркою представниками міжнародних організацій та наступною сертифікацією.

Виконання планів міжнародного військового співробітництва сприяє реалізації державної політики у воєнній сфері в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції. Міжнародне військове співробітництво є одним з ключових чинників забезпечення належного рівня безпеки України та реформування її Збройних Сил.

Миротворча діяльність Збройних Сил України є вагомим аргументом серйозності політичних заяв про поглиблення участі держави в міжнародній системі безпеки та її гідний внесок до цієї системи. Участь Збройних Сил України в міжнародних операціях і миротворчих місіях не лише забезпечує авторитет України у світі, але й сприяє підтриманню боєздатності військових частин і підрозділів та є важливим чинником професіоналізації українського війська. Цьому сприяє також щорічне проведення на території України навчання збройних сил країн-членів НАТО разом зі Збройними Силами України на суші та на морі.

Співробітництво України з міжнародними організаціями у сфері миротворчої діяльності набуває дедалі більшої інтенсивності та динамізму. Миротворча діяльність Збройних Сил сприяє формуванню позитивного іміджу України як бажаного партнера міжнародних організацій і провідних країн світу. Вона є гідним внеском у справу забезпечення глобальної і регіональної безпеки.

НАТО надає допомогу Україні у вирішенні проблем військовослужбовців, звільнених у запас у ході проведення військової реформи. Завдяки фінансовій підтримці Альянсу з грудня 1999 р. по 2005 р. було організовано 39 курсів із вивчення іноземних мов (англійська, німецька, французька, італійська), які закінчили 447 колишніх військовослужбовців, і 15 курсів з основ ведення підприємницької діяльності для звільнених у запас офіцерів. НАТО також надає Україні допомогу, що спрямовується на підготовку цивільних спеціалістів для Міністерства оборони. Для цього у

2006 р. держави – члени Альянсу виділили близько 800 тис. доларів⁵².

В рамках цієї програми інвестується щороку близько 1,5 млн. євро, в 2006 р. – 2 млн. євро. Це дозволило досягти такого результату: 70 % колишніх офіцерів мають змогу працевлаштуватися після підготовки⁵³. З 2006 р. значно збільшене число офіцерів, які отримують військову освіту у вищих навчальних закладах країн НАТО. Загалом щороку українські вчені отримують близько 10 % усього наукового бюджету НАТО, що склало вже понад 12 мільйонів доларів США. За рівнем наукової співпраці з Альянсом Україна посідає друге місце після Росії.

Регулярно проводяться курси підвищення кваліфікації для українських військовослужбовців в Національній академії оборони України. Викладання здійснюється англійською мовою відповідно до стандартів НАТО. При Академії діє Центр підготовки офіцерів багатонаціональних штабів. Академія щорічно організовує для слухачів „Міжнародний тиждень”, який проводиться за участі Оборонного коледжу НАТО у Римі.

Прикладом успішної співпраці між Україною та НАТО є програма професійного розвитку, яка спрямована на забезпечення високого рівня професійної підготовки для цивільних фахівців, які працюють в Міністерстві оборони України.

Ця програма була започаткована в 2005 р. 20 країнами-членами НАТО і передбачала не лише практичну підготовку фахівців, але й конкретні фінансові внески з боку країн-членів Альянсу. На 2007 р. цією програмою було охоплено 300 цивільних представників України.

Завдяки грантам НАТО в Україні створено науково-освітню мережу УРАН, яка є найбільшою телекомунікаційною мережею в країні. Через під'єднання до УРАНУ українські вищі навчальні заклади та дослідницькі інститути одержали високошвидкісний доступ до Інтернету. У червні 2006 р. Національний технічний університет „Київський політехнічний інститут” отримав 200 тис. євро на закупівлю додаткового обладнання для розвитку цієї мережі.

Однією з найвідоміших ініціатив наукової співпраці України з НАТО є спільний проект щодо створення унікального приладу –

⁵² Босецкий Тарас. Доцільність вступу України до НАТО. Економічний часопис – XXI, 2006, № 9-10, с. 8.

⁵³ Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 1-2. – с. 24.

генератора рентгенівського випромінювання – на базі Національного наукового центру „Харківського фізико-технічного інституту”. Цей прилад, який за багатьма параметрами кращий за його світові аналоги, зможуть використовувати науковці різних країн світу для досліджень, пов’язаних з медициною, судовою експертизою, виявленням вибухівки, екологічною безпекою.

Один з останніх наукових проектів НАТО – „Легкий та прозорий захист” – передбачає створення нового покоління матеріалу для виготовлення бронежилетів. Такий надміцний і водночас тонкий та легкий матеріал буде створений з монокристалного сапфіру, що його продукуватиме Інститут монокристалів НАН України (Харків). У цьому проекті беруть участь науковці з України, Чехії, Словаччини та Росії. Протягом тривалого часу тільки Росія випереджає Україну за кількістю отриманих від НАТО грантів на наукову співпрацю.

Науковим комітетом НАТО визначено пріоритетні галузі наукових досліджень:

- інформаційні технології;
- біологія клітини та біотехнології;
- нові матеріали та речовини;
- охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів.

Щорічно відбувається зустріч Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань співробітництва у галузі науки та довкілля. В Україні декілька науково-дослідницьких закладів та лабораторій працюють над втіленням проектів за підтримки програми НАТО „Наука заради миру”.

Важливе місце у сфері співробітництва з НАТО посідають зв’язки Національної академії оборони України з навчальними закладами Альянсу. Академія встановила та постійно поглиблює стосунки зі структурними підрозділами НАТО з метою вивчення передового досвіду в підготовці військових фахівців. Старші українські офіцери регулярно навчаються на курсах в Оборонному коледжі НАТО в Римі (Італія) та Школі НАТО в Обераммергау (Німеччина).

Військово-технічне співробітництво Україна – НАТО здійснюється за напрямками:

- досягнення достатнього рівня взаємо сумісності Збройних Сил України з силами Альянсу та країнами-партнерами для забезпечення належного рівня співробітництва відповідно до існуючих стандартів з метою надання підтримки у реалізації спільних цілей;
- підтримка обміну поглядами з питання адаптації оборонно-промислового комплексу України до ринкового середовища;
- розвиток в Україні системи кодифікації сумісної з системою кодифікації НАТО;
- досягнення належного рівня сумісності у сферах повітряної оборони та управління повітряним простором;
- досягнення належного рівня сумісності з НАТО у системі командування, контролю, зв'язку та інформації;
- досягнення належного рівня сумісності у сфері стандартизації, зокрема систем розвитку, впровадження та логістики відповідно до стандартів НАТО;
- запровадження підходів щодо управління життєвим циклом озброєнь в Україні;
- підтримка існуючих та започаткування нових проєктів ліквідації небезпечного, непридатного та надлишкового озброєння, а також легкого озброєння та стрілецької зброї в Україні.

Проблемні питання українського оборонно-промислового комплексу

Найслабшим місцем військової галузі України залишається проблема військово-технічної модернізації і переоснащення Збройних Сил новітніми й перспективними зразками озброєнь. В українській армії практично всі існуючі системи озброєнь – радянського виробництва. Ще є зразки часів Великої Вітчизняної війни, озброєння перших повоєнних поколінь. Більше 20 років перебуває в експлуатації понад 80% озброєнь та військової техніки Збройних Сил України. 50% сягає загальний обсяг озброєнь, які потребують заміни. Тільки 30% припадає на відносно сучасні зразки. Але вони своїми характеристиками усе-таки поступаються найкращим світовим системам озброєнь⁵⁴. Морально за-

⁵⁴ Бороховостов В.К. Україна – НАТО: проблемні питання українського оборонно-промислового комплексу. Стратегічна панорама. – 2005. – № 2. – с. 131.

старіли або вичерпали свій експлуатаційний ресурс 80% ракетної артилерії, близько 60% військово-повітряних сил, 70% засобів радіоелектронної боротьби і 50% протитанкових озброєнь України. На думку західних експертів, бойовий потенціал Збройних Сил України щороку знижується майже на 9 % і може становити ледь більше 20 % від рівня 1992 р.⁵⁵ Для модернізації Збройних Сил України в Державному бюджеті на 2006 р. виділено набагато більше фінансових ресурсів, ніж у 2005 р.

Нині за своєю чисельністю Збройні Сили України посідають 13 місце у світі, а за рівнем забезпечення одного військовослужбовця – лише 126. Неефективно використовуються бюджетні кошти, які виділяються на потреби армії. Майже 80% бюджету Міністерства оборони йде на утримання Збройних Сил⁵⁶. Весь оборонний бюджет був спрямований переважно на вирішення нагальних поточних проблем – з відповідним накопиченням невирішених проблем та консервацією негативних тенденцій, що склалися у Збройних Силах попередніми роками. Таким чином, оборонні бюджети України 2000-2004 рр. не були бюджетами розвитку. Переважна частина їх спрямовувалася на утримання особового складу армії.

Тим часом, і це доводить досвід країн НАТО, бюджет розвитку передбачає виділення на утримання особового складу не більше 50% загального обсягу фінансування. Спрямування понад 75% витрат на утримання особового складу є критичною межею. За нею виділені кошти вважаються „бюджетом проїдання”.

Під час розробки Державної програми розвитку Збройних Сил України 2006-2011 рр. Міністерством оборони внесені суттєві корективи до процедури визначення потреб Збройних Сил у фінансових ресурсах. Надалі планується подолати критичну межу видатків на утримання особового складу, збільшити видатки на підготовку військ та розвиток озброєнь і військової техніки, а у 2011р. – завершити перехід до раціональної структури оборонного бюджету України. Водночас, сам процес його форму-

⁵⁵ Чикал А. Концептуалістика військового будівництва України як фактор внутрішньополітичного становлення держави. Актуальні проблеми внутрішньої політики. – К., 2004. – Вип. 2. – с. 137.

⁵⁶ Леонов В.В., Маркелов В.М. „Воєнна доктрина України” та „Біла книга України” – програмні документи реформування Збройних Сил. Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – с. 97.

вання наближається до стандартів НАТО шляхом підвищення прозорості, оптимізації структури та контрольованості витрат.

Слабо оснащена й погано підготовлена армія може перетворитись із засобу захисту держави у джерело небезпеки для неї. Трагічними прикладами є ураження ракетою житлового будинку в Бровахах, цивільного літака над Чорним морем під час ракетних стрільб у 2001 р., подій на Сквиливському летовищі у 2002 р. під Львовом, вибух артилерійських складів в Артемівську в 2003 р., надзвичайні події під Мелітополем, в селищі міського типу Новобогданівці, на навчаннях „Десна”. Тому реформування Збройних Сил України та оборонно-промислового комплексу є нагальною проблемою. Потрібно переходити на раціональніші й дешевші європейські стандарти. Сучасні операції виграють інтелектуали, оснащені новітніми системами зв'язку, управління військами і вогнем, могутньою високоточною зброєю. Розробку таких систем має забезпечити вітчизняний оборонно-промисловий комплекс у тісній кооперації з іншими державами. В 2006 р. оборонний бюджет збільшено на 51%. Такого бюджету – 8,9 мільярдів гривень – українська армія не мала ніколи.

Розроблена програма значного скорочення української армії. Часи великих масових армій відходять у минуле. Протягом останніх п'яти років загальна штатна чисельність особового складу Збройних Сил була скорочена майже на 171 тис. посад – з близько 416 тис. на початок 2001 р. до 245 тис., у тому числі 180 тис. військовослужбовців, станом на кінець 2005 р.⁵⁷ Скороченню сприятиме також зменшення терміну служби в армії. Служба юнаків призовного віку в армії скоротилася з 18 до 12 місяців, а для тих, хто має вищу освіту, до 9 місяців. Терміни строкової військової служби на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил – 18 місяців. Перехід на скорочені терміни військової служби не вплинув на рівень бойової готовності та не знизив боєздатність військ.

Скорочення терміну служби в армії має наблизити Україну до європейських стандартів і сприяти поетапному переходу всього українського війська на контрактну, тобто професійну, основу. Дозволено переходити на контрактну службу військовим після 6 місяців строкової служби. Граничний вік прийняття на

⁵⁷ Біла книга. 2005. Оборонна політика України. – с.12, 28.

військову службу за контрактом – 40 років. Лише професійна армія з соціально захищеними військовослужбовцями може бути надійною. Передбачається з 2010 р. повністю скасувати призов громадян на строкову військову службу і перейти до комплектування Збройних Сил винятково військовослужбовцями за контрактом з одночасним забезпеченням інноваційного розвитку оборонно-промислового комплексу та військово-технічного співробітництва. Це підвищить рівень боєздатності військ і значно зменшить терміни приведення в готовність до виконання завдань за призначенням. Підготовка до переходу Збройних Сил на контрактний принцип комплектування почала вже здійснюватись. Триває виконання рішення Президента України щодо створення експериментальних бригад, які першими будуть укомплектовані військовослужбовцями за контрактом. Сьогодні в Збройних Силах України контрактники становлять майже 40 %. Запроваджується комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня мотивації громадян до проходження військової служби за контрактом.

Завершено перехід до комплектування основних керівних посад Міністерства оборони України переважно цивільним персоналом. Це відповідає принципам демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави і є європейським стандартом. Нині цивільні працівники центрального апарату міністерства складають близько 80 % його загальної чисельності. Практично це показники, які є в країнах-членах НАТО. Цивільна особа – міністр оборони України. Він має п'ять заступників. Всі вони – цивільні. Європейська практика стає в Україні нормою.

На законодавчому рівні розмежовані повноваження між Міністерством оборони і Генеральним штабом. Це є головною юридичною передумовою для перетворення Міністерства оборони на орган переважно цивільного управління Збройними Силами України. Введено правову норму, згідно з якою припиняється військова служба військовослужбовців, обраних до парламенту, на час виконання ними депутатських повноважень. Продовжується робота із встановлення співвідношення чисельності між

старшими та молодшими офіцерами Збройних Сил України відповідно до критеріїв НАТО, а саме 40 % і 60 % відповідно⁵⁸.

Посилюється демократичний контроль над діяльністю Збройних Сил України. Відповідно до наказу міністра оборони України щорічно видається „Біла книга”. В ній викладені основні пункти оборонної політики України. Саме „Біла книга” робить українську оборонну політику максимально відкритою для громадян України і міжнародної спільноти⁵⁹.

Робляться інші кроки до утвердження престижу української армії, збільшення поваги до військових. Утриманню підвищене грошове забезпечення військовослужбовцям строкової служби. До 913 грн. підвищена середня пенсія військовиків.

Суттєвий чинник військової реформи

Одним із суттєвих стримуючих чинників реформи є проблема утилізації застарілої техніки, озброєння, надлишкових боєприпасів.

До 2005 р. з бойового складу Збройних Сил вилучено близько 2000 застарілих і непрацездатних зразків озброєнь і військової техніки, ремонт або модернізація яких визнані економічно недоцільними. Серед них: 870 танків, 380 бойових броньованих машин, 289 артилерійських систем (більше 100 мм калібру), 299 бойових літаків, майже 60 вертольотів і 28 кораблів. Утилізовано 56,3 тис. одиниць надлишкових озброєнь і військової техніки та 97,8 тис. тонн ракет і боєприпасів. Але ці результати не можуть вважатися задовільними, оскільки існуючі запаси військової техніки на 20-120%, а за окремими номенклатурами – і більше, перевищують реальні потреби Збройних Сил⁶⁰. Підлягають утилізації 1,5 млн. одиниць (або понад 20% загальної кількості) стрілецької зброї і легких озброєнь, близько 1,2 млн. тонн, або 70% загального обсягу ракет і боєприпасів. Через відсутність екологічно без-

⁵⁸ Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. К., 2007, с. 78.

⁵⁹ Зуйко Олег. Основні пріоритети євроатлантичної інтеграції України. Економічний часопис. – XXI. 2006, № 9-10, с. 10.

⁶⁰ Біла книга. 2005. Оборонна політика України. – с. 14.

печних технологій існує проблема утилізації 16,2 тис. тонн окислювача рідкого ракетного палива⁶¹.

Нині у Збройних Силах України на 184 об'єктах зберігання знаходяться близько 2,5 млн. тонн ракет та застарілих боєприпасів. Більшість з них утворилася наприкінці 80-х років минулого століття, коли зі Східної Європи виводили війська колишнього Радянського Союзу. Понад 300 тис. тонн ракет і боєприпасів становлять реальну загрозу та потребують негайного знищення. Існуючі ж потужності дозволяють утилізувати не більше 30-50 тис. тонн боєприпасів на рік. Зберігання такої кількості надлишкових озброєнь, техніки та боєприпасів вимагає значних бюджетних витрат – понад 76 млн. грн. на рік, відволікає великі людські ресурси – понад 12 тис. осіб, а головне – підвищує ризики для населення та соціальну напруженість у місцях їх зберігання.

Для створення потрібних технологічних можливостей, прискорення темпів утилізації, забезпечення належного фінансування цього процесу розроблений проект загальнодержавної Програми утилізації непридатних для подальшого використання звичайних видів боєприпасів та ракет на період 2006-2015 рр. Загальний обсяг фінансування, згідно з проектом, складає орієнтовно 3,9 млрд. грн. Для вирішення проблем утилізації постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2006 р. при Кабінеті Міністрів України створена комісія з координації робіт з утилізації непридатних та надлишкових ракет, боєприпасів і вибухових речовин. Також прийняті Порядок утилізації і Концепція утилізації надлишкових та непридатних боєприпасів в Україні.

Для залучення додаткових технологічних і фінансових ресурсів, необхідних для утилізації запасів озброєнь, військової техніки, боєприпасів і рідкого ракетного палива Міністерство оборони України активно використовує можливості НАТО, ЄС, ОБСЄ та інших міжнародних організацій. За результатами проведеної НАТО оцінки наявних в Україні обсягів надлишкових озброєнь і боєприпасів був запропонований проект вартістю 75,4 млн. євро, розрахований на 12 років. Ним передбачається

⁶¹ Там же, с. 71.

утилізація 133 тис. тонн боєприпасів і 1,5 млн. одиниць стрілецької зброї та легких озброєнь. Проект розпочався у 2005 р. Це буде найбільший в історії проект такого типу в сфері демілітаризації.

У листопаді 2005 р. між Кабінетом Міністрів України та НАТО з питань матеріально-технічного забезпечення та постачання укладена Імплементативна угода. Згідно неї передбачається залучення коштів західних країн (понад 7,5 млн. євро) з фонду програми НАТО „Спільне скорочення небезпечних надлишкових запасів засобів війни”. Цією угодою передбачене фінансування першого етапу робіт з утилізації боєприпасів (15 тис. тонн), стрілецької зброї (400 тис. одиниць) і переносних зенітних ракетних комплексів (1000 одиниць). У фінансуванні цього проекту беруть участь 11 країн НАТО. До проекту приєднався також ЄС. У липні 2005 р. Міністерство оборони України спільно з ОБСЄ започаткували перший етап робіт з ліквідації запасів компонентів ракетного палива. На його реалізацію виділено 30 тис. євро з бюджету Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Завдяки проекту у рамках цільового фонду „Партнерство заради миру”, розпочатому у січні 2002 р., в Україні вдалося безпечно знищити, утилізувати близько 400 000 одиниць протипіхотних мін. Вони були зібрані з 19 складів, розташованих по всій Україні та перевезені на завод хімічних виробів у Донецьку, який був модернізований для проведення безпечної утилізації мін та вилучення вибухівки і пластику. Вибухівку було потім перероблено для використання в українській промисловості, а з пластику вироблялися дитячі іграшки. Проект був фінансований Канадою, Угорщиною, Польщею та Нідерландами. Виконавчою структурою у рамках проекту була Агенція НАТО з питань тилового постачання та обслуговування (НАМСА), яка діяла у співпраці з Міністерством оборони України та науково-технічним центром „Співдружність”. Всього в Україні планується знищити 6,5 млн. протипіхотних мін. На це спрямований проект Європейського Союзу. В його рамках Європейська Комісія планує виділити до кінця 2008 р. близько 7 млн. євро.

Прискорення процесу утилізації, надлишкових озброєнь, військової техніки сприятиме підвищенню рівня безпеки населення, вивільненню та рекультивациї територій військових час-

тин, що підлягають розформуванню або переформуванню під час реорганізації Збройних Сил. Це сприятиме зменшенню витрат на утримання надлишкової військової техніки, інфраструктури та обслуговуючого персоналу, підвищенню довіри до планів України з роззброєння, налагодженню партнерських стосунків і залученню додаткових джерел фінансових ресурсів. По всьому світу мін поховано під землею до 100 мільйонів одиниць. У середньому протипіхотна міна вибухає кожні 22 хвилини. Щороку міни вбивають або калічать 26 000 осіб.

Україна не одержала належної компенсації у результаті ядерного роззброєння, коли вона позбулася третього за величиною у світі ядерного потенціалу. Після розпаду СРСР на території України залишалося 222 одиниці стратегічних носіїв – 176 міжконтинентальних балістичних ракет і 46 важких бомбардувальників, а також відповідне ядерне оснащення – близько 2000 ядерних боеголовок для міжконтинентальних балістичних ракет, крилатих ракет і ядерних бомб для бомбардувальників. В Україні була також розміщена значна кількість тактичних ядерних боезарядів. Останній стратегічний ядерний боєприпас було вивезено з України 1 червня 1996 р. З 19 ракетних комплексів, що перебували на озброєнні СРСР, 13 було розроблено в КБ „Південне” і виготовлено Південним машинобудівним заводом. У певні періоди частка ракет наземного базування, виготовлених цим об'єднанням, перевищувала 60 % від ядерного потенціалу СРСР⁶².

В таких умовах найкращий варіант для України – реалізація союзницьких проектів. Вона не лише може, а й повинна брати участь у будь-яких структурах, які сприяють міжнародному миру та безпеці. Крім того, нейтралітет і позаблоковість не ведуть до заощадження коштів. Нейтральний статус надто дорого коштує країні. Для прикладу можна порівняти видатки на оборону Швеції та Угорщини. Нейтральна Швеція, населення якої приблизно однакове з угорським, виділяє на оборону 5,358 млрд. дол. США. В той же час член НАТО Угорщина витрачає на оборону лише 781 млн. дол. США⁶³.

⁶² Палій Олександр. Українська євроатлантична перспектива в нових геополітичних умовах. Політичний менеджмент. – 2003.- № 2. – с. 96.

⁶³ Чикал А. Концептуалістика військового будівництва України як фактор внутрішньополітичного становлення держави. Актуальні проблеми внутрішньої політики. К. 2004. – Вип. 2. – с. 136.

Як відомо, рішення в Альянсі приймаються консенсусом, а фундаментом співробітництва є взаємна довіра країн-членів. На сьогодні рівень взаємної довіри між Україною та країнами НАТО потребує постійного підвищення. Зростання довіри можливе за умов забезпечення незворотності демократичних перетворень, політичної та економічної стабільності, досягнення високих соціальних стандартів.

Для досягнення поставленої мети – набуття повноправного членства в НАТО – державна влада має вдосконалити політичну систему, розвивати інститути громадянського суспільства, підвищувати ефективність державного управління, забезпечити стабільне економічне зростання, реформування Воєнної організації держави, насамперед її Збройних Сил, активно працювати із суспільною думкою в країні.

Позитивні наслідки виконання Україною критеріїв членства

1. Одержання для України міцних гарантій її національної безпеки, незалежності, суверенітету і територіальної цілісності.
2. Відхід із сфери геополітичного домінування Росії і досягнення з нею рівноправних міждержавних відносин.
3. Створення вагомих передумов інтеграції в Європу, у західні політичні й економічні структури.
4. Зміцнення міжнародної безпеки і стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи.
5. Зміцнення внутрішніх основ національної безпеки України за допомогою НАТО. Використання досвіду і підтримки НАТО в підвищенні ефективності оборонного сектору України.
6. Створення вагомих передумов для ліквідації російської військової присутності на території України.
7. Покращення міжнародного іміджу України.
8. Посилення консолідації української нації.
9. Зміцнення інститутів громадянського суспільства.
10. Посилення прозорості влади.
11. Реальне забезпечення прав і свобод громадян, верховенства права.

12.Зменшення впливу російського бізнесу на вітчизняну економіку і внутрішню політику в Україні.

13.Стимулювання економічних реформ.

Негативні наслідки виконання Україною критеріїв членства

1. Збільшення соціальної напруги серед військовослужбовців, зумовленої значним скороченням чисельності Збройних Сил.

2. Втрата українськими військовими підприємствами російських оборонних замовлень.

3. Деяке обмеження самостійності в прийнятті ключових рішень в галузі зовнішньої та оборонної політики.

4. Посилення розбіжностей геополітичних інтересів України і Росії та збільшення вірогідності на цьому тлі конфліктогенних проблем в російсько-українських відносинах.

Відносини Росія – НАТО і український інтерес

На шляху до НАТО Україна повинна враховувати позицію Росії. Росія посила жорстку позицію щодо розширення НАТО на Схід. В цій ситуації не потрібно боятися того, чого вже давно перестали боятися росіяни.

Відтоді як закінчилася „холодна війна” Росія надзвичайно потужно співробітничав з НАТО. Ще 18 липня 2001 р. Президент Росії Володимир Путін заявив: „Ми не розглядаємо НАТО як ворожу організацію”. Таку позицію своєї держави він неодноразово підтверджував і пізніше.

Результати соціологічного дослідження, яке 2-3 травня 2006 р. проводив Всеросійський центр вивчення громадської думки, вказують на досить спокійне, а іноді навіть досить приязне ставлення до НАТО значної кількості громадян Російської Федерації. Зокрема, 9 % росіян переконані, що Росія є членом НАТО, 35 % вважають, що Росія є партнером Альянсу, проте не є його членом, і лише близько 27 % розглядають НАТО як супротивника Росії⁶⁴.

Росія була одним із засновників Ради північноатлантичного співробітництва в 1991 р., яка була створена в кінці холодної війни

⁶⁴ Окремі аспекти відносин Україна – НАТО. К., 2006, с. 18.

як форум для поглиблення стосунків між країнами Центральної та Східної Європи. Декілька років потому, у 1994 р., Росія приєдналася до програми „Партнерство заради миру” – основної програми практичного співробітництва у галузі безпеки і оборони між НАТО та окремими країнами-партнерами. З 1996 р. російські миротворці почали співпрацювати з колегами з країн НАТО на Балканах.

Проте конкретні засади тривалого конструктивного партнерства між НАТО і Росією були визначені в Основноположному акті, підписаному 27 травня 1997 р. У цьому документі Росія і НАТО висловили намір розвивати якісно нові відносини на основі взаємної заінтересованості, прозорості, ефективного та сталого партнерства. Вони також заявили про намір будувати сильну, мирну і неподільну Європу. Після цього було створено Постійну спільну раду як форум для проведення регулярних консультацій по обміну інформацією та політичних консультацій.

У 1998 році почала роботу місія Росії в НАТО, діяльність якої допомагала координувати подальший розвиток співпраці. НАТО, в свою чергу, відкрила Бюро інформації в Москві, яке забезпечує поширення об’єктивної інформації про нову НАТО і переваги партнерства між Альянсом і Росією. У Москві також почали працювати Місія військових зв’язків, яка допомагає розвивати практичну співпрацю між військовими та підвищувати рівень прозорості у військовій галузі.

Члени Альянсу та Росія суттєво поглибили та зміцнили свої відносини, утворивши у травні 2002 р. в Римі під час зустрічі на вищому рівні між керівниками Альянсу і президентом Російської Федерації Раду Росія-НАТО, яка стала наступницею Постійної спільної ради Росія-НАТО. Рішення створити Раду Росія-НАТО виникло після терористичних атак 11 вересня 2001 р., які посилили потребу у скоординованих діях для нанесення відповіді на спільні загрози. У Раду Росія-НАТО входять 26 країн-членів НАТО та Росія. Зустрічі Ради очолює Генеральний секретар НАТО і проводяться щонайменше один раз на місяць на рівні послів та військових представників; двічі на рік на рівні міністрів оборони та зовнішніх справ та начальників штабів; а також час від часу на рівні саміту. Під час зустрічей представники країн-членів Альянсу і Росії спільно шукають і визначають можливості для спільних дій як рівноправних партнерів. З метою полегшити співробітництво, Росія створила дипломатичну мі-

сію в НАТО, а у двох вищих командних штабах НАТО було створено Російське військове бюро.

НАТО і Росія співпрацюють з широкого кола важливих для європейської безпеки питань. Основні галузі співпраці включають боротьбу проти тероризму, врегулювання кризових ситуацій, протиракетну оборону на театрі бойових дій, нерозповсюдження зброї масового знищення, співробітництво між військовими і оборонну реформу. Росія також співпрацює з НАТО в управлінні повітряним рухом, плануванні на випадок надзвичайних ситуацій, науковому співробітництві та охороні довкілля.

У межах боротьби проти тероризму відбувається регулярний обмін інформацією, проводяться детальні консультації, здійснюється спільний аналіз загроз і планування на випадок надзвичайних ситуацій в умовах терористичних нападів, а також проводяться дослідження щодо ролі збройних сил у боротьбі з тероризмом. Члени НАТО і Росія також співпрацюють в галузях, опосередковано пов'язаних з тероризмом, таких як контроль на кордонах, нерозповсюдження зброї масового знищення, управління повітряним рухом та ядерна безпека.

Ще в січні 2003 року Росія почала переходити на стандарти НАТО, підписавши відповідний договір між Держкомстандартом Російської Федерації та Радою національних директорів з каталогізації НАТО. Одне з головних завдань цієї угоди – полегшення просування на експорт російської продукції військового призначення.

Підприємства російського оборонно-промислового комплексу активно співпрацюють із західними виробниками озброєнь. Існують угоди Російської Федерації з французькою компанією SAGEM і британською BAE Systems про модернізацію вертольотів Мі-24 та Мі-17. Росія та Франція створили учбово-тренувальний літак Міг – АТ та просувають його на міжнародні ринки.

Російська авіатранспортна компанія „Волга-Дніпр” й український АНТК ім. Антонова створили спільне підприємство для забезпечення повітряних транспортних перевезень в інтересах НАТО. Контракт про надання транспортних послуг Альянсові діятиме до 2009 року і, можливо, буде продовжений до 2012 р.

НАТО також надає допомогу Росії у вирішенні проблем звільнених у запас військовослужбовців – у 2002 р. на базі Московського державного університету економіки, статистики та інфор-

матики було створено Інформаційно-консультаційний та навчальний центр соціальної адаптації військовослужбовців „Росія-НАТО”⁶⁵. З 2006 р. розпочалося проведення спільних російсько-натовських навчань без залучення інших країн-партнерів програми „Партнерство заради миру”. На сьогодні Росія є єдиною державою, яка не є членом НАТО, що бере участь в антитерористичній операції НАТО в Середземному морі „Активні зусилля”.

Розвиток відносин Російської Федерації з НАТО – одне з ключових питань європейської безпеки. Обидві сторони мають значний вплив на міжнародні події і їхнє зближення та тісна взаємодія є запорукою регіональної стабільності. Успішна взаємодія НАТО з Росією надає нового поштовху демократичним перетворенням у країнах пострадянського простору і, найголовніше, суттєво поліпшує загальний клімат безпеки.

Співпраця Росія-НАТО відбувається набагато ширше і ефективніше, ніж Україна-НАТО. Зокрема місія України в Альянсі складається з п’яти осіб, а місія Росія – з шістдесяти. Комісія Україна-НАТО має нижчий статус, ніж Рада Росія-НАТО. В складі останньої працює 20 робочих груп із різноманітних питань безпеки, а в Україні – лише 5.

Рада Росія-НАТО створила науковий комітет з метою сприяння, підтримки і координації спільних проектів між науковцями й експертами з країн-членів НАТО і Росії. Цей комітет, як правило, засідає двічі на рік за участю 27 представників країн-членів НАТО і Росії. На 2006 р. було заплановано 50 великомасштабних спільних заходів у рамках співпраці Росія-НАТО⁶⁶. Росія бере участь у більшості військових та наукових програм НАТО, яких налічується понад дев’яносто. Отже, Росія де-факто стала одним із найвпливовіших членів системи європейської безпеки, яку уособлює НАТО.

У такій ситуації бажання України стати повноправним членом Альянсу видається адекватним. Будучи в НАТО, Україна ніколи не дозволить цю організацію використовувати проти Росії. Росії вигідно мати на своїх кордонах стабільного, передбачуваного, економічно розвиненого сусіда – члена НАТО, а не потенцій-

⁶⁵ Окремі аспекти відносин Україна-НАТО. К., 2006, с.19.

⁶⁶ Джордж Сергій. Безпідставність міфів щодо НАТО та шляхи їх подолання в контексті європейського досвіду. Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 1-2. – с. 38.

не джерело напруженості. В свою чергу, НАТО зацікавлений в обох країнах, тому не буде суперничати з Росією за Україну.

На шляху до євроатлантичної інтеграції Україна повинна встановити з Росією тісне партнерство, яке ґрунтувалося б на принципах міжнародного права, європейських традицій і стало б органічною складовою системи міжнародних відносин. Такі питання як кордони, воєнна співпраця, російська воєнна присутність в Україні, мають вирішуватись з урахуванням вимог євроатлантичної інтеграції. Реалізація цього курсу жодним чином не загрожує розвитку рівноправного співробітництва України з Росією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав.

Отже, євроатлантична інтеграція нині стала одним із визначальних напрямів розвитку України. Цей курс є вагомим складником європейського вибору українського народу. Успішність його реалізації прискорить перетворення України на сучасну європейську державу, посилить її роль як важливого учасника міжнародних процесів на євроатлантичному просторі.

Розвиток взаємовідносин України з НАТО: історія і хронологія

- 22-23 лютого 1992 р. – початок активних контактів і співробітництва України з НАТО як результат першого візиту до Києва Генерального секретаря НАТО М.Вернера.
- Березень 1992 р. – Україна стала членом Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС).
- 10 січня 1994 р. – на Брюссельському саміті НАТО прийняло програму „Партнерство заради миру” (ПЗМ)
- Березень 1994 р. – започаткування безпосередніх консультацій України з НАТО у форматі „16+1” (16 держав – членів НАТО та Україна).
- 1994 р. – приєднання України до програми „Партнерство заради миру” (ПЗМ).
- 1996 р. – розгортання українських миротворців у Боснії та Герцеговині.
- 9 липня 1997 р. – на саміті НАТО в Мадриді українським президентом і главами держав і урядів НАТО підписана

„Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО”.

1997 р. відкриття Центру інформації та документації НАТО в Україні.

15 вересня 1997 р. – в Україні в рамках Партнерства заради миру починається операція „Козацький степ – 97”, в якій беруть участь НАТО, Польща та Україна. Сценарій навчань передбачає розв’язання етнічного конфлікту.

8 жовтня 1997 р. – заснування Місії України при НАТО.

10 жовтня 1997 р. – перше інавгураційне засідання Комісії Україна – НАТО (КУН) на рівні послів у Брюсселі.

16-17 грудня 1997 р – підписання у Брюсселі (Бельгія) Меморандуму про взаєморозуміння у галузі планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру та готовності до ліквідації катастроф між Міністерством України з надзвичайних ситуацій та НАТО.

29-30 червня 1998 р. – перший візит експертів Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань військової реформи до Києва, присвячений аналізу та розгляду питань розвитку цивільного компоненту в Збройних Силах України, зокрема в Міністерстві оборони України.

1999 р. – відкриття Офісу зв’язку НАТО у Києві.

1999 р. – розгортання українсько-польського батальйону у Косово.

2000 р. – ратифікація Угоди про статус сил, що беруть участь у заходах програми „Партнерство заради миру”, яка сприяла участі України у військових навчаннях.

26 лютого 2001 р. – підписано Угоду між НАТО та Національним координаційним центром соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку при Кабінеті Міністрів України про практичну реалізацію ініціативи НАТО щодо перепідготовки українських військовослужбовців, звільнених у запас або відставку.

23 травня 2002 р. – оголошення офіційного рішення Ради національної безпеки і оборони України про підготовку нової стратегії відносин з НАТО, кінцевою метою якої має стати повноправне членство України в Альянсі.

- 22 листопада 2002 р. – ухвалення у Празі Плану дій Україна – НАТО.
- 30 січня 2003 р. – затвердження Указом Президента України Положення про Державну Раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції.
- 12 лютого 2003 р. – затвердження Указом Президента України Положення про Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції.
- 7 червня 2004 р. – під час консультацій Україна – НАТО на рівні міністрів оборони, що відбулися у Варшаві, Альянс та Україна підписали Меморандум про взаєморозуміння у галузі військово-транспортної авіації і привітали набуття чинності угоди про підтримку операцій НАТО з боку України.
- 28-29 червня 2004 р. – відбувся стамбульський саміт НАТО, який мав на меті підвищити ефективність операцій НАТО та поглибити партнерські відносини.
- 21 квітня 2005 р. – у ході засідання Комісії Україна–НАТО на рівні міністрів закордонних справ у Вільнюсі започатковано Інтенсифікований діалог між Україною і НАТО з питань членства і відповідних реформ.
- 18-20 жовтня 2005 р. – перша в історії відносин Україна–НАТО спільне засідання Ради національної безпеки і оборони України та Північноатлантичної Ради (ПАР) НАТО.
- 3 серпня 2006 р. – підписання Президентом, Головою Верховної Ради, Прем'єр – міністром та лідерами провідних фракцій Верховної Ради України Універсалу національної єдності, який визначив, що Україна й надалі розвиватиме взаємовигідну співпрацю з НАТО відповідно до Закону України „Про основи національної безпеки України” (у редакції, чинній на дату підписання Універсалу), а питання щодо вступу до НАТО буде вирішуватись за наслідками референдуму, який проводитиметься після виконання Україною усіх необхідних для цього процедур.

Завдання для тестової перевірки знань студентів

1. Для координації та практичного вирішення всіх питань, пов'язаних зі здійсненням завдань, що спрямовані на вступ України до Європейського Союзу та НАТО, в лютому 2003 р. в Україні було створено:

- а) план дій „Україна – ЄС”;
- б) проект „Партнерство заради миру”;
- в) державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції.

2. Розміщення іноземних військових баз на території України:

- а) допускається;
- б) не допускається;
- в) допускається з відома Верховної Ради України.

3. Позначте організації, членом яких стала Україна після здобуття нею незалежності 1991 року:

- а) ООН, СНД, Рада Європи;
- б) НАТО, ЄС, ОБСЄ;
- в) ЄС, Рада Європи, ОБСЄ;
- г) СНД, Рада Європи, ОБСЄ.

4. Серед названих країн підкреслити країни-партнери НАТО:

Ісландія, Албанія, Австрія, Люксембург, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Македонія, Словенія, Ізраїль, Словаччина, Фінляндія, Хорватія.

5. Вірно розташуйте дати:

- початок Інтенсифікованого діалогу України з НАТО з питань набуття членства та відповідних реформ;
- підписання Хартії про особливе партнерство України з НАТО;
- приєднання України до програми „Партнерство заради миру”;
- членство України в Раді Північноатлантичного співробітництва (РПАС);
- Україна – співзасновниця та учасник Ради євроатлантичного партнерства (РСАП);

- заснування спільного форуму – Комісії Україна–НАТО (КУН) – консультативного механізму співробітництва;

- перше в історії відносин Україна – НАТО спільне засідання Ради національної безпеки і оборони України та Північноатлантичної Ради (ПАР)

1997 р.; 1999 р.; 1995 р.; 2005 р.; 1994 р.; 1992 р.; 2005 р.

6. Вірно розташуйте дати:

- відкриття Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи;

- створення НАТО;

- прийняття „Нової стратегічної концепції” НАТО;

- запровадження програми НАТО „Партнерство заради миру”;

- ухвалення домовленостей „Берлін-плюс” між НАТО і ЄС;

- заснування Громадської Ліги Україна – НАТО;

- розгортання українських миротворців у Боснії та Герцеговині;

- відкриття Центру інформації та документації НАТО в Україні;

- ратифікація угоди про підтримку операцій НАТО з боку України;

- ухвалення Плану дій Україна – НАТО в Празі;

- відкриття Офісу зв’язку НАТО у Києві

1998 р.; 2002 р.; 1999 р.; 2004 р.; 2003 р.; 2003 р.; 1996 р.; 1997 р.; 1999р.

7. Чи правильні твердження?

- Північноатлантична рада – найвищий орган НАТО (так, ні);

- колективна оборона – головне завдання НАТО (так, ні);

- НАТО – структура азіатської колективної безпеки (так, ні);

- Париж – столиця об’єднаної Європи (так, ні);

- вступ України до НАТО – загроза для Російської Федерації (так, ні);

- вступ України до НАТО суперечить її участі в Єдиному економічному просторі (так, ні);

- засновниками НАТО стали десять країн (так, ні);

- договір про заснування НАТО називається Вашингтонським (так, ні);

- оригінал Північноатлантичного договору зберігається в Брюсселі (так, ні);

- штаб-квартира НАТО знаходиться у Вашингтоні (так, ні);
 - було п'ять раундів розширення НАТО (так, ні);
 - членами НАТО є 26 держав (так, ні);
 - Швейцарія не є членом Європейського Союзу і НАТО (так, ні);
 - НАТО має власні збройні сили (так, ні);
 - всі рішення НАТО приймаються консенсусом (так, ні);
 - не альтернатива членству в НАТО – продовження військово-технічної співпраці України з Росією (так, ні).
8. Розташуйте події в хронологічній послідовності:
- ухвалення у Празі Плану дій Україна – НАТО;
 - приєднання України до програми „Партнерство заради миру” (ПЗМ);
 - відкриття Офісу зв'язку НАТО у Києві;
 - підписання „Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО”;
 - започаткування Інтенсифікованого діалогу між Україною і НАТО з питань членства і відповідних реформ;
 - початок співробітництва НАТО – Європейський Союз;
 - оголошення офіційного рішення Ради національної безпеки і оборони України про підготовку нової стратегії відносин з НАТО, кінцевою метою якої має стати повноправне членство України в Альянсі;
 - перше інавгураційне засідання Комісії Україна – НАТО (КУН) на рівні послів у Брюсселі.

Країни – члени НАТО

1. Бельгія
2. Болгарія
3. Канада
4. Чеська республіка
5. Данія
6. Естонія
7. Франція
8. Німеччина
9. Греція
10. Угорщина

11. Ісландія
12. Італія
13. Латвія
14. Литва
15. Люксембург
16. Нідерланди
17. Норвегія
18. Польща
19. Португалія
20. Румунія
21. Словаччина
22. Словенія
23. Іспанія
24. Туреччина
25. Велика Британія
26. США

Країни – партнери

1. Албанія
2. Вірменія
3. Австрія
4. Азербайджан
5. Білорусь
6. Хорватія
7. Фінляндія
8. Грузія
9. Ірландія
10. Казахстан
11. Киргизька республіка
12. Молдова
13. Росія
14. Швеція
15. Швейцарія
16. Таджикистан
17. Колишня Югославська Республіка Македонія (Туреччина визнає конституційну назву – Республіка Македонія)
18. Туркменістан

19. Україна
20. Узбекистан

Країни-учасниці Середземноморського діалогу

1. Алжир
2. Єгипет
3. Ізраїль
4. Йорданія
5. Мавританія
6. Марокко
7. Туніс

Питання до самоконтролю

1. Який статус щодо НАТО і Європейського Союзу Швейцарії, Австрії, Фінляндії і Швеції?
2. Які основні етапи процесу вступу до НАТО?
3. Хто очолює НАТО?
4. На який термін призначають Генерального секретаря НАТО?
5. Які елементи військової структури Альянсу?
6. Якими справами займається Міжнародний секретаріат?
7. Чому НАТО не має власних збройних сил?
8. Які основні проблеми, які спричинили розмежування Європи за часів холодної війни?
9. Що таке Рада євроатлантичного партнерства (РЄАП)?
10. Що таке так званий “Середземноморський діалог”?
11. Яка мета програми “Партнерство заради миру”?
12. Які країни НАТО не брали участі у війні в Іраку?
13. В яких галузях проявляється спільний інтерес НАТО і ЄС?
14. Початок співробітництва НАТО – ЄС.
15. Історична Декларація НАТО –ЄС про Європейську політику безпеки та оборони (ЄПБО).
16. В чому суть домовленостей “Берлін – плюс” ?.
17. Скільки спільних членів мають НАТО і ЄС ?
18. Започаткування відносин Україна –НАТО.
19. Приєднання України в 1994 р. до програми НАТО “Партнерство заради миру”.
20. Незалежна, демократична та стабільна Україна – один з ключових факторів забезпечення стабільності в Центральній Східній Європі та на континенті в цілому.
21. Комісія Україна – НАТО.
22. Розробка програми співпраці між Україною та НАТО.
23. Стратегічні цілі та пріоритети України.
24. План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ).
25. Прийняття Радою національної безпеки і оборони України 23 травня 2002 р. політичного рішення щодо набуття Україною у перспективі повноправного членства в НАТО.

26. Започаткування 21 квітня 2005 р. Інтенсифікованого діалогу України з НАТО з питань набуття членства.

27. Спільний документ “Поглиблення співпраці Україна – НАТО: короткотермінові заходи”.

28. Створення міжвідомчої комісії по підготовці України до вступу в НАТО.

29. Розробка Міністерством закордонних справ України Початкового дискусійного документа та його передача до НАТО.

30. Якісні показники України, досягнення стандартів НАТО – головне в інтеграційних процесах.

31. Поглиблення і розширення стосунків України з НАТО – запорука її успішного наближення до Європейського Союзу.

32. Отримання Україною надійних гарантій безпеки через участь в системі колективної безпеки та оборони.

33. Невигідність дотримання Україною позаблокового статусу.

34. Позитивні наслідки виконання Україною критеріїв членства в НАТО.

35. Негативні наслідки виконання Україною критеріїв членства в НАТО.

36. Щорічні витрати України на свої оборонні потреби.

37. Внески до цивільного бюджету НАТО.

38. Особливості сплати внесків до військового бюджету Альянсу.

39. Внески до програми інвестицій у безпеку НАТО.

40. Євроатлантичний координаційний центр реагування на катастрофи (САКЦРК).

41. Надання НАТО допомоги Україні у ліквідації наслідків великих повеней.

42. Допомога НАТО Україні в підготовці цивільних спеціалістів для Міністерства оборони.

43. Створення в Україні завдяки грантам НАТО науково-освітньої мережі УРАН.

44. Визначення науковим комітетом НАТО пріоритетних галузей наукових досліджень.

45. Військова сфера – найбільша сфера практичного співробітництва України з НАТО.

46. Діяльність в Києві Офісу зв’язку НАТО в Україні.

47. Приєднання України до Ради міністрів оборони Південно – Східної Європи.

48. Підтримка Україною миротворчої операції НАТО і ЄС у Судані.

49. Участь України в миротворчих операціях на Балканах.

50. Підвищення прозорості, оптимізації структури та контролюваності витрат оборонного бюджету України.

51. Розробка програми значного скорочення української армії.

52. „Біла книга” – як інструмент відкритості української оборонної політики для громадян України і міжнародної спільноти.

53. Оперативна сумісність із збройними силами інших країн НАТО – неодмінна умова вступу до Альянсу.

54. Перехід на стандарти НАТО – це нові можливості доступу України на ринки збуту військової техніки та озброєнь.

55. Продовження військово-технічної співпраці з Росією.

56. Проблема утилізації в Збройних Силах України застарілих і непрацездатних зразків озброєнь і військової техніки.

57. Надлишкові озброєння, техніка і боєприпаси – це значні бюджетні витрати, відволікання великих людських ресурсів, підвищення ризиків для населення та соціальної напруженості в місцях їх зберігання.

58. Знищення, утилізація в Україні за допомогою НАТО близько 400000 одиниць протипіхотних мін.

59. Укладення між Україною і НАТО Імплементативної угоди на фінансування робіт з утилізації боєприпасів, стрілецької зброї і переносних зенітних ракетних комплексів.

60. Ставлення громадян до вступу України в НАТО.

61. Проведення загальнонаціонального референдуму – не обов’язкова процедура вступу до НАТО.

62. Врахування волі українського народу при остаточному вирішенні питання вступу до НАТО.

63. Недостатня поінформованість громадян України щодо НАТО.

64. Росія – один із засновників Ради північноатлантичного співробітництва.

65. Приєднання Росії до програми „Партнерство заради миру”.

66. Робота місії Росії в НАТО.
67. Співпраця Росії і НАТО в боротьбі проти тероризму.

Теми рефератів

1. Створення НАТО.
2. Базові принципи Вашингтонського договору 4 квітня 1949 р.
3. Трансформація та розширення НАТО (п'ять раундів).
4. Північноатлантична рада – найвищий орган НАТО.
5. Колективна оборона – головне завдання Альянсу.
6. НАТО – структура європейської колективної безпеки.
7. НАТО – втілення життєво важливих партнерських відносин між Європою і Північною Америкою.
8. Діяльність НАТО на міжнародній арені.
9. Програма НАТО „План дій щодо членства”.
10. Демократичний характер НАТО.
11. Стамбульський саміт НАТО 28-29 червня 2004 р.
12. Співробітництво НАТО-ЄС.
13. В чому суть домовленостей „Берлін-плюс”.
14. Ефективне протистояння НАТО новим загрозам: тероризму, розповсюдженню зброї масового знищення та засобам її доставки.
15. Роль НАТО в сучасному світі.
16. Реалізація стратегії розширення НАТО на Схід.
17. Євроатлантична безпека і роль НАТО на пострадянському просторі.
18. Законодавча база відносин Україна – НАТО.
19. Взаємовідносини України з НАТО.
20. Співробітництво України з НАТО в рамках програми „Партнерство заради миру.”
21. Співробітництво України з НАТО в рамках Ради Євроатлантичного партнерства.
22. Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО.
23. Базові елементи нової конфігурації міжнародних відносин і український інтерес.

24. Представництва НАТО в Україні (Центр інформації та документації НАТО в Києві, Офіс зв'язку НАТО в Україні).
25. Громадська Ліга Україна – НАТО.
26. Основні напрями і особливості співпраці України з НАТО.
27. Співробітництво України з НАТО в інформаційній сфері.
28. Співробітництво України з НАТО в економічній сфері.
29. Співробітництво України з НАТО в науковій сфері.
30. Співробітництво України з НАТО в військово-технічній сфері.
31. Парламентський вимір співробітництва України з НАТО.
32. Співпраця України з НАТО у військовій сфері.
33. Перспективи національного оборонно-промислового комплексу у разі вступу України до НАТО.
34. Утилізація застарілої техніки, озброєння, надлишкових боєприпасів – суттєвий чинник військової реформи в Україні.
35. Участь України в миротворчих операціях під егідою НАТО.
36. Миротворча діяльність Збройних Сил України.
37. Модернізація українського військово-промислового комплексу, утримання і трансформація армії.
38. Прискорене економічне зростання, впровадження новітніх технологій, структурна перебудова економіки – шлях до досягнення стандартів НАТО.
39. Сталий економічний розвиток, економічне зростання – основа євроатлантичної інтеграції, визначальне у русі України в євроатлантичній структурі.
40. Членство в НАТО – найперше завдання України на шляху впровадження євроатлантичної моделі розвитку.
41. Євроатлантична інтеграція України – найшвидший шлях до демократії та процвітання.
42. Поглиблення і розширення стосунків з НАТО – запорука успішного наближення України до Європейського Союзу.
43. Переваги членства України в НАТО.
44. Фінансовий аспект членства України в НАТО.
45. Нинішній стан відносин України з НАТО.

46. Інтеграція України до Європи та НАТО – прояв самобутності української нації, її історичної належності до європейського простору.

47. Україна – впливова держава європейського регіону, її місце у новій архітектурі міжнародної безпеки.

48. Друга хвиля розширення НАТО: нові можливості і перспективи поглиблення партнерства.

49. Відповідність українського законодавства курсу України на вступ до НАТО.

50. Україна і НАТО в системі європейської безпеки.

51. Співробітництво НАТО з Росією.

52. Новий формат відносин Російської Федерації з НАТО.

53. Відносини Росія – НАТО і український інтерес.

54. Реалізація Україною курсу на євроатлантичну інтеграцію – не загроза рівноправному співробітництву України з Росією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав.

55. Врахування Україною позиції Росії на шляху до НАТО.

56. Російська Федерація – вічний стратегічний партнер України.

57. Євроатлантична інтеграція України і тісне партнерство з Росією – органічні складові сучасних міжнародних відносин.

58. Місце України і Росії в системі європейської безпеки.

59. Українсько-російські відносини в контексті євроатлантичної інтеграції.

60. Відносини стратегічного партнерства України з США.

61. США як гарант безпеки та територіальної цілісності України.

62. Референдум щодо вступу України до НАТО та інформування громадськості.

63. Формування об'єктивної громадської думки щодо набуття Україною членства в НАТО.

64. Тенденції громадської думки у ставленні до НАТО.

Тематика науково-практичних конференцій

1. Вхідження до євроатлантичної спільноти – шлях до гідного майбутнього української молоді.

2. До Європейського Союзу через НАТО.

3. Євроатлантична інтеграція України: реалії та перспективи.
4. Євроатлантична інтеграція України: подолання стереотипів та міфів.
5. Зовнішньополітичні пріоритети у сфері євроатлантичної інтеграції України.
6. Регіональний вимір європейської та євроатлантичної інтеграції.
7. Євроатлантична інтеграція України як стратегічний напрямок зовнішньої політики України.
8. Співробітництво Україна – НАТО: здобутки і перспективи.
9. Співробітництво Україна – НАТО: від Хартії про особливе партнерство до Інтенсифікованого діалогу з питань набуття членства в НАТО.
10. Розширення НАТО: нові можливості та перспективи для України.
11. Відносини Україна – НАТО: проливаючи світло на теперішнє та ухвалюючи рішення про майбутнє.
12. Україна – НАТО: основні здобутки та перспективи взаємовідносин.
13. Україна – НАТО: інтеграційний потенціал і перспективи поглиблення партнерства.
14. План дій Україна – НАТО: стан та перспективи.
15. Реформування Збройних Сил України та співробітництво з НАТО: плани і перспективи.
16. Відносини стратегічного партнерства України з НАТО.
17. Україна в Єдиному економічному просторі (ЄЕП): здобутки і перспективи.
18. Встановлення зв'язків з провідними країнами Західної Європи як передумова інтеграції України у західноєвропейські та євроатлантичні структури.

Тематика круглих столів

1. Україна на шляху до євроатлантичної спільноти: як здолати перепони і досягти успіху?
2. Членство України в НАТО: долаємо міфи – будуємо нове майбутнє.

3. Чому НАТО потребує членства України і чому Україна потребує членства в НАТО.

4. Україна – ЄС – НАТО: „за” та „проти”.

5. Об’єднана Європа і Україна: колективна безпека.

6. Місце України в системі світової безпеки.

7. Євроатлантична інтеграція країн – основа міцних та дружніх взаємовідносин.

8. Київ – Брюссель: партнерство і співробітництво.

9. Україна – НАТО – Росія: позитивні вектори євроатлантичної безпеки.

10. Вступ до НАТО: українська перспектива.

11. Членство України в НАТО: економічний аспект.

12. Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО – основоположний документ, що визначає відносини між Альянсом і Україною.

13. Україна і розширення НАТО: тенденції відносин.

14. Україна – НАТО: інтеграційний потенціал і проблеми співробітництва.

15. НАТО як організація колективної безпеки.

16. Розвиток і нинішній стан відносин України з НАТО.

17. НАТО – Україна: довіра та відкритість.

18. Членство в НАТО – прообраз наступного входження України до Європейського Союзу.

19. Економічні і військові аспекти співробітництва України з НАТО.

20. Підписання Україною угоди про Єдиний економічний простір (СЄП): здобутки і проблеми.

Питання для дискусій

1. Які переваги та вади євроатлантичної інтеграції України?

2. Як зменшити розрив між орієнтаціями влади і суспільства стосовно євроатлантичного майбутнього України?

3. Які шляхи подолання економічної відсталості України, забезпечення свободи слова, імплементації та пристосування норм НАТО до українського законодавства?

4. Які переваги матиме Україна в разі її вступу до європейських та євроатлантичних структур?

5. Які можливості мають місцеві органи влади для реалізації державного курсу на євроатлантичну інтеграцію України?
6. Чому я „за” або „проти” НАТО?
7. Яку роль відіграє вища та середня школа у впровадженні моделі євроатлантичної інтеграції України?
8. Які конкретні практичні переваги співробітництва Україна – НАТО?
9. Чи не є вступ України до НАТО загрозою для Російської Федерації?
10. Чи не суперечить вступ України до НАТО її участі в Єдиному економічному просторі (ЄЄП)?
11. Як може змінитися геополітична обстановка у світі у зв’язку зі вступом України до НАТО?
12. Якими можуть бути наслідки не вступу України до НАТО?
13. Україна – НАТО: в чому спільне і відмінне?

Питання для вікторин, олімпіад, конкурсів

1. Коли було засновано НАТО?
2. Які дванадцять країн стали засновниками Альянсу?
3. Чому договір про заснування НАТО називається Вашингтонським?
4. В якій країні зберігається оригінал Північноатлантичного договору?
5. Що називають мостом через Атлантику?
6. Яке головне завдання Альянсу?
7. Яку статтю Північноатлантичного договору і чому називають „ядерною парасолькою США”?
8. Які ще дві статті є ключовими і чому?
9. Що було за словами колишнього президента США Гаррі С. Трумена, коли він говорив про „дві половинки одного горіха”?
10. Назвати п’ять головних вимог, які мусили дотримуватись країни-члени НАТО.
11. Назвати критерії, які необхідно виконати для вступу до НАТО.
12. Чому безпеку, яку гарантувало НАТО, можна назвати „киснем процвітання”?
13. Де знаходиться штаб – квартира НАТО?

14. Скільки було раундів розширення Альянсу і який з них став наймасштабнішим?
15. Скільки держав є членами НАТО?
16. Які країни колишні члени Варшавського пакту першими вступили до НАТО?
17. Назвати найвищий орган НАТО.
18. В чому полягає головне завдання Альянсу?
19. Коли було споруджено Берлінський мур?
20. Що таке Північноатлантична рада?
21. Яка європейська країна не є членом НАТО і Європейського Союзу?
22. Які три європейські країни входять до Європейського Союзу, але не є членами НАТО?
23. Чи має НАТО власні збройні сили ?
24. З якими країнами НАТО Україна має спільний кордон?
25. Яка позиція Російської Федерації щодо розширення НАТО на Схід?
26. Яку діяльність проводить НАТО?
27. Як йде процес реформування української армії за європейськими стандартами?
28. Які вигоди дістане Україна, приєднавшись до НАТО?

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

„Активні зусилля” – антитерористична операція НАТО, метою якої є виявлення та запобігання терористичній діяльності в Середземному морі.

Альянс – (фр. alliaсе –союз, об’єднання) – тут у розумінні союзу між державами для досягнення спільних цілей у певний час. Така назва вживається до блоку НАТО.

Апліканти – країни, які подали заявку про вступ до Світової організації торгівлі.

Асоційоване партнерство – стосується країн, які уклали угоди про асоціацію, не засідають у керівних органах ЄС та не беруть жодної участі в процесі ухвалення рішень. Вони залишаються зовнішніми партнерами ЄС, а не стають членами із спеціальним асоційованим статусом. Економічна лібералізація та відповідна адаптація законодавства асоційованих країн виступає центральним елементом асоціації, хоч і самі асоціативні угоди охоплюють низку інших сфер співробітництва, зокрема щодо транспортних мереж, енергетики, наукових досліджень, юстиції та внутрішніх справ, довкілля, освіти й науки тощо.

Асоційоване членство – неповне, часткове членство держави, громадської організації, особи чи соціальної групи в якомусь об’єднанні. Таке членство відзначається обмеженням, порівняно із повним членством, колом прав і можливостей або й взагалі статусом спостерігача.

„Безпека через науку” – наукова програма НАТО, важливий елемент її цивільної діяльності.

„Берлін –плюс” – домовленості між НАТО і Європейським Союзом 17 березня 2003 р., що становлять основу практичної співпраці двох організацій у врегулюванні кризових ситуацій.

Берлінський мур – бетонний мур між Західним (під контролем військової адміністрації Великої Британії, США і Франції) та Східним Берліном (столицею НДР), сумнозвісний символ „поділу світу” в період „холодної війни”. Зведений у серпні 1961 р. з ініціативи СРСР і за розпорядженням керівництва НДР для унеможливлення втечі східних німців до Західного Берліна, а звідти

до ФРН або до інших західних країн. Зруйнований у листопаді 1989 р.

„Біла книга” – щорічно видається в Україні відповідно до наказу міністра оборони України для посилення демократичного контролю над діяльністю Збройних Сил Української держави.

„Болонський процес” – діяльність європейських країн, яка спрямована на те, щоб зробити узгодженими системи вищої освіти цих країн. Основний зміст Болонської декларації, прийнятої 19 червня 1999 р., полягає в тому, що країни-учасниці зобов’язалися до 2010 р. привести свої освітні системи у відповідність певному єдиному стандарту.

Верховенство права – панування права у життєдіяльності громадянського суспільства і функціонуванні держави.

Вишеградська група (угорське місце Вишеград) – Польща, Угорщина, Чехія і Словаччина.

Гармонізація законодавства – процес цілеспрямованого зближення та узгодження нормативно-правових приписів з метою досягнення несуперечливості законодавства, усунення юридичних колізій, дотримання міжнародних, європейських та національних правових стандартів.

Геноцид – сукупність дій чи політика, спрямовані цілковито або частково на винищення певної національної, етнічної, расової, релігійної чи соціальної спільноти людей.

Геополітика (буквально – мистецтво управління державою) – наука, яка визначає стратегічне спрямування держави; вбачання у політиці, головним чином зовнішньої, визначальну роль географічних факторів: просторе розташування країни, розмір території, наявність чи відсутність (обмеженість) природних ресурсів, клімат, кількість і густоту населення. Існування та зміцнення незалежної України поліпшує геополітичну ситуацію в Європі й в усьому світі, створює умови більшої стабільності та передбачуваності в сучасних міжнародних відносинах.

Геополітична Європа – простір дійсного функціонування ринкової демократії та правової держави.

Глобалізація (від англ. global – світовий, всесвітній) –

а) процес зміцнення зв’язків між найвіддаленішими куточками планети;

б) процес поширення по всій планеті єдиних, спільних для всього людства проблем (економічних, політичних, військових, екологічних);

в) процес зростання вселюдських інтересів у всіх сферах людського буття, породжуваних поглибленням взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів.

Глобальні проблеми сучасності – сукупність суперечливих процесів, які створюють загрозу нормальному розвитку і навіть самому існуванню всіх країн світу і потребують для відвернення цих катастрофічних наслідків їх спільних зусиль, тобто мають всеохоплюючий, планетарний, глобальний характер.

Громадянське суспільство – соціальний простір, у якому люди взаємодіють один з одним як незалежні один від одного і від держави індивіди.

Громадянство Європейського Союзу – взаємні права та обов'язки громадян держав-членів ЄС. За ними кожна особа, що володіє громадянством будь-якої держави-члена організації, є водночас і громадянином ЄС, має право вільно пересуватися і проживати в його межах.

Дипломатичне представництво – постійно діючий закордонний орган держави.

Директива Європейського Союзу – нормативно-правовий акт ЄС, має обов'язкову силу та верховенство над національним законодавством. На відміну від постанов та рішень ЄС, які мають пряму дію, норми директив реалізуються через національне законодавство.

„Європа Батьківщин” – європейська інтеграція спрямована проти Сполучених Штатів Америки (позиція де Голля).

„Європа від Атлантики до Уралу” – ідея зближення Західної Європи зі Східною, висловлена Шарлем де Голлем.

Європеїзація – вплив європейського будівництва на поведінку національних держав, процес ухвалення рішень та здійснення традиційних державних повноважень у країнах-членах ЄС. В широкому розумінні – переймання базових норм та цінностей західноєвропейською спільнотою (з боку колишніх авторитарних європейських держав).

Європейська демократія – це спосіб організації та діяльності держав ЄС, що передбачає участь усіх членів ЄС в ухваленні рішень

та формуванні керівних органів, а також дотримання прав усіх держав, що входять до ЄС. „Серцем” європейської демократії небезпідставно називають французьке місто Страсбург – столиця Ельзасу, що розташована за 457 кілометрів на схід від Парижа, де знаходиться штаб-квартира Ради Європи – Палац Європи.

Європейські стандарти – це сукупність норм, які забезпечують саме існування Європейського Союзу.

Європейський Омбудсмен – уповноважений з прав людини, контролює діяльність адміністративних служб ЄС, розглядає скарги громадян щодо неналежного функціонування певної установи чи органу ЄС.

Європол – Європейське поліцейське відомство, створене для запобігання і боротьби з тероризмом, незаконною торгівлею наркотиками та іншими видами організованої злочинності.

Екологія (від грецьк. слів oikos, що означає дім, житло, середовище, сховище і logos – вчення, слово) – вивчення комплексу взаємостосунків між всіма формами життя і тим природним середовищем, в якому це життя розвивається. Екологія як наука сформувалася в шістдесятих роках XIX ст. В 1866 р. відомий німецький зоолог Ернст Геккель запровадив цей термін і вперше зробив спробу дати визначення суті нової науки.

„Erasmus Mundus” – стипендії від ЄС для навчання або проведення дослідження у країнах ЄС.

„Залізна завіса” – політична ізоляція країни, політичні й ідеологічні бар’єри між народами. Термін, який використовувався в літературі та засобах масової інформації країн Заходу для характеристики держав із соціалістичними системами тоталітарного типу, що розглядалися як ізольовані від іншого світу. Набув поширення в 1940-х роках, був актуальним аж до 1991 р.

Зона вільної торгівлі – угоди, що передбачають відміну митних тарифів і квот по відношенню до учасників. При цьому кожен з учасників має право на проведення власної політики щодо третіх країн.

Імплементация (від лат. implere – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) – організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов’язань.

Інвестиція – довгострокове вкладання капіталу в різні галузі економіки переважно за межами країни.

Інтеграція – об'єднання в єдине ціле яких-небудь частин або елементів; об'єднання держав з метою вирішення завдань, які не під силу одній країні, для досягнення спільних цілей; економічна форма інтернаціоналізації господарського життя, яка виникла після Другої світової війни, об'єктивний процес переплетіння національних господарств і проведення узгодженої економічної політики. В результаті інтеграції було створено ряд міжнародних організацій ЄЕС, ЄС, ЄАСТ, АСЕАН.

Інтеграція економічна – наближення та взаємопереплетення економік декількох країн з однорідними соціально-економічними системами, націлені на створення єдиного господарського організму.

Інтеграція політична (від лат. *integratio* – відновлення, об'єднання в ціле)- сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, злиття суспільних, політичних, військових, економічних структур або етносів у рамках однієї держави або кількох держав з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам.

Інтенсифікований діалог з НАТО з питань набуття членства – пропонується тим країнам, які висловили зацікавленість приєднатися до Альянсу й готові впроваджувати відповідні реформи.

Кінець біполярного світу – розпад СРСР у грудні 1991 р. призвів до того, що у світі залишилася тільки одна наддержава, один „полюс” – США; розпалася Ялтинська система міжнародних відносин.

„Кисень процвітання” – безпека, яку гарантувало НАТО.

Кодифікація – спосіб упорядкування законодавства, забезпечення його системності та узгодженості.

Конверсія військового виробництва (лат. *conversio* – перетворення, зміна) – перепрофілювання підприємств військово-промислового комплексу (ВПК) і використання їх в мирних цілях завдяки скороченню виробництва озброєнь.

Консенсус (від лат. *consensus* – згода, єдність, єдностайність, злагода) – наявність єдності у поглядах двох чи більше суб'єктів щодо ключових аспектів соціального порядку, що вияв-

ляється в єдності дій; метод, форма прийняття колегіальних рішень, що передбачає досягнення згоди.

Контактна місія НАТО – у кожній з країн-партнерів НАТО визначає посольство однієї з держав-членів своєю контактною місією, яка забезпечує дипломатичну роботу НАТО та визначається за принципом ротації.

Корупція (лат. *corruptio* – псування, розбещування, підкуп) – соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб.

„Легкий та прозорий захист” – науковий проект НАТО, який передбачає створення нового покоління матеріалу для виготовлення бронезилових.

Маастрихтський договір 1992 р. – міжнародно-правовий документ про утворення міжнародного політико-економічного об'єднання європейських держав Європейського Союзу (ЄС). Підписаний 07.02.1992 р. державами-членами Європейських співтовариств у нідерландському місті Маастрихті. Набув чинності 1 листопада 1993 р.

Міжнародний тероризм (від лат. *terror* – страх, залякування) – форма політичного екстремізму, застосування найжорсткіших методів насильства, включаючи й фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей у міжнародних відносинах; терористичні акти, які мають чітко виражені міжнародні наслідки.

Митний союз – поряд із зоною вільної торгівлі передбачає єдину митну політику по відношенню до третіх країн.

Моніторинг – аналіз процесів соціальної сфери.

Надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на території чи об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до загибелі людей, значних матеріальних втрат, істотного погіршення стану навколишнього природного середовища.

„Наука заради миру” – програма НАТО, за підтримки якої в Україні працюють декілька науково-дослідницьких закладів та лабораторій.

Національні меншини України – групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

Національна Рада з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу – консультативно-дорадчий орган при Президентові України, утворена 30 серпня 2000 р. Займається підготовкою пропозицій з питань виконання зобов'язань України щодо зближення чинного й майбутнього законодавства України із законодавством ЄС.

„Нова стратегічна концепція” – передбачення, що НАТО для застосування збройних сил в миротворчих місіях не потребує мандату жодної міжнародної організації, в тому числі Ради Безпеки ООН.

Оперативна сумісність із збройними силами країн-членів НАТО – здатність діяти спільно під час проведення операцій.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) – міжнародна міждержавна регіональна організація, загальноєвропейський орган, що займається питаннями загальної безпеки, ставить мету знайти відповіді на нові виклики та небезпеки. До складу організації входять 55 держав-учасників, розташованих на географічному просторі від Ванкувера до Владивостока.

Організація об'єднаних націй (ООН) – міжнародна організація держав, створена 1945 р. з метою підтримання і зміцнення миру, безпеки, розвитку співробітництва між країнами. Об'єднує понад 160 держав. Штаб – квартира розташована в Нью-Йорку.

Панєвропеїзм – політико-правова доктрина інтеграції європейських країн на федеративних засадах, концепція об'єднання європейських народів під гаслом винятковості Європи як колиски цивілізації та її вирішальної ролі у світових політичних процесах. Організаційно-правовою формою реалізації ідеї панєвропеїзму в сучасний період став Європейський Союз.

„Партнерство заради миру” – основна програма НАТО по здійсненню співробітництва у галузі безпеки й оборони між Альянсом та окремими країнами-партнерами.

„План дій щодо членства” (ППЧ) – програма НАТО з метою надання допомоги зацікавленим країнам – партнерам щодо їхньої підготовки до можливого вступу до Альянсу.

План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) – останній етап на шляху до отримання країною – претендентом запрошення приєднатися до Альянсу. Країни, які вже виконують ПДЧ – Албанія, Македонія, Хорватія.

Початковий дискусійний документ – документ переданий в 2005 р. Україною до НАТО і в якому викладена позиція держави з реформування усіх сфер суспільного життя країни для досягнення високих стандартів державного управління, які встановлені у розвинутих демократичних країнах.

Права людини – визначальні засади правового статусу особи, належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Є необхідним елементом громадянського суспільства і правової держави. Права людини засновані на принципах свободи, рівності та справедливості й мають універсальний характер. Боротьба з порушенням прав людини є важливим напрямом міжнародного співробітництва.

Право Європейського Союзу – сукупність правових норм, що містяться в актах ЄС. Його нерідко називають європейським правом. Право ЄС має переваги перед національним законодавством. З факту верховенства права ЄС впливає необхідність адаптації до нього національного законодавства як країн-членів ЄС, так і країн, які намагаються стати членами ЄС.

Принцип субсидіарності – принцип, згідно з яким будь-які заходи вживаються на рівні ЄС лише за умови, що вони більш ефективні, ніж відповідні заходи на національному, регіональному або місцевому рівнях, крім тих заходів, які належать до компетенції ЄС.

Протекціонізм – економічна політика держави, яка спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції.

Ратифікація – затвердження вищим органом державної влади (в Україні – Верховною Радою) міжнародного договору.

Рейтинг демократизації – усереднена оцінка ходу виборчого процесу, розвитку громадянського суспільства, незалежності ЗМІ та державного управління. Показники країн визначаються за 7-бальною шкалою, де 1 відповідає „стабільній, усталеній демократії”, 3 – „демократії з певними ознаками консолідації”, 5 – „автократії, де є певні можливості для висловлення опозиційної ду-

мки”, 7 – „автократії, де немає жодних можливостей для висловлення опозиційної думки”.

Рейтинг верховенства права – оцінка конституційної, законодавчої, судової систем та рівня корупції.

Референдум за народною ініціативою – форма безпосередньої демократії. Конституція України передбачає можливість проведення такого референдуму на вимогу не менше 3 млн. громадян, які мають право голосу, за умови, що підписи буде зібрано не менше як у двох третинах областей і не менше як по 100 тис. підписів у кожній області. Проголошує такий референдум Президент України. Предмет референдуму за народною ініціативою в Конституції України не визначено.

Сальдо (італ. saldo – рахунок, баланс, підсумок) – кінцевий результат фінансово-господарської діяльності, що визначається як різниця між надходженнями і видатками грошових коштів або матеріальних засобів за певний період часу. У міжнародних торгових розрахунках – різниця між вартістю експорту та імпорту даної країни. Перевищення обсягу вивезення товарів і послуг характеризує позитивне сальдо і, навпаки, ввезення над вивезенням – негативне сальдо.

Саміт (анг. summit, буквально – вершина, верх, верхівка) – дипломатичні зустрічі на найвищому рівні глав держав та урядів. На самітах приймаються і підписуються політичні рішення, угоди, декларації, меморандуми, договори, конвенції, протоколи.

„Середземноморський діалог” – діалог НАТО з сімома країнами Середземномор’я з метою тісного пов’язання європейської безпеки з безпекою і стабільністю у Середземномор’ї.

Співдружність незалежних держав (СНД) – регіональна міжурядова міжнародна організація, яка об’єднує 12 європейських та азійських країн з числа колишніх республік СРСР.

„Спільне скорочення небезпечних надлишкових запасів засобів війни” – програма НАТО, згідно якої передбачене фінансування в Україні робіт з утилізації боєприпасів, стрілецької зброї і переносних зенітних ракетних комплексів.

Спільний ринок – митний союз та повне усунення перешкод для переміщення всіх факторів виробництва (товарів, капіталу, послуг і робочої сили) між країнами-учасниками.

Стандартизація (англ. standartization – нормалізація, еталонування) – діяльність компетентних державних та інших органів і організацій, пов’язана з розробленням, схваленням, прийняттям, впровадженням, переглядом, зміною та припиненням дії стандартів.

Угода про формування єдиного економічного простору – міжнародно-правовий документ, підписаний президентами Білорусі, Казахстану, Російської Федерації та України 19.09.2003 р. в м. Ялті.

„Третій Переяслав” – нова модель включення України до складу євразійського утворення під незаперечним домінуванням Москви.

TACIS (ТАСІС) – програма технічної допомоги – фінансування грантів для передачі „ноу-хау” з метою підтримки процесу переходу до ринкової економіки та розвитку демократичного суспільства.

TEMPUS/TACIS (ТЕМПУС/ТАСІС) – програма обміну студентами університетів Європи – сприяє розвитку систем вищої освіти шляхом максимально збалансованого співробітництва із партнерами із країн ЄС.

Хартія про Особливе партнерство між Україною та НАТО – основоположний документ, підписаний у 1997 р., визначає відносини між Альянсом і Україною.

Холодна війна – особлива система міжнародних відносин після Другої світової війни (друга половина 40-х – початок 90-х років ХХ ст.), що характеризувалася глобальним ідеологічним, політичним, військовим, науково-технічним, економічним та культурним протистоянням США і СРСР та очолюваних ними військово-політичних блоків – Північноатлантичного альянсу (НАТО) та Організації Варшавського договору (ОВД), яке поєднувалося з гонкою озброєнь, високим ступенем загрози нової світової війни.

Чотири свободи – зняття всяких обмежень на пересування в межах ЄС товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

„Ядерна парасолька США” – п’ята стаття Північноатлантичного договору, в якій мовиться про спільну оборону із можливим використанням ядерної зброї.

Список використаної літератури

1. Біла книга. 2005. Оборонна політика України. – К., 2006.
2. Боецький Т. Доцільність вступу України до НАТО. Економічний часопис – XXI – 2006 – № 9-10.
3. Борохвостов В.К. Україна – НАТО: проблемні питання українського оборонно-промислового комплексу // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2.
4. Джордж Сергій. Безпідставність міфів щодо НАТО та шляхи їх подолання в контексті європейського досвіду. Економічний часопис. – XXI. – 2006. – №1-2.
5. Довідник НАТО – Брюссель ОІРНATO, 2006. – 383с.
6. Дюре Мішель. Наше завдання в Україні – розповісти правду про НАТО. Економічний часопис – XXI. 2006, № 9-10.
7. Зуйко Олег. Основні пріоритети євроатлантичної інтеграції України. Економічний часопис. – XXI. – 2006. – № 9-10.
8. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Вип. 22, 2005.
9. Кордон М.В. Співробітництво України з НАТО. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Вип. 33, 2007.
10. Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: проблеми самоорганізації, т.2. – К., 2003.
11. Критерії членства в СOT, ЄС та НАТО: Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. К., 2007.
12. Леонов В.В., Маркелов В.М. „Воєнна доктрина України” та „Біла книга України” – програмні документи реформування Збройних Сил// Стратегічна панорама. – 2004. – № 4.
13. Михальченко Н. Украинское общество трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К., 2001.
14. Окремі аспекти відносин Україна – НАТО. – К., 2006.
15. Палій Олександр. Українська євроатлантична перспектива в нових геополітичних умовах// Політичний менеджмент. – 2003. – № 2.
16. Парахонський Б.О. Перспективи України у системі європейської та євроатлантичної безпеки. Стратегічна панорама. – 2004. – № 4.
17. Соскін О. Членство в НАТО – найперше завдання України на шляху впровадження євроатлантичної моделі розвитку. Економічний часопис. – XXI. – 2006, – № 3-4.
18. Стратегії розвитку України: теорія і практика. К., 2002.
19. Україна – НАТО в запитаннях і відповідях. Черкаси, 2006.
20. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. К., 2004.
21. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. К., 2003.

22. Чикал А. Концептуалістика військового будівництва України як фактор внутрішньополітичного становлення держави// Актуальні проблеми внутрішньої політики. – К., 2004. – Вип. 2.

23. Ясніук В. Міфи та реальність щодо НАТО і переваги членства України в Альянсі. Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 1-2.

ЗМІСТ

Переднє слово	3
----------------------------	----------

РОЗДІЛ І

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ.....	5
Історія створення і розвитку Європейського Союзу.....	5
Співробітництво України з Європейським Союзом	15
Україна і Світова організація торгівлі.....	39
Україна і Болонський процес	46
Українсько-російські взаємовідносини в контексті європейської інтеграції	55
Історія відносин Україна – Європейський Союз	60
Завдання для тестової перевірки знань студентів	61
Країни – члени Європейського Союзу	65
Країни-кандидати до Європейського Союзу	67
Країни, які входять до європростору	67
Показники валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення.....	67
Країни-учасниці Болонського процесу, в яких введено єдиний диплом європейського зразка „diploma supplement”	68
Члени Світової організації торгівлі	69
Питання до самоконтролю	75
Теми рефератів	76
Тематика науково-практичних конференцій	78
Тематика круглих столів.....	79
Питання для дискусій.....	80
Питання для вікторин, олімпіад, конкурсів	80
Список використаної літератури.....	82

РОЗДІЛ ІІ

ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ.....	86
Історія створення і розвитку НАТО.....	86
Розвиток відносин Україна-НАТО	101
Сучасний стан відносин Україна-НАТО.....	108
Військове співробітництво Україна-НАТО	121

Проблемні питання українського	
оборонно-промислового комплексу	127
Суттєвий чинник військової реформи	131
Відносини Росія – НАТО і український інтерес	136
Розвиток взаємовідносин України з НАТО:	
історія і хронологія.....	140
Завдання для тестової перевірки знань студентів	143
Країни – члени НАТО	145
Питання до самоконтролю	148
Теми рефератів	151
Тематика науково-практичних конференцій	153
Тематика круглих столів.....	154
Питання для дискусій.....	155
Питання для вікторин, олімпіад, конкурсів	156
Словник термінів та понять.....	158
Список використаної літератури.....	168

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Микола Володимирович КОРДОН

ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Керівник видавничих проєктів – *Б.А. Сладкевич*
Друкується в авторській редакції
Дизайн обкладинки – *О.С. Молчанова*

Підписано до друку 13.02.2008. Формат 60х84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 11.
Наклад — 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006